

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

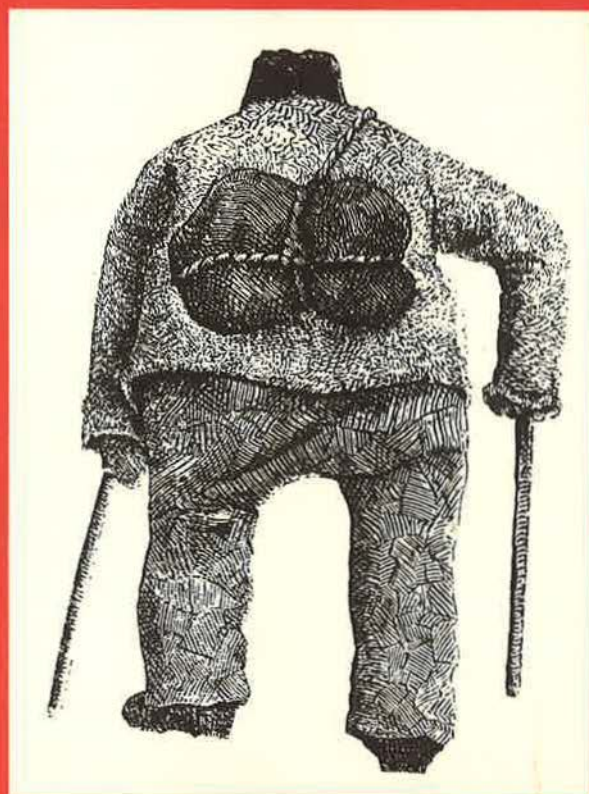
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HIMMERLAND

OG

KJÆR HERRED
1974

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

XXXV BIND

1974

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI . AALBORG

Redaktionsudvalg:

Konsulent J. Jeppesen Jensen (redaktør)

Museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen

Vicestadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen

Rektor Kaj Løber

Overlærer Svend B. Olesen

Tordenkalven

En himmerlandsk Original

Af Johs. E. Tang Kristensen.

»Ovre i den Del af Aalborg Amt, som kaldes Himmerland, og som udgjør dettes vestlige Del, lever der en gammel Mand, som ved sit ejendommelige Ydre og vandrende Liv er bleven vidt bekendt. Der findes i denne udstrakte Landsdel ikke en Landsby og næppe nok en Gaard, hvor han er ukjendt, og enhver Himmerboer, lige ned til de smaa Purke, som kan begynde at tale, véd at fortælle om ham«.

Således indledes den første, trykte beretning fra 1890 om den himmerlandske original *Tordenkalven*, skrevet af en ganske ukendt mand, der betegner sig H. D., og som sandsynligvis er en jyde boende udenfor Himmerland. Manuskriptet blev sendt til forlagsmanden N. C. Rom omkring 1884 for at blive optaget i »Folkets Almanak«. Først 6 år senere i 1890 blev beretningen i noget forkortet skikkelse trykt i »Den nye Almanak«, illustreret med to i kunstnerisk henseende lidet værdifulde rids, stammende fra H. D. selv. Den originale beretning blev skænket til Edvard Collin, og den findes nu i Den collinske Manuskriptsamling i Det kgl. Bibliotek.

Men ikke alene er han kendt i Himmerland.

Johs. V. Jensen har gennem sin uforlignelige himmerlandshistorie »Tordenkalven« gjort ham kendt over det ganske land, ja ud over landets grænser.

Johs. V. Jensen når i denne historie det overordentlige i stilkunst og menneskepsykologi. Der er en fasthed i karakteristiken og en afrundethed i handlingen, som i høj grad minder om sagastilen.

Foruden Johs. V. Jensens himmerlandshistorie findes en hel del utrykte optegnelser og en mængde artikler i aviser og tidsskrifter

om Tordenkalven. Heri findes oplysninger, som supplerer, hvad Johs. V. Jensen fortæller om ham.

Meningen med de efterfølgende linier er, ud fra disse utrykte og trykte kilder, at give en kort skildring af Tordenkalvens liv.

Tordenkalvens virkelige navn var Chresten Christian Larsen.

I kirkebogen for Aars står, at »Slegfredbarn (uægte barn) Chresten Christian er født den 12. september 1816 i Stenild, Aars sogn, hjemmedøbt den 12. september og fremstillet i kirken den 6. oktober samme år, søn af Maren Chrestensdatter, boende i Stenild, og tjenestekarl Lars Sørensen, boende sammesteds«, betegnet mere præcist ved gården Stenildvad.

Moderen giftede sig med en smed i Djørup (Bislev sogn), men smeden ville ikke tage drengen til sig, og han blev da sandsynligvis sat i pleje hos fremmede. Da han var 10 år, kom han imidlertid til forældrene i Bislev, og her gik han i skole. Da han var 16 år, blev han konfirmeret. Han kunne kun to skriftsteder i Balles Lærebog. De klæder, han var i på sin konfirmationsdag, havde han lånt på syv forskellige steder. Det eneste, han ejede af tøjet, var skjorten, og den manglede endda halvdelen af bagstykket, skønt det var den bedste skjorte, han havde af to. Efter konfirmationen tjente han flere år på forskellige steder.

Han blev efterhånden stor og kraftig, og der gik meget ry af hans styrke i tyveårsalderen. Han var af en meget træg og langsom natur, hvilket gjorde, at folk tit antog ham for mere tykhovedet, end han i virkeligheden var.

Da han mødte til session, blev han udtaget til fodfolket. Han mødte til tjeneste i Aalborg, men blev hjemsendt efter 8 dages forløb. Han kunne ikke lære at gøre højre og venstre om. For at hjælpe på hans opfattelse bandt man en tot hø på det ene ben og en tot halm på det andet, og nu lød kommandoen til stor morskab for hele kompagniet i stedet for højre eller venstre »Halm« eller »Hø«. Men Chresten gjorde stadig galt omkring. Han fik så sit udygtighedspas.

Fra hans tjenestetid på en herregård stammer følgende historier:

Der kom en ny forvalter til gården, og den første dag sagde han til folkene: »Jeg bruger ikke mange ord, så snart jeg vinker, så kommer I«. »Ja, a bruger heller ikke mange ord, når a ryster på hovedet, så kommer a ikke«, sagde Chresten.

Træsnit efter tegning af H. D. i Den nye Almanak 1890.

En aften, da karlene sad og spillede kort, blev de som så ofte uklare om spillet. En karl, som havde vundet en del penge, var særlig hård. »Penge sætter mod«, sagde han. »Styrke sætter også mod«, sagde Chresten og tog karlen i den ene hånd og smed ham udenfor døren.

En aften væddede han med karlene om, at han ikke var bange for i midnatstimen at bære en af dem op i kirken og sætte ham på alteret. Det var på den tid, det store tyvekomploit »Bette-Fanden« og hans hjælpere huserede, og netop den aften skulle der være fåreslagting i våbenhuset. En af tyvene stod parat i våbenhuset til at modtage fårene, som de andre var ude at stjæle. Chresten kom nu bærende med karlen, og da der var bælgmørkt i våbenhuset, troede tyven, det var en af de andre, der kom med et får. »Er det fedt«, hviskede tyven. »Du får ta' ham, som han er«, sagde Chresten og smed karlen i hovedet på tyven. Både tyv og karl blev så bange, at de for ud af kirkedøren så hurtigt, de kunne.

Da Chresten kom hjem, fandt han karlen rystende af skræk, idet denne troede, det var selveste fanden, der havde været i hælene på ham.

Chresten, der ikke vandt sit væddemål, ville da prøve nok en gang.

Karlene fik det nu ordnet på den måde, at Chresten skulle hente et dødningeben i et gravkammer oppe i kirken. Forvalteren, der heller ikke var bange af sig, tænkte, at det nok skulle lykkes at forskrække Chresten denne gang. Han fik et lagen om sig og skyndte sig op i kirken og ned i gravkammeret.

Da Chresten nu kom famlende i mørket og begyndte at rage i dødningebenene, rejste spøgelse sig og sagde med hul røst: »Det er mit«. Forskrækket slap Chresten benet og tog et andet. »Det er mit«, lød det igen. Da smed han også det, greb et tredie og løb, idet han sagde: »Det kan da ikke være dine allesammen«.

Karlene på herregården sad spændt og ventede. Chresten kom da løbende henover stenbroen, rev døren op, smed benet på bordet og råbte: »Her er benet, men han, der ejer det, er lige i hælene på mig«. Han tjente en tid på herregården »Lundbæk« ved Nibe, og her var det, ulykken skete, der mærkede ham for livet.

En dag ville han ride en plag til vands, som ingen anden turde ride. Da den gjorde sig ustyrlig og ville smide ham af, tog han så kraftigt et tag i tøjlen, at den gik bagover med ham på en stenbro. Herved

Trasnitz efter tegning af H. D. i Den nye Almanak 1890.

knustes hans ene lår, og han mistede førligheden for livstid. Da bruddet var lægt, var benet så forkortet, at han måtte humpe sig frem ved en krykke og en stok.

Denne ulykkelige hændelse må sikkert være sket, da Chresten var 26-27 år gammel, hvilket fremgår af, at Aars sogn i 1843 forhandlede med amtet om, hvorvidt Chresten Larsen var forsørgelsesberettiget i Aars eller ikke. Aars mente ikke, det kunne være tilfældet, da han kun havde været der til sit 10. år.

Hans forsørgelseskommune blev Veggerby-Bislev, der måtte tage sig af ham. På den tid faldt al offentlig fattighjælp yderst karrigt. Sogneforstanderskaberne søgte at slippe så billigt som muligt, og det betragtedes som en pligt for de forsørgelsesberettigede, at de selv hjalp lidt til med at gå ud og betle noget sammen, helst drage så vidt om som muligt, for at hjemstedskommunen kunne lettes for trykket af underhold.

Om dette forhold var medvirkende til, at Chresten nu gav sig på vandring med sin krykke og sin stok, er ikke let at sige, men muligt er det.

Trods sin store hofteskade nåede han viden om. Han har utallige gange gennemkrydset det ganske Himmersyssel fra Limfjorden til Mariager fjord og fra Livø bredning til en mils vej nær Vildmosen. Over til Vendsyssel eller syd for Mariager fjord nåede han vist aldrig, og i de kommuner, der lå nærmest Lille Vildmose, kom han heller ikke, men de egne, han søgte, havde meget hyppigt hans besøg. Denne vandring — Himmerland på kryds og tværs — sommer og vinter i godt og dårligt vejr fortsatte han livet igennem. Talrige mennesker kom han i berøring med, og talrige er derfor også de mennesker, der har kunnet og endnu kan fortælle om ham.

— — —
Som han kom vandrende på Himmerlands veje, var han en besynderlig fremtoning. At se denne foroverbøjede skikkelse i en utrolig lappet dragt med store bylter over skuldrene komme svingende mellem sin krykke og stok henad en vej gjorde et forunderligt indtryk, og man fristedes til at tro, at det snarere var en af fabelverdens skikkelser end et virkeligt menneske.

Fremmede studsede, når de så ham, hestene stejlede og veg til side, og hundene standsede i afstand og glemte rent at give hals.

Tuschtegning ved Viggo Jastrau fra 3/7 1889.

Ansigtet var langagtigt af form, benet med skarpe træk, farven var bronceagtig. Under den opkrammede hatteskygge stod et par svære, buskede og sammentrukne øjenbryn på de skarpt fremspringende øjenbuer. Dybt inde under disse lå et par små øjne med grågrønne pupiller og med talrige rynker om yderste øjenkrog. Der var gerne et skarpt og stikkende udtryk i hans blik. Næsen var lang, høj og svagt bøjet. Under den stod den af de tynde læber sammenknebne mund som en lige streg, hvis ender bøjede sig nedad i et par lange mundvige, der i forbindelse med de stramme, skarpe træk fra næsefløjene og ned mod hagen gav ansigtet et strengt og bestemt udtryk. På sine vandringer benyttede han ikke sit døbenavn, men gav sig barokke navne som Tordenkalven, Kløjen og Klodden (plag), Fylleplagen eller Filseplagen (følplag), Rundvædderen, Knåtten (unghoved) eller andre jyske betegnelser.

Navnet Tordenkalven slog dog så godt an, at det tog vejret fra de andre. De fleste kendte intet andet navn til ham, og spurgte man ham selv, fik man den hele samling udleveret, og så kunne man selv vælge det, man syntes bedst om.

Det, som næst efter hans firskårne, kæmpemæssige krøblingefigur mest tiltrak sig opmærksomheden, var hans påklædning. Den kostede ham ingen penge, men derimod et stadigt sy- og stoppearbejde. Han viste sig i samme dragt sommer og vinter år efter år, så længe folk kunne huske. Dragten bestod af skjorte, bindetrøje, vest, bukser og strømper. Frakke brugte han ikke.

Den oprindelige farve på bukser og vest var ubestemmelig, så gennemlappet, gennemstoppet og gennemsyet var disse klædningsstykker med klude og uldgarn af alle farver, kun ikke hvidt, da denne var forbeholdt skjorte, bindetrøje og strømper, der efter gammel sædvane ikke måtte stoppes med andre farver. Ved al den syen og lappen, som Tordenkalven helst udførte i ly af et eller andet dige, hvor solen rigtig kunne bage, og hvor han kunne brumme sin kendte strofe: »Sønner Suel aa nueren Vend, saa ka' Hjo'eren bag djæ Skend«, fik hans tøj en kolossal tykkelse og vægt. Når han om aftenen trak sine bukser af, kunne de stå stive og oprejst midt på gulvet.

På hovedet bar han en gammel, mørkebrun filthat med opkrattet skygge fortil og rummelig puld, der foruden at indeholde de mellemleder, han undertiden fik med sig, var gemmest for store for-

Fotografen ukendt.

råd af pibeudkrasning, som vel var hans eneste lidenskab på nydelens område. Det eneste klædningsstykke, sommerens milde søndenvind kunne liste Tordenkalven til at afføre sig, var strømperne, ellers var hans syn på klædedragten dette, at den var en god beskytter både mod varme og kulde. Når han således gik uden strømper, var den venstre træsko gerne bundet fast til en af hans bylter, hvorimod den højre træsko ingen sommerferie fik. Den var nemlig forsynet med nogle høje træklamper med jernbeslag, der var sat på for at udligne den ikke ubetydelige forskel, der var på benenes længde.

Tordenkalvens oppakning bestod af bylter, indhyllede i tøjdele, der var ligeså lappede og oversyede som hans dragt. I den største, som han bar på ryggen, var klude og tråd i alle farver til at bøde på tøjet med. I samme bylt var rent linned. Til trods for sit mindre propre ydre, satte han pris på at være »ren på kroppen«. På varme dage sad han tit ved en bæk ivrigt optaget af at vaske sin skjorte. For på bar han en rundagtig bylt, i hvilken der opbevaredes småposer, blandt andet med hesteskosøm, gammelt messing og gale skillinger o. s. v. I en tredje bylt havde han sit værktøj.

Tordenkalven var et ægte friluftsmenneske. Kun den barske vinter kunne få ham til at opholde sig inden døre og til at søge natlogi i husmoderens dyner. Om sommeren sov han altid i hø eller halm, skønt ingen seng var ham forment, da han var renligheden selv. Når han endelig benyttede en seng, afførte han sig alt sit tøj, skjorten iberegnet. Tigger var Tordenkalven ikke, men han gik i besøg til folk, og så tog han med tak, hvad der blev budt ham. Overalt gav man ham mad og drikke.

Rede penge skaffede han sig på flere måder.

Hvor han kom frem, samlede han gammelt metal, som han gemte i en af sine poser. Var den stoppet, gik han til nærmeste by og afhændede det. Gammelt jern fik han undertiden forarbejdet i en smedie til tøjrepæle, træskoringe og lignende, som han så solgte for rede penge. Gamle hesteskosøm samlede han op i gårdene eller på smediernes skoplads, rettede dem og solgte dem til at slå træskoringe fast med.

Som visesanger skaffede han sig mange penge. Han sang sine selv-digtede, uhøviske viser — hvis man kan kalde hans brummen for sang. For disse viser, som karlene gerne ville høre, modtog han

Fotografi ved fotograf J. Nørgaard, Aars.

gamle metalknapper, der havde mistet øjet — knapskaller kaldte han dem — og gale skillinger. Gangbar mønt gik han ikke af vejen for, men når han modtog »galskillinger«, så var det sikkert fordi, han kendte en aftager, der betalte den slags godt. Han sagde, at han havde det ligesom præsten og hunden; han tjente føden med munden. Den gamle filur kunne nok taksere sit publikum. Hvor de groveste viser ikke gik an, kunne man få en ret harmløs som denne:

A skuld' be jer te Gil',
om I wil'.
I ska' ta' nøj i jer Lom',
om I wil kom'.
Hønsen' æ fo,
Ænjern' æ smo,
aa Gjæs haa' vi slet ingen o.
I Gilstown æ Væggen' beklej mæ
swot Pølskskinj te Gjestern aa slek' po.
De ka di stø ret op te.

Den allerfineste vise var »Den gamle Bejler«, som han fremførte i bogstaveret form, da denne vise ikke var hans eget produkt. Et trykt eksemplar af denne gemtes i hans bulehat. Første vers, som han ofte sang, når han trådte ind til folk, lød:

Goddag, goddag i stuen her!
I hilset være en og hver.
Jeg ser, I er en skønne flok,
foruden mig vel nok.
Men se nu er jeg kommet her,
skønt I måske det nødigt ser.
I gør mig sagtens ej den tort
at sige straks! Gå bort!

Otto Gelsted meddeler i sin bog om Johs. V. Jensen (1913), at man var i færd med at samle Tordenkalvens viser til opbevaring på Det kgl. Bibliotek. Denne meddelelse er forkert og må skyldes en udtalelse, Gelsted har hørt hos Thøger Larsen om Niels Katkjær, en lignende original, der på opfordring af Jeppe Aakjær opskrev sine viser til Dansk Folkemindesamling.

Tordenkalvens viseforråd var vel kun ringe og tarveligt, men han er alligevel en interessant type på de folkelige fortællere og sangere, der i ældre tid spillede en stor rolle i almuens underholdning.

I sine sidste år havde han også en indkomst ved salg af fotografier. En fotograf havde taget billeder af ham og lod ham selv forhandle billederne, der kostede 25 øre stykket. For disse forlangte han gangbar mønt, og han havde intet imod at nogen gav overpris.

Tordenkalven fik faktisk mange penge mellem år og dag, og han brugte aldrig en øre. Føden fik han hos gode venner. Tøj købte han aldrig, undtagen en gang imellem med års mellemrum et par træsko, og han nød hverken brændevin eller tobak, udover hvad han fik gratis. Det var derfor almindelig tale, at han slæbte sig en formue sammen, og at han havde prioriteter i flere faste ejendomme. Den antagelse vandt almindelig tiltro.

Tordenkalven kunne godt lide kvindfolk i alle aldre, men mange flygtede rædselslagne, endskønt han nærmede sig dem med de venligste lader.

Det var dog ikke alle, der var bange for ham. Der var dem, der kunne give ham svar på tiltale uden at rødme.

Han bejlede til dem og spurgte dem, om de ikke syntes, han var gammel nok til at gifte sig.

»Jo, men han var da så grim«, sagde de. »Å, snak aldrig om det, bette piger, I bliver også gamle og grimme. Hvor bliver alle de smukke unge piger af? Hvor kommer alle de gamle kællinger fra? Skønhed forgår, men et godt, stort hjerte kantet med ræveskind, det består. Kærlighed er en vilje, der falder ligeså godt på en tidsel som på en lilje«.

Nu kunne man jo vente, at et sådant skræmsel vakte rædsel og skræk blandt børnene. Tværtimod. Han var børneven, og børnene stimlede straks sammen om ham, når han kom. Han udstødte underlige lyde og raslede med messingringe på en snor for de mindste, mens han gjorde sin grove stemme kælne: »Vil do si Tordenkallens skringelsager — dørrelukke, dørrelukke, dorelok«.

Med de større legede han tagfat. Med hurtige og lange slæng satte han af sted på sin krykke og sin stok efter dem, mens de leende sprang omkring ham, råbende et af hans mange navne. Hans mund fortrak sig da i et bredt smil, og hans øjne strålede af glæde.

Sine kæmpekræfter kunne Tordenkalven f. eks. vise ved at »rykkes i krog«. Når han en vinteraften havde fået sig placeret på vægbænken indenfor bondens solide bordplade, kunne han støtte venstre hånd mod bordet og række højre hånds bøjede pegefinger frem, og den karl fandtes ikke, som ved at tage sin ligeledes bøjede pegefinger ind i Tordenkalvens kunne holde stand. Enten måtte han slippe eller lade sig trække ind over bordet.

Tordenkalven har kun een gang været udenfor Himmerland, og det var omkring 1880.

Pastor Magdalus Catharus Brorson (1800—78), som var præst i Veggerby-Bislev fra 1830—57 og siden præst i Gamborg ved Lillebælt fra 1857—77 havde konfirmeret Tordenkalven i efteråret 1832 eller i foråret 1833. Han havde hørt om Tordenkalvens mærkelige skæbne, skrev til ham og inviterede ham til at besøge sig. Han ville give ham rejsepenge og et kontant pengebeløb. Tordenkalven skulle altså med toget, men var ikke meget modig ved at tage med denne moderne indretning. Da præsten gentog sin invitation, bestemte han sig alligevel til at rejse. Han tog med toget fra Hobro. Da han i Fredericia skulle fra toget ned til færgen, vakte hans person en sådan opsigt, at politiet måtte bane vejen for ham. Rejsen gik ellers godt, og præsten var glad for hans besøg. Efter 8 dages forløb tog han af sted igen, og præsten gav ham 50 kr. med på rejsen.

Et overraskende forhold, som man erfarer ved læsning af artikler og utrykte optegnelser om Tordenkalven, er, at han trods sine rystende uhøviske viser og historier, helst ville være »ren på sjælen«, og samtidig antydes det, at hans ramme viser var et bevidst forretningsfif. Han vidste, at den slags kunne indbringe gode penge, og derfor sang han sine viser, når han stod overfor det publikum, der kunne lide den slags, thi som han selv udtrykte det: »Sådan vil folk helst have dem«.

Den, som antog ham for gal, tog meget forkert. Han holdt af at få folk til at le, og han havde ikke det mindste imod, at man lo på hans bekostning. Han var i virkeligheden et venligt og fredsommeligt gemyt, der ikke nænnede at gøre en kat fortræd. Derfor var han i grunden også velset, og han fandt i hver landsby et eller flere hjem, hvor der var husrum og hjerterum for ham så tit og så længe, han ønskede.

Han havde et religiøst og følsomt sind. Det fortælles, at han kom til

Fotografi ved fotograf J. Nørgaard, Aars.

en gård efter længere tids forløb. I mellemtiden var en lille dreng på gården død.

»Hvor er Fritz«, spurgte han konen. Hun fortalte med stille stemme om den lille drengs død.

Da Tordenkalven hørte det, græd han oprigtigt og inderligt.

I den kommune, hvor han var vokset op, søgte han bestandig altergang. En kone i Nørre Tranders, der var fra samme egn som Tordenkalven, fortalte, at få kunne tale om den Helligånd som han.

Det fortælles, at han en søndag formiddag kom gående over torvet i Hobro i retning af kirken. Da han var kommet helt ind under kirkemuren, gik han ind under et af de store vinduer, og her stod han så lang tid gudstjenesten varede, opmærksomt lyttende til orglet og salmesangen derinde.

I november 1891, da alderen var begyndt at tynde ham, fik han fast ophold hos gårdejer Søren Veggerby i Nørre Tranders. Til Nørre Tranders gik hans ture ellers ikke, men grunden til, at han kom i huset hos Søren Veggerby, var, at han havde haft tilknytning til fru Veggerbys hjem i Drastrup. Søren Veggerby havde truffet ham syg på gaden i Aalborg og havde taget ham med hjem. Han fik imidlertid ikke længe lejlighed til at glæde sig over sit gode alderdomshjem. Han døde den 5. december.

Samme morgen som den gamle vandrer var død om natten, tog datteren i gården hans tøj og brændte det hele med undtagelse af træskoene. Herom har hun fortalt i enkeltheder i 1937, da hun var en gammel kone, som nød pleje hos sin søn i Gistrup. Hun fortalte også, at træskoene stod på loftet lige til familien solgte gården i Nørre Tranders, så blev også de brændt. Ingen af Tordenkalvens ejendele er nogensinde tilgået noget museum — en påstand der fra tid til anden er dukket op.

Som et vederlag for ydet gæstfrihed fik Søren Veggerby, inden Tordenkalven døde, alle de penge, han havde med sig, ca. 4000 kr., og han havde også fået lovning på at arve den faststående kapital. Testamentet blev imidlertid ikke underskrevet i rette tid, og resten af den sammensparede kapital tilfaldt den eneste arving, hans halvbroder, smed Lauritz Jensen i Farstrup.

Han blev begravet på Nørre Tranders kirkegård den 10. december 1891.

Fotografi ved fotograf J. Nørgaard, Aars.

Ingen har puslet ved hans gravsted, så det stride græs har fået lov at brede sig. Graven er sløjfet, men man påviser endnu stedet lige vest for kirketårnet.

I 1912 aflagde digteren Jeppe Aakjær besøg på Nørre Tranders kirkegård og besøgte stedet, hvor Tordenkalven ligger begravet.

Han fandt, at det var på sin plads at få anbragt et beskedent mindesmærke på den gamle originals sidste hvilested, og han fik udvirket, at der blev sat en indsamling i gang til dette formål. Aakjærs tanke vakte ikke begejstring, der indkom ikke mange mindstenspenge, og sagen måtte opgives.

Sagen rejstes igen i maj 1936 af graver Lavrids Thomsen, Nørre Tranders. Stenen havde man, og et tilbud om gratis indhugning af en indskrift havde man også. Tanken fandt tilslutning i menighedsrådet, og man var nået så vidt, at man havde besluttet at rejse stenen efter pinse.

Da fremkom forfatteren Viggo Barfoed, hvis fader Hans Ulrik Møller Barfoed havde været præst i Nørre Tranders fra 1904 til 1922, med en kraftig protest mod mindstensrejsningen, idet han var af den formening, at »ophavsmændene til denne sælsomme idé i grunden ikke var klar over, hvem den afdøde var«. Dette gjorde, at komiteen blev betænkelig og opgav sagen.

Viggo Barfoed har senere i et brev af 15. januar 1948 til undertegnede givet udtryk for, at han mente ikke at være skyld deri. Han skriver: »Præstens Viggo har aldrig været autoritet hos de Nørre Tranderser« og fortsætter »jeg hørte også dengang, at de havde været meget fortørnet over min indblanding i sagen. I øvrigt fortrød jeg også siden, at jeg blandede mig i den affære, for den ragede jo ikke mig i mindste måde. Jeg var fra lille blevet opflasket med en aversion mod den grimme mand, der havde forskrækket min mor i Aars præstegård og som sang uartige vers, særlig når der var kvindfolk i nærheden«.

I anledning af Johs. V. Jensens 75 årsdag den 20. januar 1948 udsendte jeg en lille tryksag om Johs. V. Jensens berømte »Himmerlandsmodel« Tordenkalven, og jeg slog til lyd for, at der nu endelig blev gjort alvor af at rejse ham et mindesmærke på hans grav på Nørre Tranders kirkegård.

Jeg sendte i januar 1948 en skrivelse til Nørre Tranders menigheds-

Vise om „Tordenkalven“,

Blodden, Ripen, Fiskeplagen.

Disse er hans selvgivne Navne. Han er døbt Chr. Christianesen Larsen og er ugift. Han har næsten i hele sit Liv samlet alt det, som er vanskeligt at opnævne. Han blev konfirmeret med den lille Katekismus, da han var 17 Aar. Han har været Soloat, men blev kasseret for Puffel-ryggethed. Han kom til Skade og brækkede sit ene Ben i 1855, derfor maa han gaa ved Krykke og Stok. I sine sammenrørede Bunder har han milevis baaret Smaaframleri til en Vægt af 8 à 10 Lpd. Bunderne har han ad Aare gjort i flere Tusinde Kr. Han er født 1816 og vedbliver sin Virksomhed endnu i Juli Maaned 1887.

(Herunder ses hans Billede).

Eftertryk forbydes.

Forsiden af Niels Peter Samuelsens flyvebladsviser, trykt i V. de Lemos bogtrykkeri (P. Hansen), Aalborg, 1887.

råd med anmodning om tilladelse til opsætning af en mindesten på Tordenkalvens grav, når det ikke indebar en økonomisk risiko for menighedsrådet. Tilladelsen blev givet i juni 1949.

Men der skulle gå endnu en del år, inden man fandt økonomisk udvej for at få stenen rejst.

Da trådte stenhuggermestrene Henry og Bent Villefrance til som redningsmændene, idet de ikke alene ville bekoste sten og indhugning, men de fik også på museumsdirektør Peter Riismøllers anbefaling kunstneren Carlo Wognsen ind i billedet som den, der skulle tage sig af den kunstneriske udformning.

Resultatet af dette samvirke blev en ca. 1 m høj granitsten forsynet på den flade forside med et hugget relief af den vandrende Tordenkalv og med indskriften »Tordenkalven. 1816—1891«. Den blev afsløret ved en lille højtidelighed på Nørre Tranders kirkegård lørdag den 17. marts 1956, hvor museumsdirektør Peter Riismøller talte om Tordenkalven, og overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen fortalte om stenens tilblivelseshistorie, takkede de der havde medvirket ved sagens gennemførelse, afslørede stenen og overdrog den til Nørre Tranders menighedsråd, som han bad værne om den.

Som et supplement til foranstående levnedstegning kan tilføjes en flyvebladsvise »Visen om Tordenkalven« trykt i »V. de Lemos Bogtrykkeri« (P. Hansen) i Aalborg 1887 — altså få år før Tordenkalven døde. Museumsleder S. Vestergaard Nielsen, Aars, meddeler, at visen er lavet af Niels Peter Samuelsen, der i sin tid ejede gården Stenildvad ved Aars, den gård i hvilken Tordenkalven blev født. Visen findes i Vesthimmerlands Museum i Aars.

Mel.: Da jeg i Vuggen laa.

Der er en morsom Mand,
 Som der forundre kan
 De mange, som bebor
 Den store Verdens Jord.
 Hans Lige er ej til
 Hvorhen man skue vil,
 Thi naar man ser ham gaa,
 Man sige maa:
 Hør' denne Væsel med til Dyrene,

Som drager paa Land og i Byerne?
Han »Tordenkalven« kalder sig hver Dag
Og »Klodden«, Kipen«, Filseplag«.

Et saadant Menneske,
Ej Mage til ham se
Vi paa den store Jord;
Hans Ry er meget stor.
En Særling som den Mand,
Der ej opnævnes kan,
Endskjønt han er saa god,
Som han er stor.
Ja vist er han en af de blidere,
Men han er puklet og saa videre,
Ja endog er han lam og meget krum,
Dog rejser han i Verden om.

Han er dog intet Skarn,
Men et uægte Barn,
Er født i Stenildgaard
I Aars for mange Aar,
Der lidt han vokste op
Og blev en Kjærnekrop,
Da han ni Aar saa blev,
Rundt om han drev.
For at ernære sig han tiggede,
For hver en Gave fromt han nikkede,
Og han gik da sin Vej alt med sin Sæk
Og saa af denne solgte væk.

Han bar saa mange Ting,
Tog det med sig omkring.
Han handled' dette hen,
Og noget fik igjen.
Han da paa egen Vis
Paa smaat kun satte Pris,
Det, Folk gad ej opta',
Det tog han gla'.

Men brat han skulde spekulerede,
 Det gjaldt at blive konfirmerede,
 Da han var sytten Aar, han stod til Skam,
 Men Katekismen redded' ham.

Saa Ærinder han gik,
 Han derfor noget fik.
 Saa sysled' ogsaa han
 Alt som en Arbejdsmand.
 Men saa da deriblandt
 Han maatte brilliant
 Dog stille som Soldat,
 En net Krabat.
 Men der blev han ikke spolerede,
 Thi han omsider blev kasserede,
 For han havde netop en Pukkel paa,
 Det en Soldat ej have maa.

Derefter han engang
 Sig paa en Hilmis svang,
 Saa tog den rask afsted,
 Og Rytteren faldt ned.
 Paa Jorden haard han faldt,
 Ja derfor var det galt,
 Han brækkede sit Ben,
 En slemme én.
 Nu derfor paa Kryk' han spaserede,
 Fordi han fik sit Ben spolerede,
 Samt tilligemed Stok i Haand han gaa
 Og døje maa hver Trin han faa.

Han har en morsom Pragt,
 En gammel Klædedragt,
 Den er dog ikke kjøn,
 Men saa des mere »skjøn«.
 Hver Dag i den han gaar,
 Har i saa mangen Aar

Brugt største Sparsomhed,
Det kan man se.
Af Lapper findes der mangfoldige,
Bliver der tyndt, saa uopholdelig
Selv tager han til Syning i en Fart,
Paa Klude bli'r der ikke spart.

Alt, hvad han samler da
Derved er meget glad,
Det kommes saa i Bundt,
Med Reb det snøres rundt,
Saa han kan skjule det,
Som han nu kalder sit,
De mange, mange Ting,
Og saa omkring
Han drager om med al den Herlighed,
Det er hans Lyst og Beskjæftigelse,
Med Bundter paa Nakken, en for en bag,
Har han rejst mangan Aar og Dag.

Han samler Knapper og
De Skillinger, som dog
End ikke gjælder nu,
Og smaat, som er itu.
Zink, Messing, Jern og Staal,
Om saa en rusten Naal,
Det, næsten som ej man
Fortælle kan.
Og gamle Hestesko han samlede
Samt efter gamle Søm han famlede,
Alt brystne, som der ej er af stor Værd,
Ja dette har han meget kjær.

Han er en gammel Mand,
Nu ikke bærer han
Halvanden Hundred Pund,
Det en Gang regnte kun

Han for en liden Ting,
 I Milevis omkring,
 Ved Hjælp af Kryk og Stok,
 Men har han nok?
 Nej endnu bli'r han ved med Bundterne,
 Og mange Steder har han Klundterne,
 Men ad Aare har han gjort dem i Pris,
 Han har Kroner i Tusindvis.

B. de Lemos' Bogtrykkeri (P. Hansen), Aalborg.

Noget om Tordenkalvens viseforråd.

Nogle af de viser, Tordenkalven sang eller foredrog, kendes i nyere mundtlig tradition og har efter alt at dømme været trykte skillings- eller flyvebladviser. De blev som allerede nævnt fremført i bogstavret form, og dem opbevarede han i sin hat eller andetsteds i oppakningen.

De viser eller kvad, han selv producerede, var højst forskellige. Nogle var sobre, medens andre var grovkornede og platte. Foredrog han de sidste, flygtede kvinderne rædselsslagne til alle sider.

Vi kender så få af hans kvad — vel nok fordi så få har kunnet huske dem og vel heller ikke har haft lyst til at notere dem op.

Det, jeg har kunnet finde af hans viseforråd, er derfor yderst ringe, og når det offentliggøres her, er det fordi det er med til at belyse en side af Tordenkalvens væsen, som i høj grad har været kendetegnende for ham.

Efterfølgende tre viser: »Goddag, Goddag i Stuen her«, »Mit Levned jeg vil beskrive« og »Jeg har en Ven i det skønne Norden« er tre af de viser, der kendes fra nyere mundtlig tradition. De findes blandt andet i nedskrevet form i Dansk Folkemindesamling, men de trykte eksemplarer har det indtil nu ikke været muligt at finde.

Alt tyder på, at de to første viser efter Tordenkalvens død er genoptrykt sammen med visse tilføjelser.

Over den første vise er tilføjet: »Et Mindeskrift over en gammel Original kaldet Tordenkalven«.

Over den anden vise: »Anden Del af Mindeskrift over Tordenkalven« og efter visen »Tordenkalvens Erindringer her paa Jorden. Tordenkalvens Døbenavn var Christian Christensen«.

Fotografi ved fotograf J. Nørgaard, Aars.

Den gamle Bejler.

1.

Goddag, Goddag i Stuen her
i hilset være, hver især.
Jeg ser I er en skønne Flok
foruden mig vel nok,
men se nu er jeg kommet her,
skønt I maaske det nødigt ser.
I gør mig sagtens ej den Tort
at sige straks: Gaa bort!

2.

I mangler vist en Spasebror,
thi det jeg mener og jeg tror,
men om jeg Eder skuer ret,
da skal I muntres lidt.
I sover jo den halve Tid
og manges Øjne lukket i,
men tro mig, jeg skal muntre jer,
se til om ej det sker.

3.

Her er saa mangen Tøs og Gut,
der anser mig for en Lillefut,
fordi jeg ikke pyntet er
med skønne Prydelser.
Men dømmet I mig efter det,
da fejler I vist ikke lidt,
thi mangen holde Lyset maa,
og det faar saa at gaa.

4.

Om Klæde, Sko og Tøj og Hat
end gør mig til en Abekat,
da kan jeg sige, som er stort,
jeg selv dem haver gjort.
men derfor er jeg ingen Nar,

en lille Smule Forstand jeg har.
Paa egen Vis, jeg ej er gal,
det I og mærke skal.

5.

Min Næse den bebuder at
jeg gerne tager Glasset fat.
I har vel ej en liden Slurk
at gi' en tørstig Purk.
Jeg mere da forlanger ej,
men pakker mig saa straks min Vej.
Ja, skynder jer og gi' mig lidt,
saa bliver I mig kvit.

6.

Men hold nu bi en lille Krum,
der er en Ting, jeg beder om.
Jeg er snart tredsindstyve Aar
og ene hvor jeg gaar.
Jeg ser saa mange Piger her,
mon ikke een af alle jer,
skuld' til at giftes have Lyst,
jeg prøve vil en Dyst.

7.

Jeg ser vel ikke dejlig ud,
men derfor nok jeg faar en Brud,
thi jeg har hørt at en og hver
gerne kan faa Kærester.
Hvorfor skal jeg tilbage staa?
Nej, nej, for Skam saa vil jeg gaa,
den mig vil have faar jeg nok,
som Lyst har til min Kryk'.

8.

Den Pige, som vil have mig,
hun bli'r minsandten lykkelig.

Jeg plager ej hver Dag,
 med Kys og Favntag.
 Men hvis hun ej vil være flink
 og lyde mig paa mindste Vink,
 da faar hun Bank, ja nap og knik,
 thi det er nu min Skik.

9.

Jeg er i Gang hver Morgenrød,
 det varer indtil Sol gaar ned.
 Og naar min Kone gi'r mig Pot'
 saa skal hun faa det godt.
 Jeg føj'lig er, naar jeg er fuld,
 og kryber i et Musehul
 saafremt min Kone det begær'.
 Hvad kan hun ønske mer?

10.

For dagligt Brød hun sørge maa,
 og vide hvor hun det kan faa.
 Jeg nøjes altid kan med lidt,
 naar jeg er ellers mæt
 og spise ene af mit Fad,
 saalænge deri findes Mad,
 men lider ej hun Resten ta'r,
 er jeg saa ikke rar?

11.

Nu kan I faa mig hvem der vil,
 jeg min Person jer byder til
 staa op for Pokker, og den staar op,
 som Lyst har til min Krop.
 Men fy for Skam, thi nu jeg ser,
 de alle Næsen slaar til Vejrs.
 Mon ikke een mig have vil,
 det var et slemme Spil.

12.

Nu ta'r jeg med mig, hvad mit er,
og saa føjter jeg igen afsted.
Men I fortryder vistnok da,
at ej I sagde ja.
Men lev nu vel og husk saa paa
I ej hver Bejler lader gaa.
Farvel, Farvel, og Tak fra mig,
jeg stedse lever lykkelig.

1.

Mit Levned jeg vil beskrive,
imens jeg i Live er.
Jeg ladet har mig henrive,
ud af Elskovsfristelser.
Værst er jeg mod mig selv.
Yngling, vogt dig, læs og skjælv.

2.

Sytten Aar jeg næppe naaede,
før jeg blev elskovshed,
ja og alle var saa gode,
naar af kønnet de kun var.
Klap og Kys og Favnetag
var mit Arbejd Nat og Dag.

3.

Idelig paa Jagt jeg løber
efter Evas smukke Køn.
Da jeg er en rigtig Støber,
ser jeg en, som der er skøn,
snakker, smigrer, lokker jeg,
følger hende paa sin Vej.

4.

Nys jeg saa en skøn Blondine,
straks jeg efter hende gik.
Glutten hedder Karoline,
ligner Molly paa en Prik.
Jeg er som forlibt og gal,
straks et Kys fra hende stjal.

5.

Line er en dejlig Pige,
og Rosine ligedan.
Henriette og Laurette
ogsaa godt jeg lide kan.
Smukke Pige kom til mig.
Tro mig, jeg skal elske dig.

6.

Ofte man min Ryg beværter.
Stokkeprygl, der regner ned.
Manden har haarde Hjerter,
ingen kristen Kærlighed.
Naar jeg Karen elske vil,
maa jeg vende Ryggen til.

7.

Engang fik jeg en paa Tuden
af en hollandsk Tømmersvend.
Jeg skal sige, det var Kvinden
hans, jeg ellers lide kan.
Han kom hjem, og just fik se
at jeg hende favnede.

8.

Derpaa tog han en Tovende,
fatted denne til en Tamp.
Spurgte om jeg kunne kende,

at den var af russisk Hamp.
Det min Ryg erfaret fik
i det samme Øjeblik.

Tordenkalvens Vise

Jeg har en Ven i det skønne Norden,
han svor mig Troskab her paa Jorden,
han siger til mig nu disse Orden:
Nu Blomstringstiden er snart forbi.

Vil nogen fremmed dig fra mig sende
langt bort fra mig og til Verdens Ende,
da vil du lille vist med Taarer sende
et Suk til ham, som tilhører dig.

Ja naar du skriver, saa skriv forsigtig,
og naar du frier, saa fri oprigtig.
Af Kærlighed giver man sit Hjærte,
af Venskab giver man kun sin Haand.

Et Suk udaf det beklemt Hjærte,
saa det kan røres foruden Smerte,
ja naar jeg rejser, forglem mig aldrig,
førend jeg kommer igen til dig.

Optegnet 1948 af statsskovrider Poul Lorenzen, Lindetskovgård pr.
Arnum, efter Nielsine Kristensen, Vive Hede pr. Hadsund.

En gammel Kærlighedsvis

1.

Jeg elsker dig min Pige,
endskønt du hader mig.
Jeg ved ogsaa tillige,
hvoraf det kommer sig.
Men hvorfor græmmes du min Ven.
Tro at jeg vandrer ærlig frem.
Min Gud han har ledsaget mig
paa hele Vandringsen.

2.

Ja, Vandringsen tillige
er trang at tænke paa.
Der er saa mange Farer
i Verden at gennemgaa.
Men den der deler med sin Ven,
den er een oprigtig Ven,
den lindrer Livets Byrde,
og Sorgen svinder hen.

3.

Du vredes ej min Pige.
Jeg skriver disse Ord.
Thi du er jo den eneste,
der i mit Hjerte boer.
Dine røde Kinder blomstrer dig,
mens Taarerne de væde mig.
Ak, kunde Glæden vokse,
da var jeg lykkelig.

4.

Nu ender jeg min Vise
til dig min bedste Ven
til dig min Kæreste,

O, allerbedste Ven.
Vi samles tit paa denne Jord,
hvor Sorg og Glæde sammen boer.
Ak, gid vi kunne mødes
hos Gud i Himmelen.
Ende

Skrevet af en Gast og en Lyver og en Løber og en Tidsfordriver.
K. Knudsen.

Sandsynligvis flyvebladsvise, men kendes kun i nedskrevet form.

Tordenkalvens kvad til et barn. Optegnet af forfatteren Johs. V.
Jensen til Dansk Folkemindesamling.

Aa du mit Sukkerbaan
Du min bitte bejst Sukkertop
Du er af Sukker.
Fra du bløw føj haa du suttet
med din bitte søde Mund
aa din Mues Sukkerpat.
Og sulten er du,
og som du kan gnaw
med din bette Sukkertaang
paa dit Sukkerbrød
og faa det til aa skrij
nier i din bette Sukkermaw.
A sejer du er sød.

Krill.

Tordenkalvens mindesten på Nørre Tranders kirkegård. Relief udført af Carlo Wognsen.

Afbildninger af Tordenkalven.

Tordenkalvens ansigt set fra siden. Træsnit efter tegning af H. D. 1884. Den nye Almanak 1890.

Tordenkalven set bagfra. Træsnit efter tegning af H. D. 1884. Den nye Almanak 1890.

Tordenkalven set forfra. Tuschtegning af Viggo Jastrau. Aarestrup 3/7 1889. Tilhører Evald Tang Kristensens samling i Dansk Folkemindesamling.

Tordenkalven på vandring. Farvelagt tegning af partikulier Kristian Nielsen, Aars, c. 1913. Tilhører Aalborg historiske Museum.

Tordenkalven på vandring. Farvelagt tegning af partikulier Kristian Nielsen, Aars, c. 1913. Tilhører Vesthimmerlands Museum, Aars.

Tordenkalven på vandring. Maleri af Mouritz Nørgaard 1925. Tilhører Vesthimmerlands Museum, Aars.

Tordenkalven på vandring. Maleri af Mouritz Nørgaard 1925. Tilhører Vejgaard Bibliotek.

Tordenkalven på vandring. Relief i granit af Carlo Wognsen på mindestenen på Nørre Tranders kirkegård. 1956.

Tordenkalven stående. Træstatuette udført af kunstmeden Christian Andersen, Aars. Tilhører Brandforsikringen Himmerland, Aars.

Tordenkalven hos Bakmanden. (Motiv fra Johs. V. Jensens himmerlandshistorie Syvsoverne). Trærelief udført af kunstmeden Christian Andersen, Aars. Tilhører Himmerlands Ungdomsskole, Haubro.

Tordenkalven i tordenvej. Oliemaleri på karton af kunstmeden Christian Andersen, Aars. Tilhører Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby.

Fotografier.

Tordenkalven stående, set forfra. J. Nørgaard, Aars, fot. Tilhører Johs. E. Tang Kristensen.

Tordenkalven stående, set fra siden. Fotografi sendt Evald Tang Kristensen fra Jeppe Aakjær. Tilhører Johs. E. Tang Kristensen.

Tordenkalven siddende. Fotografi. Tilhører Svend B. Olesen.

Tordenkalven stående. J. Nørgaard, Aars, fot. Tilhører Vesthimmerlands Museum, Aars.

Tordenkalven stående, set forfra. Fotografi tilhører Marius Kristensen, Tostrup-Hougaardsvej 12, Hobro, og postmester T. M. Sørensen, Hirtshals.

Tordenkalven stående set bagfra. Fotografi tilhører Marius Kristensen, Tostrup-Hougaardsvej 12, Hobro.

Noter:

- »Tordenkalven«. Text og billeder af H. D. (Den collinske Manuskriptsamling 119 fol. Det kgl. Bibliotek. Trykt i Den ny Almanak 1890).
- Evald Tang Kristensen: Det jyske Almueliv, VI, 1894, 84 f.
- Manuskript om Tordenkalven af partikulier Kristian Nielsen, Aars. (Dansk Folkemindesamling 1906-46: 1450. Trykt i Aalborg Stiftstidende 1.-4., 6.-4., 13.-4. 1915). Optegnelser i Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek, 1906-46: 1450 ff.
- Aars-Haubro Sogneforstanderskabsprotokol 1843.
- Palle Bister, født Gram (pseud. for P. Kr. Lundsgaard).
- Tordenkalven. En jysk Diogenes. (Vendsyssel Tidende 1919 eller 1920, udklip i DFS. 1906-47: 1450).
- N. Sørensen: »Tordenkalven«. (Skive Folkeblad 17.-9. 1912, udklip i DFS. 1906-47: 1450).
- August F. Schmidt: Johs. V. Jensen og Bonden. (Dansk Udsyn 1925).
- Alf Henriques: Bogorme og Tordenkalve. (Dagens Nyheder 6.-2. 1935).
- Min Ven Tordenkalven. (Aalborg Amtstidende 21.-4. 1939). Optegnelse af pastor H. M. Husum, Nørre Tranders, efter meddelelse af gårdejer Marinus Niensens enke, fru Ingrid Nielsen.
- Optegnelse af Arild Kristensen, Aalborg, efter meddelelse af bødker Jens Andersen, Vorup Alderdomshjem.
- Tordenkalvens hvilested. (Vejgaard Avis 28.-5. 1936).
- »Ærbødigt« og Tordenkalven. (Udklip i DFS. 1906-47: 1450).
- Johs. E. Tang Kristensen: Tordenkalven. En himmerlandsk Original. Privattryk. Fagskolen for Typograflærlinge i Aalborg. 1947.
- Hans Ellekilde: Ældre Skildringer af »Tordenkalven«. (Fra Himmerland og Kjær Herred 1949, s. 23).
- Peter Riismøller: Tordenkalvens tøj blev brændt. (Aalborg Stiftstidende 8.-3. 1956).
- Brev af 11.-1. 1964 vedrørende Tordenkalven fra cand. polit. N. Skriver Svendsen til Johs. E. Tang Kristensen.

De kloge koner fra Vindblæs

Af Svend B. Olesen.

Den 13. december 1853 kl. 1 om natten døde den landskendte kloge kone Maren Haaning i Vindblæs. Således skriver sognepræsten i Vilsted-Vindblæs O. J. Smitt i sin kirkebog.

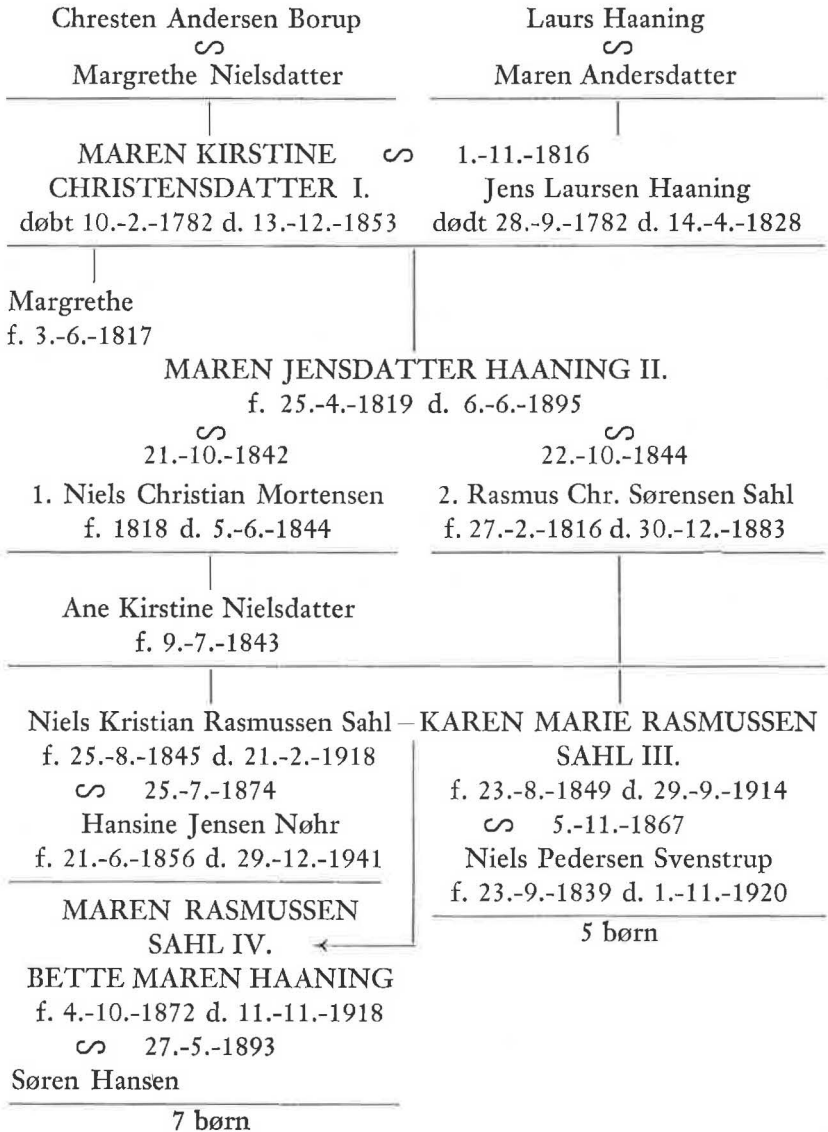
Om denne Maren Haaning og hendes arvtagere som kloge koner i tre generationer er der i årenes løb skrevet et utal af artikler og afhandlinger med et mere eller navnlig mindre lødigt indhold. Her skal gøres et forsøg på at sætte tingene lidt på plads ved at rette nogle misforståelser og påvise en del direkte fejlagtige oplysninger, som har bidraget til at give et noget forvrænget og til tider falsk billede af disse kendte kvinder, der tillige ofte er bedømt ud fra helt forkerte forudsætninger, og hvis virksomhed er rodet sammen i en sådan grad, at mange har den ukorrekte opfattelse, at der kun har levet en Maren Haaning.

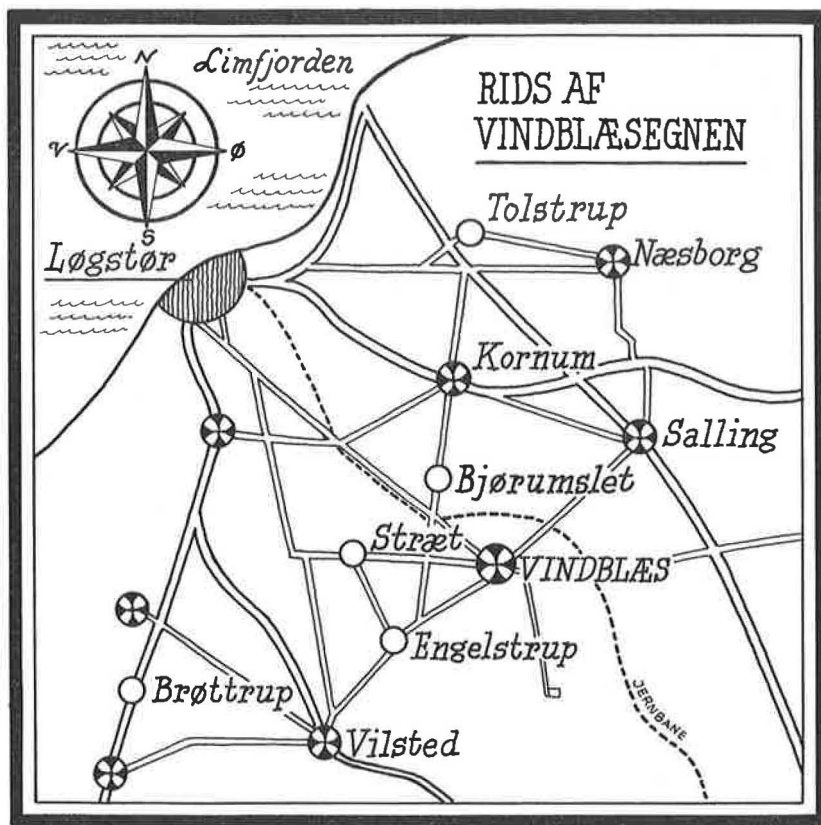
Det vil blive påvist, at Louise Rasmussens bog — *De kloge Koner i Vindblæs. Maren Haaning.* — på mange punkter ikke er et sandhedsvidne.

Der kan ikke herske tvivl om, at de kloge koner har hjulpet mangfoldige mennesker i deres tid. Vel især før der var et tilstrækkeligt antal læger til befolkningens rådighed. I den ældste Maren Haanings tid boede der en distriktslæge i Nibe. Ellers var der i Himmerland uden for Aalborg kun en læge i hver af byerne Løgstør og Hobro, og endnu dårligere var forholdene i Vendsyssel og Thy samt på Mors, hvorfra mange af hendes patienter kom. Af sygehuse fandtes der i hele Nordjylland kun det i Aalborg.

For rigtig at forstå den store søgning, de kloge koner fik, er det også nødvendigt at erindre sig, at almindelige mennesker havde en indgroet angst for og uvilje mod læger og en udtalt skræk for sygehuse, hvor dødsprocenten før antiseptikkens tid var uhyggelig stor.

De fire kloge koner

Efter flertallets mening var lægebesøg noget, man kun greb til i yderste nødsfald, og indlæggelse på et sygehus betragtedes nærmest som ensbetydende med døden.

Naturligvis må man ikke forestille sig, at de kloge koners råd og kure hjalp i alle tilfælde. Det er med dem som med vor barndoms somre og vintre. Vi husker kun de vellykkede. Men faktisk er det jo også dem, der tæller.

Maren Kirstine Christensdatter

Maren Haaning nr. 1.

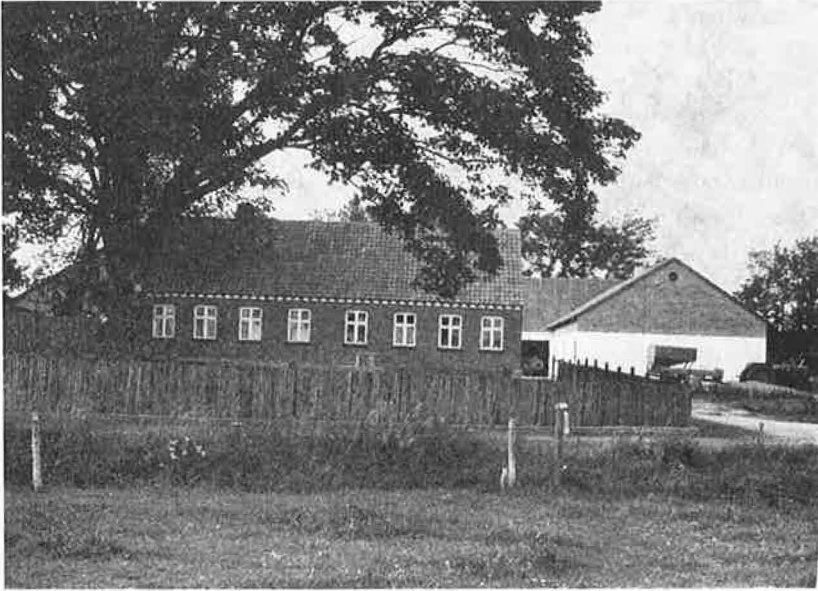
Barndomshjemmet.

I den lille landsby Engelstrup i Vindblæs sogn sydøst for Løgstør ligger der en gård, som nu bærer navnet Kristiansminde. Den har matrikelnummer 3a og hørte i 1700-tallet til Aggersborggaard i Hanherred. 1731 fik Anders Larsen Borup og Else Pedersdatter gården i fæste. Godt 40 år senere overtog sønnen Chresten Andersen Borup faderens fæstegård¹⁾, efter at han den 29.-11.-1772 havde holdt bryllup med Margrethe Nielsdatter fra Binderup ved Nibe²⁾. I deres ægteskab blev der født 8 børn, hvoraf nr. 5 var en pige, der fik en yderst mærkelig skæbne. Til trods for, at hun aldrig forlod det lille vesthimmerlandske sogn, blev hun en landskendt person i en tid, da kvinder faktisk var umyndige og skulle tie, når mændene talte. Om hendes dåb i Vindblæs kirke giver sognepræsten Th. Hvass følgende oplysninger:

Anno 1782 Die Domine esto mihi Chresten Andersen og Margrethe Nielsdatter et Pige Barn til Daaben, kaldet Maren Kirstine.

Dåbshandlingen fandt altså sted fastelavns søndag, som det år var den 10. februar; men om hun er født i slutningen af 1781 eller i begyndelsen af 1782, kan ikke afgøres med sikkerhed, da der ikke på den tid blev indført fødselsdato i kirkebøgerne. Der er dog størst sandsynlighed for, at Maren Kirstines fødsel fandt sted i januar 1782.

Det fortælles, at hun allerede som ganske lille fik sin ene hånd skadet, så den faktisk var ubrugelig. Som 60-årig fortæller hun selv, at hun en tid lå i kur hos læge Brøvnær i Hobro for armbrud³⁾, så uheldet er måske hændt senere. Da Maren var 8 år døde hendes mor, og faderen giftede sig 8 måneder efter med Anne Eriksdatter fra Tolstrup i Næsborg sogn⁴⁾. Hun var da 42 år og han 48. Det var naturligvis et fornøftægteskab. En fæstegård kunne ikke drives medmindre, der både var mand og kone på gården. Chresten havde ellers den store fordel frem for de fleste, at han betalte en fast afgift i

Kristiansminde matr. nr. 3a i Engelstrup. På denne gård blev Maren Christensdatter Haaning født.

S. B. O. fot.

stedet for at forrette hoveri. 6 rdl. for gården og 1 rdl. for et tilhørende hus.

Til omgangskredsen i hjemmet hørte skoleholder Casper Pretzmann, for hvem Chresten var forlover ved hans bryllup og fadder ved hans barns dåb. Maren fik sine skolekundskaber hos Pretzmann, og efter tidens forhold har de nok været ganske gode; for da Maren blev konfirmeret den 23. april 1797, takserede pastor Th. Hvass hendes kundskaber til *Laudabilis* = rosværdig.

Den 28. november 1808 købte Chresten Andersen Borup sin fæstegård til selveje af generalauditør Lindahl i Lemvig⁵⁾, som da var ejer af Aggersborggaard. Købesummen blev tilvejebragt ved et lån i Den almindelige Enkekasse og en panteobligation. Kun knap 2 år oplevede Chresten at være selvejer, idet han døde den 10.-6.-1810⁶⁾. På 30.-dagen derefter blev der holdt skifte⁷⁾. Det adskilte sig ikke meget fra andre bondeskifter på den tid. I stuen var der alkove-senge og en bilæggerovn, ellers bestod bohavet af et bord, 5 stole, et

hængeskab og et viseværk. Endelig var der et vognskrin og et hatfuttal til rejsebrug. Mest bemærkelsesværdigt er det, at der ikke fandtes heste på gården, men plovstude. Den store bestebestand, der ellers var så almindelig på den tid, blev fortrinsvis holdt for hoveværiets skyld, og det var Chresten jo fri for, så det har været en økonomisk fordel at anvende de mere nøjsomme stude i bedriften.

Anne Eriksdatter var nu ejer af gården et par år, men gav så stedssønnen Jacob Christensen Borup skøde på den, den 11.-11.-1812⁸⁾ for en købesum af 800 rdl. og aftægt i gården. To dage senere stod Jacobs bryllup med Karen Marie Christensdatter⁹⁾.

Under disse skiftende forhold boede Maren stadig på gården, der som alle gårde dengang måtte forsørge både de gamle og de ugifte. Det har sikkert været en lettelse for alle parter, da Maren endelig blev gift i efteråret 1816.

Gårdmandskone i Vindblæs.

Så godt som alle, der har skrevet om Maren Haaning, fortæller, at hun blev gift i en ung alder. En enkelt forfatter skriver endog, at hun var purung ved sit giftermål. Vindblæs kirkebog kan berette noget ganske andet:

Viet 1816 den 1. november Jens Laursen (Haaning) 34 år gammel gårdbeboer i Vindblæs og Maren Kirstine Christensdatter 34 år gammel, tjenende hos broderen Jacob Borup i Engelstrup. Forlovere Jacob Christensen (Borup) og Povl Jensen gårdmænd i Engelstrup.

Maren var således ude over den første ungdom, da hun stod brud i Vindblæs kirke, og det samme var tilfældet med brudgommen. Han var født i Tolstrup i Næsborg sogn som søn af Laurs Haaning og hustru Maren Christensdatter. Hans dåb fandt sted i Næsborg kirke den 28.-9.-1782.

Jens Laursen Haaning havde 8.-6.-1816 købt gården gl. nr. 6 nyt matrikelnummer 8 i Vindblæs by¹⁰⁾ (Det er den gård, der nu hedder Langagergaard) af Jens Sørensen Haaning, der også blev kaldt Jens Gregersen. Han havde erhvervet sin faders fæstegård til selveje den 6. juni 1804¹¹⁾ af Peder Kjeldsen på Mølgaard i Haubro sogn. Ved salget til Jens Laursen Haaning betingede han sig aftægt af gården for sig og sin hustru Karen Jensdatter, skønt han kun var 47 år

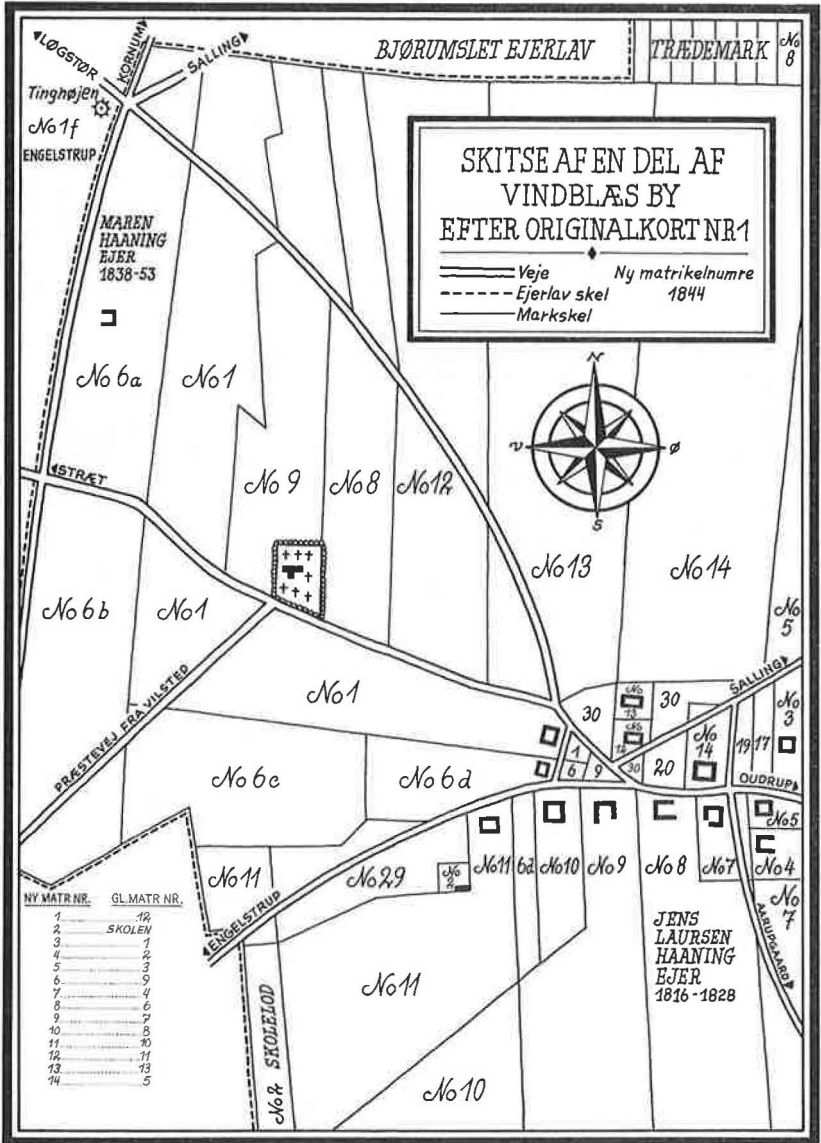

Langagergaard matr. nr. 8a i Vindblæs. Det var den gård, Maren og Jens Laursen Haaning ejede fra 1816 til 1828.

S. B. O. fot.

gammel. Aftægtskontrakten blev imidlertid ikke tinglæst som gældende over for 3.-mand, hvilket senere skulle vise sig at blive skæbnesvangert for aftægtsfolkene. Købesummen var 2.400 rbd. navneværdi.

Jens og Marens giftermål var vel ikke udsprunget af den helt store kærlighed, men må nok snarere betragtes som en ægteskabshandel, hvilket ingenlunde var noget særsyn i de tider. Tanken bestyrkes af, at 1.600 rbd. af købesummen for gården i Vindblæs blev lånt hos Marens morbror Lars Nielsen i Gjelstrup ved Nibe¹²⁾. Han havde været hendes værge ved skiftet efter faderen. Lånet blev tinglæst som 1. prioritet i gården. Den lå lige syd for det sted, hvor vejen østfra gennem Vindblæs deler sig mod kirken og Engelstrup, og den bestod af 3 huse, der alle var af bindingsværk og lerklining. Mod nord ca. 10 meter fra vejen lå laden, mod vest var der et gammelt udhus og mod syd lå stuehuset. Det var langt og meget smalt med udskud i nordsiden. Gulvene var lerstampede i de 3 stuer: sovekam-

meret med alkovesenge og bilæggerovn, mellemstuen med langbord og fast vinduesbænk og endelig storstuen. I bryggerset, der havde stenpikning, fandtes bagerovn og gruekedel samt adgang til en grisesti. Udskudet var indrettet til køkken, spisekammer og hønsehus¹³).

Ved udskiftningen havde gården ifølge originalkortet over Vindblæs by fra 1795¹⁴) fået et tilliggende på lidt over 108 tdr. land, hvoraf det meste var hede og lå syd for gården ud til Aarupgaards jorder. En parcel lige øst for kirkegården havde den bedste jord og den strakte sig nordpå til Bjørumslet ejerlav. Endelig havde gården en lang, smal lod i Trædemarken helt ud til Kornum bys jorder.

Det var i den allerdårligste og fattigste tid for dansk landbrug, at Jens og Maren blev gårdfolk, men de klarede dog dagen og vejen. Den 3. juni 1817 fødte Maren en datter, der fik navnet Margrethe efter sin afdøde mormor, og den 25. april 1819 nedkom hun igen med en pige, som blev døbt Maren efter sin farmor. Flere børn fik de ikke.

Med året 1826 begyndte modgangen for alvor. Sidst på vinteren skulle lånet fra Marens morbror betales tilbage. Det blev slettet i tingbogen den 15. marts 1826¹⁵). Pengene til indløsningen skaffede de bl. a. ved at udstede en panteobligation¹⁶) af samme dato på 400 rbd. sølv til tre umyndige brødre i Tolstrup, Jens, Peder og Niels Gregeresen. Denne obligation blev nu tinglyst som 1. prioritet med pant i gård, avl, besætning og alt ind- og udbo. Hjemmet var reddet, men lige om hjørnet lurede en ny ulykke. En naturkatastrofe ramte Nordjylland. Fra midten af april til den 30. juli faldt der ingen regn. Alt blev svedet af solens brand. Ved Pinsemarkedet i Aalborg var der 32° i skyggen, og den 27. juni hedder det: »Den vedvarende tørke og eksempelløse hede vedvarer, 36° i skyggen«¹⁷). Fra Viborg meddeles det den 3. august¹⁸): »Det ser overalt sørgeligt ud for føden til mennesker og kreaturer«. — Ved høsten kunne intet korn bindes i neg, og kærnerne var så få, at der næppe blev til sædekorn. På efterårsmarkederne ved Navnsø og Bjørnsholm blev køer udbudt til 4 mark og føl til 3 mark, men ingen ville købe. Mange gik fra hus og hjem, og resten hutlede sig igennem til bedre tider oprandt. For Jens og Maren gik det som for flertallet. Da kreaturer ikke kunne afsættes, og der intet korn var at sælge, blev der ingen penge til be-

*Thomas Frederik Westenholz,
herredsfoged i Aars-Slet herreder og
Løgstør birk 1824–1830 med kontor
og bopæl i Vilsted.
Dommerkontoret i Løgstør.*

H. Clausen kopi.

taling af de kongelige skatter. Restancerne voksede år for år. Overalt i landet var det galt. I Himmerland måtte staten i årene 1826–1828 overtage godserne Bjørnsholm, Sohngaardsholm, Buderupholm og Villestrup for skattegæld, mens Egensekloster, Nørlund, Overgaard og Viffertsholm gik til tvangsauktion af samme årsag¹⁹⁾, hvilket også var tilfældet med stribevis af bøndergårde og købstadejendomme. Netop som elendigheden havde nået sit højdepunkt, skete den helt store katastrofe for Maren. — Jens døde den 14. april 1828.

Kampen for tilværelsen.

Når Jens's død blev den store katastrofe for Maren, skyldtes det ikke blot, at hun blev enke, hvilket kunne være slemt nok, navnlig i de tider; men hertil kom, at gården blev stillet til tvangsauktion på grund af de store skatterestancer til den kongelige kasse.

Den første auktion blev averteret til den 24. juni 1828²⁰⁾, og den fandt sted hos herredsfoged Westenholz på hans kontor i Vilsted. Her mødte aftægtsmand Jens Sørensen Haaning, der også blev kaldt Jens Gregersen, og gjorde krav på, at aftægten til ham selv og hans anden hustru Ane Christensdatter blev pålagt køberen af gården. Salgsbetingelserne blev derefter læst op²¹⁾. Køberen skulle bl. a. for-

pligte sig til at beholde husmand Jens Christensen i tjeneste 5 dage om ugen indtil 1. november. Hans årsløn var 12 rbd., ost og kage, 1 pund uld og alt ildebrændsel hentet. — Høsten af den rug, som Jens Haaning havde sået i fællesskab med to andre, skulle deles efter Marens anvisning. — Endelig blev gården opråbt for 200 rbd. sølv; men da der intet bud blev afgivet, blev auktionen hævet.

2. auktion fandt sted den 8. juli²²). Der skete ikke noget udover, at gården igen blev opråbt for 200 rbd. sølv, uden at der blev afgivet noget bud.

Endelig kom gården til 3. og sidste auktion den 22. juli 1828²³), hvor prokurator Nors mødte for panthaverne Jens, Peder og Niels Gregersen og påviste, at Jens Sørensen og hustru ingen aftægt kunne tilkomme af gården af 3.-mand, fordi aftægtskontrakten ikke var behørigt tinglæst. Hvilket vel vil sige, at den ikke var tinglæst over for 3.-mand, for den var jo med i skødet af 8. juni 1816. Maren Haaning var ligeledes mødt og forbeholdt sig ret til at indløse gården i løbet af 8 uger, da hun, som hun sagde, havde udsigt til at skaffe pengene. Det modsatte prokurator Nors sig på det bestemteste, fordi Maren ingen sikkerhed havde kunnet stille, boet var under skiftebehandling og endelig på grund af de store kongelige skatterestancer.

Da det var disse sidste, der var den egentlige årsag til tvangsauktionen, kunne herredsfogeden, der også var skifteforvalter, ikke tage hensyn til Marens ønske eller til Jens Sørensens krav. Derimod fik han indsat i auktionsbestemmelserne, at han selv skulle have 1 skæppe rug af gården som dommer- og skrivekorn. Da det var ordnet, blev gården for tredje gang opråbt for 200 rbd. sølv, uden at der blev afgivet noget bud. Derefter blev den så opråbt for 100 rbd., men der kom stadig intet bud. Endelig, da den blev nedsat til 25 rbd., slog Anders Jensen fra Tolstrup til som værge for de 3 brødre Gregersen, der jo havde 1. prioriteten.

Anders Jensen tilbød derefter Maren 8 ugers indløsningsret, hvilket vil sige, at hun kunne beholde gården, hvis hun kunne betale alt inden denne frist var udløbet. Maren modtog tilbudet og Westenholtz »fandt sig ikke forpligtet til at nægte tilbudet sin approbation«. Da de 8 uger var gået, blev der den 27. september holdt auktionsret på herredskontoret i Vilsted²⁴). Her mødte kun Jens Gregersen, den

ældste af de 3 brødre, der nu var myndig. På egne og brødres vegne spurgte han, om Jens Haanings enke havde indløst gården i Vindblæs. Da det ikke var tilfældet, forlangte han, at auktionsbudet fik bindende kraft. Det skete, og retten blev hævet.

Tilbage var løsøreauktionen over gårdens besætning og indbo samt den afdødes klæder. Den fandt sted den 2. oktober²⁵) under ledelse af herredsfogeden med dennes søn Rolf Krake Westenholz og Marens nabo Christen Nør som vidner. Salget skete efter et katalog²⁶), omfattende 46 numre. Hvor mange der var mødt frem til auktionen er ikke godt at vide, men der var kun 4 købere. Maren svoger Peder Christensen i Bjørumslet købte en strippe for 8 skilling, og Maren generhvervede følgende af sin afdøde mands beklædningsgenstande: 1 gl. trøje, 2 gl. brystduge, 2 skjorter, 1 par strømper, 1 gl. hat og 1 par blå bukser. Desuden købte hun 1 kar, 1 flaske og 1 rødt og hvidt pudevær. Alt for 5 mark og 10 skilling. En barsk og bitter oplevelse. Peder Gregersen erhvervede 1 får og 1 lam.

Alt det øvrige købte Jens Gregersen. Han og brødrene havde jo fået gården tilslået ved 3. auktion. Her skal blot nævnes gårdens besætning, der bestod af 4 heste, 2 køer, 8 får med 4 lam og en kalv, som dog var borte. Det bør nok tilføjes, at 1 stud, 1 ko, 1 kvie og 8 får var solgt på en auktion lige før boet kom under skiftebehandling²⁷).

Løsøreauktionen indebragte 44 rbd. 2 mk. 8 sk. sedler og tegn, som omregnet til sølvværdi udgjorde 43 rbd. 7 sk.

Tiden gik nu til den 23. marts 1829²⁸), da den første skiftesamling i Jens Laursen Haanings dødsbo fandt sted på herredskontoret i Vilsted. Her var mødt køberne af gården, de 3 brødre fra Tolstrup med deres værge Anders Jensen og prokurator Nors som deres juridiske rådgiver. Jens Sørensens hustru Ane Christensdatter var tilstede, fordi manden var syg og sengeliggende. Deres sag blev varetaget af prokurator Spreckelsen. Endelig var Maren Haaning mødt med sin lavværgede Peder Christensen. Skifteforvalter Westenholz søgte på Spreckelsens opfordring at få et forlig i stand mellem køberne og aftægtsfolkene, men det lykkedes ikke, da førstnævnte mente, de havde tabt penge nok. De blev derefter opfordret til at betale, hvad

de skyldte ifølge auktionen; men de svarede, at det kunne de først til snapstinget. Skiftet blev så opsat til den 6. april²⁹), for at Spreckelsen kunne få tid til at sætte sig ind i sagen og afgive et svar til Nors. Ved den ny samling mødte Spreckelsen og afleverede de dokumenter, han havde lånt, samt svaret til Nors. Da ingen andre var mødt, blev skiftet udsat igen. Denne gang til den 21. april³⁰). Da denne dag oprandt, mødte der overhovedet ingen, men følgende blev noteret i protokollen: »Da imidlertid køberen af gården endnu ikke har berigtiget sit køb, besluttede skifteforvalteren at gå frem mod ham efter loven. I hvilken anledning skiftet blev opsat indtil videre«. De kunne jo ikke afsluttes, før alle pengene var indgået i boet.

»Indtil videre« kom til at betyde 14 måneder. Dette tidsrum benyttede Jens Gregersen til at udkøbe sine brødre³¹) og til at få indløst en panteobligation på 200 rbd.³²). Ligesom det også lykkedes ham at få oprettet en købekontrakt med Christen Nielsen Myrhøj på gården i Vindblæs den 13. april 1830³³). Da den var behørigt tinglæst den 19. maj 1830, henvendte Jens Gregersen sig på herredskontoret i Vilsted og fik udleveret skøde på gården den 10. juni³⁴), hvorefter han kunne udstede skøde til Myrhøj. Det blev dog først tinglyst den 11. december 1830³⁵).

Jens Gregersen købte ejendom i Næsborg sogn; men Myrhøj blev efter ganske kort tids forløb bange for at være selvejer, solgte sin gård til Caspar de Mülius på Aarupgaard og blev fæster. Var det Maren Haanings skæbne, der afskrækkede ham?

Efter udstedelsen af skødet til Jens Gregersen den 10. juni 1830, kunne behandlingen af Jens Laursen Haanings dødsbo genoptages, da alt dermed var indbetalt i boet.

Allerede den 14. juni fandt det første skiftemøde sted på herredskontoret i Vilsted³⁶) Der var lagt op til en hurtig afslutning, men Maren Haaning ville det anderledes. Der skulle hengå mere end 4 måneder og holdes 6 møder, før skifteforvalteren, herredsfoged Westenholz kunne sætte punktum i sagen. Ved mødet den 14. juni bad Maren Haaning ham om at opsætte skiftet i 8 uger, da hun havde i sinde at tale med kongen om, hvad hun kunne tilkomme i boet, ligesom hun også begærede en udskrift af alt, hvad der hidtil var passeret i boet og ved de afholdte auktioner. Westenholz ud-

satte derefter skiftet, men kun til den 13. juli, hvorefter Maren Haaning nægtede at underskrive protokollen.

I mødet den 13. juli³⁷⁾ meddelte Maren Haaning, at hun havde indsendt et andragende til Stiftamtet i Aalborg med begæring om at få fri prokurator under skiftet, hvorfor hun forlangte dette udsat i 4 uger. Det gik Westenholz med til og berammede nyt møde til den 10. august kl. 10 fm. Inden mødet sluttede forlangte han, at Maren Haaning skulle underskrive protokollen, men det nægtede hun at gøre.

Da Maren Haaning den 10. august³⁸⁾ igen mødte på herredskontoret, fremkom hun med et nyt forlangende, idet hun nu krævede at få udbetalt 100 rbd. sølv af boet. Det begrundede hun med, at gårdens bortsolgte avl tilhørte hende og ikke gården. Ville Westenholz ikke imødekomme dette, forlangte hun gården stillet til ny auktion, og hvis han ikke ville gå med til nogen af delene, forlangte hun skiftet udsat i 8 uger. Hun ville så tale med Hs. Majestæt Kongen for at kunne nyde sin ret. Westenholz kunne ikke opfylde hendes to første ønsker, men gik med til at udsætte skiftet endnu engang, nemlig til den 18. september. Som sædvanlig nægtede Maren Haaning at underskrive protokollen.

Den 18. september³⁹⁾ mødte Maren Haaning igen hos Westenholz, og denne gang bemærkede hun, at hun endnu ikke havde fået besked fra København, hvorfor hun atter begærede skiftet opsat — nemlig i 3 uger. Bemærkningen »besked fra København« fandt Westenholz ikke var passende, og han udtalte, »at han var vidende om, at enken havde indgivet en allerunderdanigst ansøgning til Hs. Majestæt Kongen, så han formodede, at det var om denne, enken havde tilladt sig at bruge ovennævnte udtryk«. Derefter blev skiftet udsat til den 11. oktober, og Maren Haaning nægtede atter at sætte sit navn under referatet i protokollen.

I mødet den 11. oktober⁴⁰⁾ blev der oplæst en skrivelse fra Stiftamtet i Aalborg. Den blev ikke gengivet i skifteprotokollen og er heller ikke bevaret andet steds. Efter oplæsningen erklærede Maren Haaning, at hun ikke ville have skiftet sluttet, »men ville søge videre frem«. Nu var Westenholz' tålmodighed imidlertid opbrugt, og han bestemte, at skiftet skulle optages til afslutning den 25. oktober. Også det nægtede Maren at skrive under på.

Endelig holdtes så den sidste skiftesamling den 25. oktober 1830⁴¹). Også til dette møde havde Maren Haaning en overraskelse, idet hun fremkom med en regning til boet på forskellige beløb, som hun mente, hun var berettiget til at få godtgjort; men skifteforvalteren afviste alt med den begrundelse, at Maren indtil auktionen havde haft bopæl på gården og mælk af dens køer. Dog ville han gå med til at betale de allernødvendigste begravelsesomkostninger for den afdøde. Dem fastsatte han så til 4 rbd. Til sammenligning kostede det 10 gange så meget at få Marens far stedt til hvile i 1810⁴²).

Boets status blev derefter opgjort. Beløbene blev alle omregnet til rbd. sølv.

Indtægt:

For gården	242 rbd. 66 sk.
For løsøret	43 » 7 »
	<hr/>
	285 » 73 »

Udgiften derimod:

Skatterestancerne	187 rbd. 78 sk.	
Auktionsomkostninger for ejendommen	29 » 84 »	
Do. for løsøreauktionen	6 » 28 »	
<i>Skifteomkostninger:</i>		
Salær	3 » 0 »	
1/3 % til Kongens kasse	1 » 0 »	
20 % deraf	0 » 19 »	
Justitsfondet	0 » 58 »	
En ekstrakt af auktionsprotokollen	2 » 1 »	
En udskrift af do.	1 » 44 »	
Proklama i aviserne	1 » 0 »	
Justitsfondet	0 » 19 »	
Bekendtgørelse deraf	2 » 0 »	
Bekendtgørelse af skiftesamlingen den 14. juni 1830	0 » 20 »	
Porto	0 » 24 »	
Vidnerne	3 » 0 »	
	<hr/>	
Summa udgift	238 » 87 »	
Hvortil kommer endnu begravelsesomkostninger	4 » 0 »	242 » 87 »
	<hr/>	
Altså tilovers		42 rbd. 82 sk.

Dette beløb tilfaldt panthaverne. Til Maren Haaning og hendes 2 piger blev der intet, og lige så lidt fik aftægtsfolkene. Protokollatet slutter således:

»Skifteforvalteren tilbød enken de hende udlagte 4 rbd. sølv, men hun vægrede sig ved at modtage samme, som og for at underskrive protokollen, da skriftet var sluttet, og således er dette skifte sluttet og tilendebragt.«

Westenholz.

Maren Haaning skulle ikke have noget underskrevet og langt mindre noget foræret. Rettens folk trak vejret lettet, men tragedien var fuldbyrdet for 3 familier. Husmand Christensen mistede sit arbejde, Jens Sørensen og Ane Christensdatter kom på sognet som almisselemmer og Maren stod tomhændet med 2 ukonfirmerede piger, efter at hun havde kæmpet med næb og klør for sit hjem i 2¹/₂ år.

Følgende historie har været fortalt adskillige gange: »Da Frederik den Sjette besøgte Løgstør i 1829 opsøgte Maren Haaning ham og bad om eftergivelse af sine skatterestancer. Derover blev kongen meget vred, men gav dog Maren et beløb svarende til skattens størrelse«⁴³).

Efter gennemgangen af skiftet efter Jens Laursen Haaning kan det fastslås, at denne beretning ikke er korrekt. For det første var Frederik den Sjette ikke i Løgstør i 1829. Besøget fandt sted den 17. og 18. juni 1828. For det andet er det ganske urealistisk at tro, at kongen skulle have givet Maren Haaning 187 rbd. Havde det været tilfældet, var gården jo ikke kommet til tvangsauktion. Endelig slutter Aalborg Stiftstidende sin lange reportage af kongebesøget i Løgstør således³⁴):

»Det er behageligt at bemærke, at uagtet byen vrimlede af en hel mængde fremmede af alle klasser, blev ikke en eneste uorden eller endog mangel på den skyldige respekt begået.«

Nej, den historie har sin rod i Marens skriftlige henvendelse til kongen, af hvem hun ganske rigtigt fik afslag og derfor ingen penge.

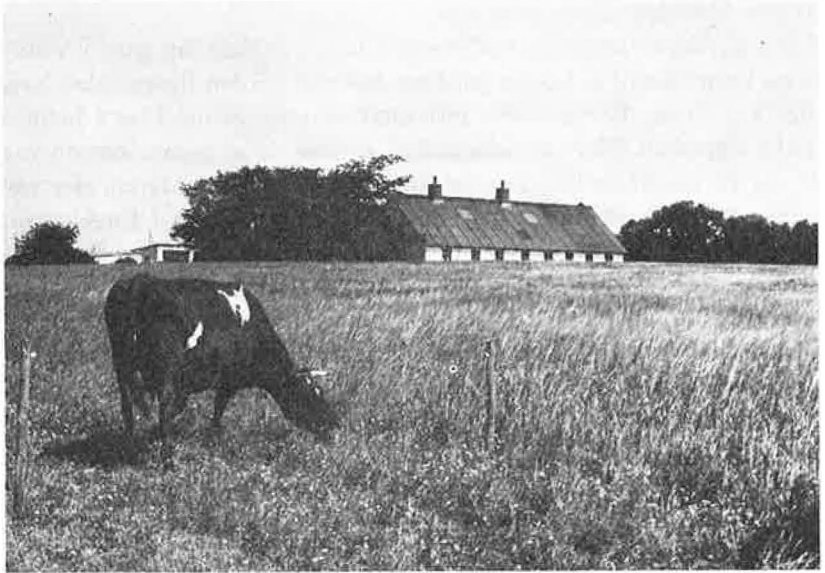
Maren Haaning bliver klog kone.

Efter at Maren Haaning nødtvungen havde forladt sin gård i Vindblæs, kom hun til at bo i et jordløst hus ved gården Bjørumslet, hvis ejer var Peder Christensen, gift med Marens søster Else i hendes andet ægteskab. Her var ikke råd til at have de to piger, som nu var 11 og 13 år. Af folketællingen for 1834 ses det, at Maren, der var yngst, kom til sin morbror Jacob Christensen Borup i Engelstrup, mens Margrethe kom til sin mors fætter gårdmand Anders Stephensen i Vilsted. Ved hendes giftermål 11.-4.-1851 med Jens Chr. Nielsen kaldes hun hans plejedatter, og han var forlover for hende.

Maren Haaning måtte nu som 48-årig søge at tjene til føden ved et eller andet, hvis hun ville undgå den skæbne, der var overgået hendes aftægtsfolk. Hun begyndte at kurere på dyr og mennesker. Om det som påstået var broderen Jacob, der tilskyndede hende til virksomheden som klog kone, kan vel ikke bevises; men vi skal senere se, at der er ting, som kunne tyde på, at det er rigtigt. Valget var ingenlunde dårligt; for allerede i 1838 var Maren Haaning i stand til at sætte foden under eget bord. Det gik således til.

Brødrene Jens og Niels Kjeldsen på Mølgaard i Haubro sogn ejede en gård (gammelt nummer 9 nyt matrikelnummer 6) i Vindblæs by. På denne gård var fæsteren død, og det kneb med at få den afsat. Derfor søgte de og fik den 28. juli 1838 tilladelse til at udstykke den i 4 parceller. Maren Haaning købte den første nr. 6a⁴⁵), der i matriklen blev sat i hartkorn for 1 td. 1 skp. 1 fdk. $\frac{1}{4}$ alb. Den lå øst for vejen fra Engelstrup til Kornum og nordvest for Vindblæs kirke. Købesummen var 150 rbd., som Maren betalte kontant sammen med alle skatter, afgifter og papirpenge. — Hun havde set og følt, hvad gæld kan føre til. — Med i handlen var en forpligtelse til at bebygge parcellen i løbet af 2 år. Som en hjælp hertil fik hun materialerne af den vestlige halvdel af den gamle gårds ladebygning. Skødet er dateret 15. september 1838.

Parcellens areal var ca. 24 tdr. land⁴⁶), hvoraf henved halvdelen var hede, men det må ikke glemmes, at heden dengang var eksistensgrundlaget for bønderne i store dele af Jylland. Den gav brændsel til bagning og opvarmning og føden til den uundværlige fåreflok, der var basis for familiens beklædning og belysningen i hjemmet, ligesom fårene leverede en væsentlig del af kødforbruget.

Tinghøjgaard matr. nr. 6a i Vindblæs. Det var den gård, Maren Christensdatter Haaning oprettede i 1838, og som tilhørte slægten i tre generationer. S. B. O. fot.

Hvorledes de bygninger, Maren lod opføre, så ud og var indrettet, kan der ikke oplyses noget om. Brandforsikringsprotokoller, der ellers er gode kilder, er ikke bevaret så langt tilbage for Slet herred. Derimod kan det dokumenteres, at hun overholdt byggefristen. Folketællingen den 1. februar 1840 oplyser, at Maren Christensdatter da var 59 år og enke, samt at hun levede af sin jordlod. Følgelig må hun på det tidspunkt bo i sit nye hus. Det gamle var jo jordløst. Datteren Maren, der var 21 år og ugift boede hjemme hos moderen. Folketællingen røber naturligvis ikke noget om Maren Haanings bi-beskæftigelse. Det er først i sommeren 1842, hendes virke som klog kone afspejler sig i de skriftlige kilder.

1. retssag mod Maren Christensdatter Haaning.

Den 4. juni 1842 mødte Maren Haaning første gang til forhør på herredskontoret i Løgstør⁴⁷). Det var efter Westerholz' død flyttet

fra Vilsted. Anledningen til forhøret kom fra Thy, hvor gårdmand Peder Jensen i retten i Thisted havde forklaret, at han havde været hos Maren Haaning i Vindblæs for at søge råd for sin syge bror. Maren huskede ham ikke og nægtede at have givet noget råd til en mand af det navn. Hun erkendte, at der kom folk til hende, men det var for at søge råd for syge kreaturer. Hun havde dog af og til givet råd for en bulden finger, der skulle behandles med sod og sæbe. For indvortes sygdomme havde hun en enkelt gang givet det råd for smerter i maven, at vedkommende skulle koge malurt med brunt sukker og drikke en kopfuld deraf om dagen. Rådet havde hun fået af læge Brøvner i Hobro. Hun havde aldrig taget nogen under lægebehandling eller i kur. De råd, hun havde givet, betragtede hun som husråd, som det var tilladt at give, og hun havde aldrig forlangt eller modtaget nogen betaling.

Der blev ikke rejst tiltale mod Maren Haaning i den sag, men der gik knap et år, før hun atter stod i retten i Løgstør. Denne gang var årsagen, at pigen Maren Thomasdatter fra Yttrup Holmgaard i Salling den 27. april 1843 i retten i Skive⁴⁸⁾ havde forklaret, at hun i foråret 1841 var blevet syg med hovedpine, smerter i brystet og udslæt over hele kroppen. Da hun hørte tale om en klog kone ovre på Himmerland, fik hun sin bror Laust til at køre derover. Den kloge kone, der hed Maren Haaning, skrev på 2-3 stykker papir nogle lægemidler, som skulle købes på apoteket og bruges. Maren Thomasdatter fik senere på apoteket i Skive udleveret 2 flasker med dråber. Hun huskede, at den ene slags var bitre rabarberdråber, og at hun også fik noget te; men erindrede ikke, om hun også fik salve. Hun købte kun denne ene gang, da hun hverken blev værre eller bedre af at bruge midlerne. Senere havde hun søgt distriktslægen for sin sygdom. Efter forhøret pålagde dommeren hende på det omhyggeligste at søge efter recepterne og sende dem til ham, når hun fandt dem. Laust udtalte sig samstemmende med sin søster. Han havde dog spurgt Maren Haaning, hvad hun skulle have for sin ulejlighed. Det ville hun ikke sige, men så gav han hende 3 rbd.

Da Maren Haaning blev foreholdt disse forklaringer i retten i Løgstør den 8. juni 1843⁴⁹⁾, benægtede hun, at hun havde taget folk i kur eller at have ordineret lægemidler for menneskelige sygdomme, hvorimod hun ofte havde hjulpet med at kurere kreaturer, hvilket

hun forstod sig noget på. Hvis nogen havde søgt hende for menneskelige sygdomme, havde hun henvist dem til lægerne. Hun huskede ikke, om de omtalte personer havde været hos hende, men i givet fald havde hun hverken åreladt eller skrevet recepter og heller ikke modtaget nogen betaling.

Ugen efter den 15. juni⁵⁰⁾ var Maren Haaning atter i forhør i samme anledning; men hun forklarede og benægtede ganske som i sidste forhør, hvorefter sagen blev udsat indtil videre.

Det meste af sommeren gik, før sagen blev genoptaget. Tiden blev benyttet til ved distriktslægen i Nibe G. C. A. Gliemanns hjælp at finde frem til nogen, der kunne vidne mod Maren Haaning. Den 5. september⁵¹⁾ blev 9 vidner afhørt i retten, men det har sikkert været en skuffelse for anklageren og distriktslægen; for de 9 vidner udtalte sig alle til fordel for Maren Haaning.

1. *Snedker Jørgen Sørensen* fortalte, at han havde været hos Maren Haaning for at få et husråd for sit syge barn. Da Maren havde set det, sagde hun, at der næppe var noget råd for det barn, da døden allerede var overgået det. Hun ville derfor ikke tage det i kur, men nævnte dog et par ting, han kunne købe på apoteket, men det undlod han og tog lige hjem med barnet, der døde få dage efter. Jørgen Sørensen havde ligeledes en søster, der var død for et årstid siden; men om hun havde søgt råd hos Maren Haaning, vidste han ikke. Det kunne de spørge hendes mand Jacob Larsen om. Han var teglbrænder på Vissegaard.

2. *Skovfoged Peder Andersen* fra Kyø forsikrede, at han aldrig havde set Maren Haaning. Men forrige år havde de en tjenestepige, som de havde søgt læge til i Aalborg uden resultat, derfor rejste hans kone til Maren Haaning i Vindblæs, og efter hendes mundtlige opgivelse skulle hans kone vist købe noget på Nibe apotek. Det var ved juletid, og pigen døde ved påsketid.

3. *Tjenestekarl Peder Jensen*, Ovdrup sagde, at han for et par år siden var hos Maren Haaning med en bulden finger, som hun prik-kede hul på med en nål, så materien flød ud. Andet gjorde hun ikke, og fingeren kom sig. Om hun, som distriktslæge Gliemann påstod, læste over fingeren, vidste han ikke. Muligvis mumlede hun et eller andet, men det forstod han ikke. Han betalte ikke noget, og han vidste heller ikke noget om, at Maren gav sig af med at kurere folk.

4. *Husmand Poul Sahl* i Ranum forklarede, at han havde et dårligt knæ, derfor henvendte han sig til Maren Haaning, som sagde, at det skyldtes gigt, og at han skulle forsøge at lægge havregrødsomslag med hyldeblomster derpå. Det råd fulgte han ikke, men henvendte sig i stedet for til læge Beck i Løgstør, der også sagde, at det var gigt og ligeledes anbefalede grødomslag, men også igler og andet. Han havde også søgt distriktslæge Gliemann i Nibe »uden at han af dennes råd sporede nogen heldig virkning«. Poul Sahl blev derefter spurgt, om han havde været under Maren Haanings kur i sin brors hjem i Vilsted. Det benægtede han på det bestemteste. Han havde vel hørt rygter om, at Maren Haaning kunne kurere sygdomme, men han kunne ikke opgive nogen, hun havde behandlet eller andet til oplysning om hendes virksomhed.

5. *Husmand Niels Sahl* af Vilsted benægtede på det bestemteste, at hans bror Poul Sahl i Ranum nogensinde havde ligget syg i hans hus, eller dér var blevet tilset eller behandlet af Maren Haaning på Vindblæs mark.

6. *Fisker og arbejdsmand Jens Hylleberg* i Løgstør udtalte, at han for 3 år siden mistede sin hustru som følge af en kræftknude i brystet. Hun havde vel fortalt, at hun, straks hun opdagede en knude i sit bryst, havde søgt råd hos Maren Haaning; men derudover vidste han intet, da han havde været på farten som matros. Han bemærkede, at hans kone derefter i over 2 år var under lægebehandling i Løgstør og på sygehuset i Aalborg. Om hun havde betalt Maren Haaning noget, vidste han ikke. Selv havde han intet betalt og kunne ikke give nogen som helst oplysning om Maren Haanings virksomhed.

7. *Skolelærer Ferslev* af Vindblæs sagde, at han ingen erfaring havde om, at Maren Haaning kurerede for menneskelige sygdomme, og han benægtede at kunne opgive nogen person, der var behandlet af hende. Derimod havde han selv ligesom mange andre søgt råd hos hende for syge kreaturer.

8. *Maren Oline Christensdatter*, skovfoged Peder Andersens hustru fra Kyø forklarede, at hun ved juletid 1842 var hos Maren Haaning, ikke for at søge råd for deres tjenestepiges sygdom, men for en syg ko. Da hun havde fået opgivet medikamenter for den, som skulle købes på Nibe apotek, kom hun alligevel til at omtale den syge pige, og Maren Haaning sagde da, at hvad hende angik, måtte de søge til

lægen. Derefter bad Maren Oline gentagende gange om et råd, og omsider foreslog Maren Haaning hende at købe en pægl rød vin og deri komme for 4 skilling safran og lade pigen drikke et lille glas deraf om dagen. Disse ting blev købt i Nibe og anvendt uden, at pigens sygdom hverken blev værre eller bedre. Pigen døde den påfølgende påske. Maren Haaning havde hverken forlangt eller fået nogen betaling.

9. *Boelsmand Ole Christensen* af Skovhusene i St. Aistrup berettede, at han forrige vinter var kørende for snedker Jørgen Sørensens søster Karen Marie til Maren Haaning på Vindblæs mark; men hvad hendes ærinde var, vidste han ikke, da han ikke var inde i Maren Haanings hus, og på hjemvejen fortalte Jørgen Sørensens søster ikke noget derom. Han oplyste derefter, at hendes efterlevende mand tjente på Vissegaard som teglbrænder.

Alle disse vidneudsagn var afgivet med tilbud om edsaflæggelse.

Til sidst blev Maren Haaning afhørt. Hun benægtede, at hun kurede for menneskelige sygdomme, hvorimod hun gav råd for syge kreaturer. Hun ville heller ikke nægte, at hun undertiden gav et simpelt husråd, hvorved hun ikke mente at have forset sig. Da hun var kommet i ord for at forstå sig på at kurere sygdomme, kom der vel ofte nogen for at spørge hende til råds, men sådanne folk henviste hun til lægen. Hun gav sig ikke af med at tage folk i kur. Hun mindedes nok, at Jørgen Sørensen var hos hende med et sygt barn, om hvilket hun sagde, at det så ud til at ville dø. Havde han fået et råd, var det kun et husråd. Peder Andersens og hustrus forklaring havde hun intet at erindre imod. Med hensyn til rødvinen, så måtte det være at betragte som et husråd. Hun vedgik rigtigheden af Peder Jensens forklaring. Dog benægtede hun at have læst over hans finger, inden hun stak hul på den. Heller ikke til Poul Sahls forklaring havde hun noget at indvende, men tilføjede dog, at hun havde henvist ham til lægen, og at hun havde anbefalet grødomslaget, fordi hun selv benyttede dette råd med god virkning. Til fisker Jens Hyllebergs forklaring sagde hun, at hun ikke huskede, at hans afdøde kone havde søgt hende. Derefter blev forhøret udsat til den 10. oktober.

Da Maren Haaning atter mødte⁵²⁾, blev hun stillet over for et nyt vidneudsagn. Denne gang fra vognmand Chr. Larsen kaldet Ploug Chresten og hustru Maren Larsdatter fra Nibe. De havde i retten

*Martin Joachim Ferdinand
Swanenskiold, herredsfoged i Aars-Slet
herreder og Løgstør birk fra 1836 til
1850 med kontor og bopæl i Løgstør.
Dommerkontoret i Løgstør.*

H. Clausen kopi.

dér forklaret, at de havde søgt råd hos Maren Haaning i Vindblæs for deres syge barn, og at hun havde givet dem en recept på noget, de skulle købe på apoteket i Nibe, hvad de også gjorde, hvorefter de anvendte det med godt resultat, men hvori midlet bestod, vidste de ikke.

Foreholdt denne forklaring sagde Maren Haaning, at hun ikke erindrede, at Maren Larsdatter havde været hos hende, ligesom hun heller ikke mindedes, at have givet noget råd for et sygt barn i den tidsperiode, der her var tale om. Teglbrænder Jacob Larsens forklaring kunne hun heller ikke godtage. Hun erkendte, at hans afdøde hustru havde været hos hende; men hun havde straks sagt, at hun intet ville have med hende at bestille og henviste hende til at søge læge. På givne foranledning måtte Maren Haaning indrømme, at der i den senere tid ofte kom folk til hende for at søge råd. Navnlig kom der for en tid siden en del med dampskibet til Løgstør, hvorfra de søgte ud til hende; men hvad deres navne var, eller hvorfra de kom, vidste hun ikke. Derefter sluttede forhøret til beskrivelse.

Den 11. november⁵³⁾ blev der alligevel holdt et afsluttende forhør, som egentlig skulle have fundet sted den 4., men ved et sognebuds forsømmelse var indkaldelsen ikke kommet Maren Haaning i hænde.

I dette forhør gav Maren en kort selvbiografi, og dommeren konstaterede, at hun ikke tidligere havde været tiltalt eller dømt.

Derefter afholdtes der et par ekstraretsmøder den 30. december⁵⁴) og den 10. januar 1844⁵⁴), hvor prokuratorerne Nors og Møller fremlagde henholdsvis anklage og forsvar for dommeren. I det første møde havde Nors anket over, at den pige, der opholdt sig hos Maren Haaning, ikke var blevet afhørt. Dertil svarede dommeren, at den omtalte pige var Maren Haanings datter, som han ikke fandt det passende at eksaminere.

Endelig den 20. januar⁵⁵) blev dommen afsagt. Kun to af de mange forhold omtales i dommen: sagerne angående Chr. Larsens barn fra Nibe og Maren Thomasdatter fra Salling. Retten mente med føje at kunne dømme Maren Haaning for kvaksalveri.

Thi kendes for ret.

Tiltalte Maren Kirstine Christensdatter med tilnavnet Haaning bør til Aalborg amts fattigkasse erlægge en mulkt af 20 rbd. sølv, samt betale de af aktionen lovligt flydende omkostninger.

Svanenskiold.

Denne dom appellerede Maren Haaning til Landsoverretten i Viborg, der afsagde sin dom den 24. juni 1844⁵⁶). Heri resumeredes sagen; men da ingen havde kunnet fremlægge recepter, der manglede oplysning om, hvori lægemidlerne bestod, og Maren Haaning både efter eget og andres udsagn henviste folk til lægerne, forment overretten ikke, at der var tilstrækkelig føje til at anse hende med straf i denne sag.

Thi kendes for ret.

Tiltalte Maren Kirstine Christensdatter Haaning bør for aktors videre tiltale i denne sag fri at være.

Sagsomkostningerne måtte hun dog udrede.

2. retssag mod Maren Haaning.

Efter denne frifindelse var der en pause i forhørene over Maren Haaning på godt 2 år. Det skyldtes nok, at hun var blevet mere forsigtig. Derimod er hendes søgning næppe blevet mindre; for retssagen kan kun have øget kendskabet til hendes virksomhed.

Den 19. august 1846⁵⁷⁾ var hun indkaldt til forhør, men hun nægtede at have givet sig af med at kurere for menneskelige sygdomme, siden hun sidst var tiltalt. Mere skete der ikke denne gang; men ved et nyt retsmøde den 22. maj 1847⁵⁸⁾ fik hun forelagt et vidnedudsagn afgivet af tjenestekarl Jens Chr. Jensen, der i retten i Skive havde udtalt, at han forrige år for sin husbond Laust Nielsen i Sdr. Feldingbjerg var gået hen til en såkaldt klog pige i Vindblæs for at søge råd for sin husbonds syge kone. Da han kom til stedet, fandt han huset overløbet af folk, som søgte hjælp for sygdomstilfælde. Da han havde forebragt den kloge pige sit ærinde, fik han et hvidt pulver, ligesom hun også foreskrev andre lægemidler, der skulle købes på apoteket.

Maren Haaning nægtede at kende noget til de pågældende personer, som hun, såvidt hun vidste, aldrig havde set. I hvert fald havde hun ikke givet de omtalte råd. Der kom vel mange til hende for at søge råd for syge kreaturer, i hvis behandling hun havde nogen indsigt. Når folk bad om råd for menneskelige sygdomme, henviste hun dem stedse til lægerne.

Den 20. august 1847⁵⁹⁾ måtte Maren Haaning igen en tur til Løgstør, og denne gang var sagen nok så alvorlig. Smed Søren Clemmensen af Næsby forklarede, at hans hustru for 4 år siden, da de boede i Lødderup på Mors, led af klemmelse mellem mave og bryst. I august samme år, vistnok mellem den 9. og 12., var de hos konens bror i Næsby. Det kom da på tale, at der boede en klog kone i Vindblæs. De besluttede at opsøge hende, og mens smeden hørte derpå, forklarede hans hustru sin tilstand for den kloge kone, som anbefalede hende at drikke vand kogt med malurt og brunt sukker et par gange om dagen, ligesom hun også tilrådede kamferdråber og lavendelolie og dertil noget spiritus, som smeden efter hendes diktat skrev op på en seddel, som han dog ikke længere var i besiddelse af. Midlerne skulle købes på apoteket i Nykøbing. Endelig fik de udleveret et rødgult pulver med en stærk, modbydelig lugt, hvoraf konen skulle tage en teskefuld om dagen. Maren Haaning forlangte ikke noget for

rådene, men smeden gav hende en bordkniv. For pulverne forlangte hun derimod 16 eller 20 skilling. Smedens hustru brugte af midlerne og syntes også en tid, at de hjalp. Pulveret benyttede hun kun et par gange, da det var så modbydeligt. Smeden havde kun denne ene gang været hos Maren Haaning for at søge råd for menneskelige sygdomme, men havde muligt rådført sig med hende om syge kreaturer.

Derefter afgav smedens hustru Grethe Marie Johansdatter sin forklaring, der var aldeles overensstemmende med mandens.

Nu fremstod Maren Haaning for retten, hvor smeden og hans hustru begge genkendte hende som den kone, de havde besøgt i Vindblæs, men Maren nægtede på det bestemteste rigtigheden af deres forklaring. Hun kunne dog mindes at have givet smeden nogle pulvere til et par syge køer. Smeden og hans hustru bekræftede derpå i Maren Haanings overværrelse deres udsagn med lovens ed.

På given foranledning forklarede Maren Haaning, at hun havde været tiltalt for kvaksalveri, men blev frifundet ved Landsoverrettens dom af 24. juni 1844. Senere havde hun en enkelt gang været i forhold som mistænkt for kvaksalveri, men uden at være blevet tiltalt. Dommeren udsatte derpå forhøret til den 21. september⁶⁰). Da mødte Maren igen og forklarede, at hun siden sin frifindelse havde boet i sit hus på Vindblæs mark, og at hun ikke siden havde været tiltalt eller straffet. Hun blev gentagende gange foreholdt smed Clemmensens og hustrus beedigede forklaringer, men fastholdt sin benægtelse fra sidste forhør, ligesom hun heller ikke kendte nogen mand i Sdr. Feldingbjerg.

Hun indrømmede, at der stadig kom folk til hende for at søge råd, men hun henviste dem altid til lægerne.

Forhen havde hun vel givet et og andet husråd, men det befattede hun sig ikke mere med af frygt for at blive sat under tiltale. Derefter sluttede forhøret til beskrivelse.

Efter at anklageren og forsvareren i retsmøder den 16. og 29. oktober⁶¹) havde fremlagt deres indlæg, blev dommen afsagt sidstnævnte dato⁶²). I denne blev sagen kort refereret, og på grundlag af smedens og hans hustrus beedigede forklaring »skønnede retten ikke bedre end, at tiltalte havde gjort sig skyldig i forhold, som kvalificerede hende til at domfældes som skyldig i kvaksalveri«.

Thi kendes for ret.

Tiltalte Maren Kirstine Christensdatter Haaning
bør til Aalborg amts fattigkasse erlægge
en mulkt af 20 rbd. samt betale alle af
aktionen lovligt flydende omkostninger.

Svanenskiold.

Naturligvis appellerede Maren Haaning også denne dom til Lands-
overretten i Viborg i håb om på ny at blive frifundet, men hun blev
skuffet. Den 21. februar 1848⁶³) afsagde retten sin dom, der slut-
tede således:

Thi kendes for ret.

Underrettsdommen bør ved magt at stande.
I salær til prokuratorerne Juul og Lykke betaler
tiltalte 5 rbd. til hver.

Sidste retssager mod Maren Haaning.

Der forløb nu godt 3 år, hvor Maren Haaning havde fred for myn-
dighederne, men så optrådte distriktslæge Gliemann igen, og i sin
iver efter at ramme Maren fik han sogneforstanderskabet i Flejsborg
sat i en slem knibe, som det dog fik sig snoet ud af sammen med
Maren. Forhørene i sagen fandt sted i Løgstør den 24. og 31. maj
1851⁶⁴) og gengives her ordret.

»Sognefoged Niels Jensen i Gatten mødte, formanet til sandhed og
forklarede under eds tilbud som følger: Almissem Peder Andersen
i Ejstrup, der i flere år har lidt af et sår på det ene ben, og som derfor
har været indlagt på hospitalet i Aalborg 2 gange, ligesom også prak-
tiserende læge Beck i Løgstør har haft ham under kur, uden at han
var bleven bedre. Det blev derfor omtalt blandt flere af sogne-
beboerne at få ham sendt til Maren Haaning på Vindblæs mark, for
om muligt hos hende at få et husråd for ham; og det var med gård-
mand Mads Christensens egen gode vilje, at han efter comparentens
anmodning lod Peder Andersen køre til Maren Haaning, og ligesom
han ikke blev beordret til at gøre denne tur, således er den heller
ikke betragtet som nogen omgangstur. Det var således heller ikke

sogneforstanderskabet som sådant, der havde foranstaltet, at Maren Haaning skulle rådspørges, men blev der som anmeldt tale derom ved et sogneforstandermedlem Troels Jensen i Flejsborg Svenstrup. Såvidt comparenten har erfaret fik Peder Andersen intet råd af Maren Haaning, der ikke ville have noget med ham at bestille og havde forøvrigt henvist ham til lægen«.

»Laust Madsen, gårdmand Mads Christensens søn i Flejsborg mødte, formanedes til sandhed og forklarede under eds tilbud som følger: Det forholdt sig rigtigt, at han engang i dette forår af sin fader fik ordre at køre Peder Andersen hen til Maren Haaning, men han fik ikke råd hos denne, som henviste ham til lægen. Hans fader havde ikke modtaget nogen ordre til denne tur, men det var efter aftale med flere sognebeboere, at han havde samtykket i af sin gode vilje at gøre denne tur, uden at den blev betragtet som omgangstur. Såvidt ham bekendt har Peder Andersen 2 gange ligget på hospital i Aalborg uden at være kommet sig for sit sår«.

»Politimesteren modtog nu en skrivelse fra pastor Hübner af 22. ds., hvorefter Peder Andersen var syg og sengeliggende og ikke kunne møde i retten i dag, hvilken skrivelse blev fremlagt. Maren Haaning havde ligeledes ladet politimesteren underrette om, at hun på grund af sygdom ikke kunne møde i dag. — Forhøret udsat«.

»31. maj 1851. Maren Kirstine Christensdatter mødte og formanedes til sandhed og forklarede som følger: For et par måneder siden kom fattiglem Peder Andersen i Ejstrup by kørende til hende for at rådføre sig med hende om en benskade, men hun ville ikke indlade sig på at give ham noget råd derfor, men sagde til ham, at han skulle søge lægen, hvorefter han også begav sig bort, uden at hun havde foreskrevet ham noget lægemiddel, og var Laust Madsen, den karl, som kørte for Peder Andersen tilstede og hørte på, hvad der blev talt mellem hende og Peder Andersen. — Forhøret sluttet«.

Trods distriktslæge Gliemanns anstrengelser slap såvel Maren Haaning som sogneforstanderskabet i Flejsborg med skrækken.

Den 19. februar 1853⁶⁵) mødte Maren Haaning i retten for at udtale sig i en sag fra Thy. Hun forsikrede, at hun, der nu var 73 år, havde så svag hukommelse, at hun ikke huskede de omtalte personer, og at hun ikke havde skrevet recepter eller modtaget penge af nogen. Den 14. marts 1853⁶⁶) blev der fremlagt en skrivelse i retten i Løg-

stør fra herredsfogeden i Thisted. Deri blev det meddelt, at Peder Leegaard var død og Jens Christian Lorentzen så svag, at han ikke kunne afhøres af rettens folk. Dermed bortfaldt den sidste anklage mod Maren Haaning.

Efter gennemgangen af samtlige retssager mod Maren Haaning kan det fastslås, at Louise Rasmussens påstand om, at Maren Haaning måtte betale »flere store bøder« ikke er i overensstemmelse med de faktiske forhold⁶⁷). Der blev jo kun tale om en bøde, endda til mindste takst. Endvidere viser forhørene med al tydelighed, at det ikke som ofte anført var herredsfogeden og menigmand, der var ude efter Maren Haaning. Tværtimod. Klagerne kom fra lægerne med distriktslæge G. C. A. Gliemann i Nibe i spidsen. Han var født i Oldenborg ved Bremen og virkede i Nibe fra 1839 til 1867, hvor han fór frem med sædvanlig tysk grundighed.

De benyttede kilder giver også et ganske godt billede af den ældste Maren Haaning. Hun skulle ikke have noget foræret, men vidste at klare sig selv også under de vanskeligste og mest fortvivlende forhold. Hun ville ikke binde sig til noget med sin underskrift. Hun forstod at sno sig og tale sin sag i retten, og hun kunne indgyde sine patienter både tillid og respekt.

De samme kilder siger naturligt nok ikke noget om hendes udseende eller de mere intime forhold i hendes hjem. Disse ting har en sensationslysten eftertid derimod haft særdeles travlt med at udpensle. Det er således typisk, at billedet af hende, som tiden går, nærmer sig mere og mere til idealbilledet af en heks. Hendes underlæbe bliver større og større for hver gang, hun omtales. Besynderligt, at den ikke har sat sig spor i hendes betydelige efterslægt. Hun skildres ofte som usoigneret og befængt med lus. I samme åndedrag berettes der om de mange, ofte fine mennesker, der opholdt sig i hendes hjem. Ville de det, hvis de var sikre på at blive fyldt med lus? Forøvrigt havde Maren Haaning virksomme midler mod utøj. Dem skulle hun vel vide at benytte, om en eller anden bragte smådyr til huse. Ligeledes er det almindeligt at omtale hende som ukultiveret og uoplyst, for straks efter at berette om de mange cyprianus'er og lægebøger, hun var i besiddelse af. Hvad skulle hun med dem, hvis hun ikke kunne læse? Hun er blevet kaldt selvsikker, mandfolkeagtig, hård i munden o. m. a. Efter det, hun måtte igennem efter mandens

død, og måden hun klarede det på, kan det ikke undre, at netop sådanne karaktertræk blev fremtrædende hos hende. Endnu en ting der atter og atter køres frem med er myten om Det bette Kammer, hvorfra man kunne høre hende tale med Fanden. Når hun kom ud derfra, kunne hun fortælle sin patient de mest forbløffende ting. Hvor han var fra, hvorfor han var kommet, hvad han havde foretaget sig dagen før, hvad der var hændt ham på rejsen o. l. Det virkede overraskende, ja, chokerende. Jo, naturligvis var Maren en heks i ledtog med den skindbarlige Fanden selv. Men mystikken havde en naturlig forklaring. Det var begribeligvis ikke Fanden, Maren talte med. Det var blot svigersønnen Rasmus; thi fra gårdens bryggers var der en lille luftåbning ind til det vindueløse kammer, og derigennem fortalte Rasmus, hvad han havde fået rede på ved samtaler med de besøgende, mens han hjalp dem af vognene, spændte hestene fra og i det hele taget viste dem til rette under de uvante forhold. Rasmus var en god spørger og derfor nyttig.

Efter det sidste forhør i retten levede Maren Haaning kun $\frac{3}{4}$ år. Hun døde den 13. december 1853 kl. 1 om natten og blev begravet på Vindblæs kirkegård. Om hendes hjælpemidler, bøger, cyprianus'er, recepter o. l. vil der senere blive fortalt. Her skal blot berettes to historier, som begge er autentiske.

Nu afdøde museumsdirektør Peter Riismøller har fortalt følgende om sin bedstefar Anders Peter Christensen (1834—1919):

»I 1847 blev min bedstefar Peter Christensen adopteret af en slægtning, gårdfæster Jens Høst i Riis Mølle i Bælum sogn. Peter var syg og hjælpeløs, da han kom til Riis Mølle, fordi han havde haft en streng plads. Blandt andet havde han koldbrand i den ene stortå. Jens Høst spændte straks for sin vogn og kørte den lange vej til Maren Haaning i Vindblæs med Peter. Da hun så den sorte tå, tog hun resolut en stor knibetang og nappede den syge legemsdel af med et snuptag, og havde derefter held til at kurere foden. Det var Riismølle-Peter, som min bedstefar senere blev kaldt på egnen, Maren taknemlig for gennem 72 år. Navnet fik han, fordi han overtog Riis Mølle efter sine plejeforældre«.

Den sidste historie er meddelt af den 90-årige (1974) Magdalene Frendrup i Lundgaard i Farstrup.

»På gamle Maren Haanings tid boede der på en gård i Vesthimmerland et barnløst ægtepar, Ane og Chresten. Da de var kommet op i årene, måtte de tage bestemmelse om, hvem der skulle arve gården efter dem. De var enige om, at sagen skulle ordnes så retfærdigt som muligt, men det var ingenlunde let; for fik en af Chrestens slægt gården, ville der blive vrøvl med Anes familie og omvendt. I sin visdom fandt Ane ud af, at dersom hendes søsterdatter Sidsel blev gift med Chrestens brorsøn Søren, kunne de overtage gården, og begge familier ville være tilgodeset. Sidsel var villig, men uheldigvis ville Søren ikke vide af Sidsel, for han havde et godt øje til en anden pige. Dette kedelige minus i Anes smukke regnestykke måtte der gøres noget ved. Derfor skikkede Ane bud til Maren Haaning i Vindblæs og fik da også noget pulver, der skulle være virksomt i det foreliggende tilfælde. Hele 2 gange lykkedes det for Ane at narre noget af elskovspulveret i Søren, men desværre uden den ønskede virkning indtraf. Men nu tabte Ane tålmodigheden og besluttede at tage sagen i egen hånd. Efter samråd med Chresten blev de to unge inviteret på besøg, og da de var udensogns fra, måtte de overnatte på gården, og det var just kernen i Anes rænkespil. Ved sovetid blev Sidsel installeret i sengen i gæstekammeret bag storstuen og med døren dertil på vid gab. Da den side af sagen var i orden, fik Ane den uvillige Søren listet med op i storstuen under påskud af at ville vise ham noget i en dragkiste. Nået så langt smuttede den gamle ud, låste døren efter sig og listede ned til Chresten, hvor hun affyrede følgende salut: »Når først de er i seng sammen, skal kærligheden pinnede nok komme af sig selv«. Ane fik ret, for Søren gik i fælden, og i løbet af 20 år fødte Sidsel ham 18 børn. Men hvem ved, måske var resultatet trods alt eftervirkninger af Maren Haanings elskovspulver«.

Maren Jensdatter

Maren Haaning nr. 2.

Familieforhold.

Af Maren Kirstine Christensdatters og Jens Laursen Haanings to piger blev den yngste, Maren Jensdatter, moderens arvtager som klog kone. Det er allerede fortalt, at hun blev født den 25. april 1819 (ikke som ofte anført 1820), og at hun boede hos moderen, efter at denne havde købt matr. nr. 6a i Vindblæs. Det har betydet, at hun i modsætning til søsteren Margrethe er kommet moderens virksomhed som klog kone på nærmeste hold. 23 år gammel blev hun gift med Niels Kristian Mortensen fra Engelstrup, der var et år ældre end hun. Vielsen fandt sted i Vindblæs kirke den 21. oktober 1842. Året efter den 9. juli 1843 fødte Maren Jensdatter en pige. Hun blev døbt Ane Kirstine Nielsdatter. Ægteskabet med Niels Mortensen varede kun kort; thi han døde allerede den 5. juni 1844, tre uger før svigermoderens frifindelsesdom i Viborg. Der sad nu to enker på ejendommen; men det varede ikke længe. Maren Jensdatter blev hurtigt gift igen. Ja, der var dem, der mente for hurtigt; for den 22. oktober samme år stod hun for anden gang brud i Vindblæs kirke. Brudgommen var denne gang Rasmus Christian Sørensen Sahl, født 27. februar 1816 i Kølby, Farstrup sogn.

Efter disse oplysninger vil det være indlysende, at følgende beretning, ligesom så mange andre, der handler om de kloge koner, må henvises til fantasiens vidtløftige overdrev. Den findes flere steder bl. a. i Bogen om Himmerland og lyder i korthed således:

»Som ung havde Maren Jensdatter været kæreste med seminarist Niels Hanghøj, der senere blev lærer i Thise (i Salling), men da han gjorde det forbi, forheksede den gamle Maren Haaning ham, så han rådnede op og døde i en ung alder«¹).

Niels Christensen Hanghøj var født i Breum i Salling 1829 og blev dimitteret fra Ranum seminarium 1849²). Han kan altså tidligst være kommet til Ranum den 1. september 1848, da seminariet flyttede dertil fra Snedsted i Thy. Hanghøj var da en ung mand på 19 år, mens Maren havde været gift kone, siden Hanghøj var 13 år.

Rasmus og Maren blev efter giftermål boende hos den gamle Maren

Slet herreds tinghøj på matr. nr. 1f af Engelstrup. Ejendommen bag træerne er oprettet af Kristian Haaning.

S. B. O. fot.

Haaning, Rasmus, der af profession var hjul- og tømmermand³⁾, stod for ejendommens drift. For egen regning købte han matr. nr. 1f af Engelstrup⁴⁾, der lå ved Engelstrup-Kornumvejen lige over for svigermoderens marker. Det er på denne parcel, den ofte omtalte tinghøj⁵⁾ ligger. Den har Maren Haaning nr. 1 således aldrig været ejer af. Endvidere købte Rasmus et hus i Vindblæs med et tilhørende stykke eng og to parceller i Nørkjær enge i Farstrup sogn⁶⁾. 3 år før sin død havde gamle Maren Haaning købt en parcel matr. nr. 1b, af Bjørumslet⁷⁾, der på det tidspunkt ejedes af hendes søstersøn Jens Jensen (af søsterens første ægteskab). Parcellens hartkorn var 1 skp. 1 fdk. $\frac{1}{4}$ alb. I skødet, der er dateret 24. februar 1850, siges det, at den skulle dyrkes sammen med og senere forenes med hendes svigersøn Rasmus Sørensens ejendomsjord. Han er bruger af hendes jord, men hun har endnu ikke givet ham skøde. »Hviårsag det og er, at nærværende skøde lyder på hende«.

Heraf ses, at det allerede da var bestemt, at Rasmus og Maren skulle overtage hendes mors ejendom. Men hun gav ikke slip på den i le-

vende live. Ved hendes død blev de imidlertid enearvinger, idet den ældste datter Margrethe havde fået 200 rbd. ved sit giftermål i 1851 med Jens Christian Nielsen, og han på deres vegne havde givet arveafkald⁸⁾). Dette afkald og vielsesattest for Maren og Rasmus blev den 20. februar 1854 tinglæst som adkomst for Rasmus på matr. nr. 6a af Vindblæs og 1b af Bjørumslet⁹⁾). Fra nu af tituleres Rasmus altid som gårdmand, og han gav ejendommen navnet Tinghøjgaard. Han var en tid medlem af sogneforstanderskabet og handlede en del med kreaturer, ligesom han vandt sig et vist ry som klog mand, men han kurerede udelukkende på dyr. I daglig tale kaldtes han Rasmus Haaning, mens Maren i alle officielle skrivelser og i retssagerne benævnes Maren Honning, en stavemåde, der aldrig blev benyttet om moderen.

Maren og Rasmus havde kun to børn, en søn og en datter. Sønnen Niels Kristian blev født den 25. august 1845 og fik efter gængs opkaldeskik navn efter Marens afdøde mand. Datteren, der blev født den 23. august 1849, blev døbt Karen Marie efter sin farmor i Kølby.

Maren Jensdatter Haaning som klog kone.

Maren Jensdatter Haanings virksomhed som klog kone foregik længe uden indblanding fra myndighedernes side. Indtil da er det kun lidt, der med sikkerhed kan siges om den. H. P. Hansen har i sin bog *Kloge Folk* fortalt, at selv den kloge mand i Ulfborg Anders Ulfkjær søgte råd hos Maren Haaning nr. 2. En gang rejste han selv, og siden måtte en svoger gøre den drøje rejse til Vindblæs for Anders¹⁰⁾). Begge ture fandt sted, før Maren kom i retten. Anders Ulfkjær søgte råd for en datter, »der var blevet tåbelig«. Maren gav ham det råd, at han skulle skære en tørv (græstørv) ved en korsvej. Deri skulle laves et hul, som pigen nøgen skulle puttes igennem. Desuden skulle hendes hår og negle klippes af og graves ned i fire skel hjørner, og endelig skulle der læses en formular over hende. Efter den behandling kom pigen sig fuldstændig. Siden havde Anders Ulfkjær stor tiltro til Maren Haanings okkulte kure.

Omkring 1863 led Sidsel Vestergaard i Ulfborg af et maveonde, og hun lå i sengen i halvandet år og var meget syg. Så blev Jens Koldborg, der var gift med Anders Ulfkjærs søster Kirsten, sendt over til Maren Haaning i Vindblæs efter råd. Den tur talte han ofte om.

De havde været flere i følge, og der var så mange patienter, da de kom derover, at Jens måtte vente et par dage, inden han kunne blive ekspederet. — — — Nå, Sidsel fik en recept på noget universalpulver:

Mesterrod	for 4 sk.
Dyvelsdræk	for 4 sk.
Aloe	for 4 sk.
Paradiskærner	for 4 sk.

Disse ingredienser skulle sættes på 1½ pot ren sprit og deraf skulle hun have småportioner. Men inden brugen skulle flasken med disse gode sager graves ned i æ kålgør med halsen ned i 24 timer. Så var miksturen færdig.

En dag, Jens Koldborg kom ind til Anders Ulfkjær, sagde han: »Ja, no æ Sessel snaa'r færdig!« Men dertil svarede Anders: »De' passer fanden haw'lemæ et', saa møj haar a sjæt — hun ska øw'erløw hind'e mand!« Det kom også til at passe, for Sidsel døde først i 1924, 30 år efter manden, og hun var da 96 år.

Bag på et par recepter har Anders Ulfkjær skrevet:

Rasmus Sørensen, Vindblæs pr. Løgstør.
 Hans kone Maren Jensdatter.
 Hans steddatter Ane Christine Nielsdatter.
 Hans egen datter Karen Marie Rasmussen.

Hvilket viser, at han kendte familieforholdene ganske nøje.

1. retssag mod Maren Jensdatter Haaning.

Efter disse besøg gik der endnu 4 år, inden Maren kom for retten. Det gik således til:

I Sæby ret havde en arresteret pige ved navn Karen Marie Christensdatter den 30. august 1867¹¹⁾ forklaret, at hun 3 gange havde været hos Maren Honning i Vindblæs. Første gang var i april 1866, da hun søgte råd for Jacob Møgelkjær og hans husholders drikfældighed, for Jens Rykinds sindssvaghed og hendes egen modersyge. Hun fik da dette råd for alle 3 sygdomme, at de 3 gange skulle gå gennem et pilevåd lavet af 3 pilekviste torsdag morgen før solopgang. Derefter skulle våddet brændes. For de 3 førstnævnte skulle yderligere anven-

des 9 rug- og 9 hørkærner, sølv arvet 3 gange, 3 stykker grundsten og noget kirkegårdsmuld indsyet i en pakke, der skulle hænges om halsen på de syge så længe, det kunne hænge i pakken. Desuden skulle de have noget medicin. Karen Maries blev købt i Aalborg, og det øvrige på apoteket i Sæby. Desuden fik Karen Marie til brug for de andre »2 sedler bestående af 9 i stykker klippede, men dog sammenhængende sedler udgørende en trekant af hvilke klippede sedler, der hver morgen før solopgang skulle spises et stykke på smørrebrød«.

I august 1866 var Karen Marie atter i Vindblæs. Denne gang i anledning af, at Niels Peter Mathisen på Donsted Mark var mistænkt for tyveri hos en mand, der hed Rasmus Hellum, og nu skulle Maren Honning så »vise tyven igen«. Desuden søgte Karen Marie råd for Peder Jensens kones modersyge, Chresten Røges kones sindssvaghed og Lars Olesen Bødkers drikkældighed samt sin egen sygdom. Hun fik de samme råd som sidst, men for sig selv og Chresten Røges kone tillige det råd, at 3 lokker af deres hår skulle afklippes og lægges i et æg, som så skulle nedsættes i en myretue. Maren Honning ville ikke udpege nogen tyv, og gav heller ikke noget råd for Lars Bødkers drikkældighed. Konen måtte selv komme til hende. Hvad hun også senere gjorde.

Tredie gang var Karen Marie i Vindblæs for at få et bevis fra Maren på, at hun havde været der før, fordi Lars Bødkers kone ikke ville tro, at hun havde besøgt Maren Honning. Hun fik imidlertid ikke et sådant bevis. Til slut hævdede Karen Marie, at hun efter sit andet besøg hos Maren Honning havde betalt 4 mk. 4 sk. Yderligere 4 personer blev afhørt i retten i Sæby.

1. *Maren Larsdatter* af Idskovhede vidnede, at hun havde søgt råd hos Maren Honning for smerter i kroppen og hovedet. Hun skulle hælde løbensdråber på hovedet, lugte til spiritus, gnide sig dermed på panden og komme enebær i en flaske med vin og efter, at den i 24 timer havde stået i jorden, 2 gange nemlig morgen og aften hver dag drikke sig en snaps deraf. Endelig fik hun nogle dråber til at gnide næsen i. Maren ville intet have for rådene, men modtog 3 mk., som blev lagt til hende.

2. *Peder Christian Jensen* af Togårdsmark var i maj 1866 i Vindblæs hos Maren Honning for at søge råd for sine 2 børns sindssvag-

hed. Maren ordinerede flere medikamenter opskrevet på 3 sedler. Han skulle bruge vin, der i 24 timer havde stået i jorden, og lade børnene gå gennem et pilevåd, som derefter skulle brændes. Ved sankthans var han atter i Vindblæs og fik da samme råd undtagen med hensyn til pilevåddet. Han betalte hver gang uden opfordring 1 mk., og han antager, at børnene er blevet bedre ved brugen af de omtalte midler.

3. *Marie Larsdatter*, Lars Olesen Bødgers kone af Albæksskov bekræftede, at hun i august 1866 havde været hos Maren Honning for at søge råd for sin mands drikfældighed. Maren kunne ikke kurere ham, men hun kunne prøve at give ham brændevin i somælk og noget gråt pulver 3 aftner i træk. Desuden kunne hun prøve med det ovenfor omtalte trekantede stykke papir. Maren havde forlangt og fået 1 mk.

4. *Ane Birigtte Pedersdatter*, Peder Christian Christensens kone af Vestenskov havde ved sankthans 1866 været hos Maren Honning for at søge råd for mangel på kræfter og smerter i alle lemmer, samt for sin datters sygdom, som hun ikke kendte, men hun var meget svag. Selv fik hun nogle medikamenter til udvortes brug, og til indvortes skulle hun nyde krumholtsolie. Datteren skulle gennem 3 pilevåd, samt bruge noget brunt pulver at nyde hver morgen sammen med små papirstrimler, ligesom hun også skulle have for 4 sk. safran sat på en flaske vin, der skulle nedgraves i jorden i 24 timer inden benyttelsen. Maren havde intet forlangt, men modtog 20 sk. Vidnet udtalte, at datteren var blevet ganske helbredt, og at hendes egen tilstand var blevet betydelig bedre.

Disse vidnedudsagn modtog herredskontoret i Løgstør den 12. september 1867 sammen med 2 sedler og noget af det omtalte pulver; men først den 18.¹²⁾ blev der afholdt retsmøde, i hvilket forhørsdommeren beklagede, at han først nu havde fået tid til at tage sig af sagen. Ligeledes bemærkede han, at han ikke havde fundet det rigtigt at indkalde Maren Honning til forhør, da han antog, at hun ville benægte alt. Derfor ville han i stedet for afholde forhøret på hendes bopæl, og samtidig anstille undersøgelse om der i hendes hus fandtes medikamenter, navnlig sådant pulver, som var modtaget fra Sæby. Han afsagde derefter kendelse om husundersøgelse. Den slutter således:

eragtes

Der vil være at anstille husundersøgelse
hos Rasmus Sørensen og hustru Maren Honning
i Vindblæs efter medikamenter.

Derefter begav forhørsdommeren sig med retsvidnerne til Vindblæs til Rasmus Sørensens gård, hvor retten atter blev sat og forhør indledt.

1. *Maren Jensdatter Honning* blev først foreholdt arrestantinden Karen Marie Christensdatters forklaring, men hun nægtede, at hun med sit vidende havde modtaget hende og benægtede bestemt, at Karen havde søgt råd hos hende for det omtalte tyveri. Hun kendte heller ikke noget til de øvrige personer, der havde givet forklaring i retten i Sæby. Ligeledes nægtede hun at have kendskab til de omtalte sedler og pulvere. De sidste var ikke kommet fra hende, og hun havde ikke modtaget de 4 mk. og 4 sk., som Karen Marie påstod at have betalt. Forøvrigt bemærkede hun, at hun ikke kunne skrive. Hun havde intet at indvende imod, men tværtimod tilbød, at der måtte foretages ransagning i hele huset efter medikamenter. Derefter blev undersøgelsen med Rasmus Sørensens tilladelse foretaget, uden at der fandtes medikamenter. Dog med undtagelse af lavendler og noget frø, som Rasmus Sørensen erklærede blev brugt af hans søn, der led af orm.

2. *Gårdmand Rasmus Sørensen* forklarede derefter, at han ikke vidste, at arrestantinden eller andre personer havde været i gården til den opgivne tid, og at arrestantinden ikke havde overnattet hos dem. Han benægtede, at der var udleveret medikamenter eller modtaget penge derfor. Endelig tilføjede han, at han ikke kunne skrive.

3. *Datteren Karen Marie* afgav en forklaring enslydende med faderens, men hun kunne dog skrive, og hun skrev også på forlangende sit navn, der dog ikke lignede skriften på de opgivne sedler.

4. *Tjenestepige Nicoline Petersen*, 14 år, forklarede, at hun havde tjent på gården siden 1. november, men hun havde ikke i den tid bemærket, at der kom fremmede folk, der søgte råd for sygdomme.

5. *Tjenestedreng Albrect Andersen* afgav forklaring samstemmende med Nicolines.

Johannes Erichsen, herredsfoged i Aars-Slet herreder og Løgstør birk fra 1861 til 1884 med kontor og bopæl i Løgstør. Dommerkontoret i Løgstør.

H. Clausen kopi.

6. Sønnen Niels Kristian Rasmussen, der blev afhørt til sidst, gav samme forklaring som de to sidstnævnte, men sagde dog, at der ofte kom fremmede til gården, men de kom for at handle med hans far. Efter at forhørsdommeren havde fremlagt en skrivelse fra provisoreren på Løgstør apotek, hvori denne havde opgivet indholdet af de to fremlagte sedler, sluttede forhørene. Desværre står der intet om sedlernes indhold og heller ikke, hvorledes provisoreren tydede dem. For forhørsdommeren, herredsfoged J. Erichsen og hans følge blev turen til Vindblæs en skuffelse. De vendte tilbage til Løgstør lige så kloge, som de drog af sted. Men det er denne autentiske hændelse, der ligger til grund for den fantasifulde beretning om herredsfogedens besøg hos Maren Haaning nr. 1. (Se Louise Rasmussens bog s. 44ff). Den 12. oktober 1867¹³⁾ modtog herredsfoged J. Eriksen i Løgstør en skrivelse fra byfogeden i Nibe vedlagt en forhørsudskrift, hvori smedemester Pedersens datter Caroline forklarede, at hun havde søgt Maren Honning for mathed og afkræftelse og fået et medikament, der dog blev købt på apoteket i Løgstør. Hun havde ikke betalt noget for rådet, som heller ikke hjalp. Provisoren på apoteket havde forklaret, at pigen havde fået udleveret medikamentet, men han erindrede ikke hvornår, eller om det var efter opskrift.

Den 29. oktober¹⁴) var der atter retsmøde i Løgstør, fordi forhørsdommeren havde erfaret, at nogle personer i Vindblæs havde søgt råd hos Maren Honning, og de var nu tilsagt i retten.

1. *Gårdmand Niels Thomsen* forklarede, at hans søn på 13 år pludselig var blevet syg og klagede over smerter i hofte. Da Maren Honning tilfældigt kom forbi, blev hun spurgt om drengens sygdom, men han var ikke til stede, så han vidste ikke, hvad der blev sagt. Senere gik han til lægen med drengen, der endnu ikke var rask.

2. *Husmand Simon Thomsen* havde aldrig søgt råd hos Rasmus Sørensens hustru, kun hos lægen i Løgstør, og han kendte ingen, der havde søgt Maren Honning.

3. *Maren Josephsen*, gdm. Niels Thomsens hustru benægtede, at hun havde opfordret Maren Honning til at se på sin søn. Hun kunne nok huske, at det blev omtalt, at han var blevet synet af Maren, men hvem der omtalte det, erindrede hun ikke, da der kom så mange til hende under drengens sygdom. Hverken hun eller manden havde betalt Maren noget.

Ugedagen efter disse forhør var Maren i Nykøbing på Mors, hvor hun blev konfronteret med 5 mænd, der i selskab med hverandre havde besøgt hende i august måned 1866. De 5 mænd var:

1. *Husmand Peder Chr. Nielsen* af Alsted, der havde søgt råd, fordi han ikke kunne få smør i kærnen. Han havde fået et pulver til — dels at komme i fløden og dels i kærnen, men han skulle også lægge en gloende hestesko i vand og gyde det i kærnen. Han sporede ingen gunstig virkning, men havde heller ikke tiltro til rådet. Han genkendte Maren.

2. *Tømmermand Peder Smed* af Alsted, der havde søgt råd for sit 2-årige barn, som endnu ikke kunne gå ene. Han havde fået opskrift på medicin og salve, der skulle købes på apoteket. Desuden fik han et trekantet stykke papir klippet i 9 stykker, som dog var sammenhængende. Deraf skulle barnet spise et stykke på smørrebrød hver morgen før solopgang. Da han spurgte om prisen, svarede Maren, at han kunne ære sig selv, hvorefter han gav hende en mark eller to. Han troede at genkende Maren som den kone, han havde besøgt, men ikke bestemt.

3. *Husmand Peder Andreas Jensen* af Alsted, der havde søgt råd for klemmelse mellem mave og bryst. Han havde fået opgivet en vædske,

som skulle købes på Løgstør apotek, hvor han også købte nogle ingredienser, der skulle sættes på vin. Desuden fik han af de omtalte trekantede sedler og betalte 2 mk. Han genkendte Maren.

4. *Snedker Jens Poulsen* af Alsted, der havde søgt råd for hovedpine og fået opgivet nogle dråber, som skulle købes på Løgstør apotek, og hvormed han skulle bade hovedet. Han fik også af de omtalte papirstrimler og betalte 2 mk. Han turde ikke bestemt sige, at Maren var den kone, han havde søgt råd hos.

5. *Ungkarl Peder Chr. Jensen* af Bjørndrup, der havde søgt råd for brystsyge, blev rådet til at bruge nogle dråber sammen med nogle urter eller blade, der skulle købes på apoteket og koges i vin, som han så skulle drikke. Han fik også af de omtalte papirstrimler samt et gråt pulver, hvorefter han uopfordret gav Maren Honning et par mark. Han genkendte hende ikke med bestemthed som den kone, han havde besøgt.

Dagen efter, at dette fandt sted, var der retsmøde i Løgstør¹⁵). Her beklagede forhørsdommeren, at han i forhøret den 29. oktober havde glemte at foreholde Maren Honning en forklaring afgivet i Nørresundby ret af gårdmand Niels Lauritz Rasmussen fra Vodskov. Han undskyldte sig med, at han ikke havde haft tid til at gennemgå alle dokumenter, og at han desuden troede, at denne sag angik Rasmus Sørensen og ikke hans hustru. Han havde derfor anmodet Maren Honning om at møde her i retten i dag, så snart hun ankom med dampskibet fra Nykøbing. Da Maren mødte, fik hun forelagt Rasmussens forklaring, der gik ud på, at han havde opsøgt hende i sommeren 1866 for at søge råd for sin kones brors sindssygd.

Maren havde da »opskrevet noget pulver, som den syge skulle indtage morgen og aften, og nogle dråber, dels til at bade hovedet og panden i og dels til at indtage morgen og aften. Desuden forordnede hun kirkegårdsmuld til at indsy i en klud og hænge på den syges bryst og dels til at blande i det pulver, der skulle indtages. På patientens bryst skulle endvidere lægges lidt arvet sølv, og i den nysnævnte klud desuden henlægges 9 rugkærner og 9 hørfrøkærner. Fremdeles forordnede hun brug af vin sat på en flaske, hvori tillige kom nogle rødder og flere tørre medikamenter, hvilke tilligemed de ovenfor

nævnte medikamenter blev købt på Løgstør apotek. Tiltalte forlangte ingen betaling, men hun erklærede på hans forespørgsel om betaling, at han kunne give, hvad han ville, hvorefter han betalte hende 3 mark. Efter gårdmandens formening er patienten bleven rask efter brugen af de nævnte midler«.

Maren Honning nægtede at have givet den omtalte gårdmand disse råd, hvilket hun gentagende gange hævdede var i overensstemmelse med sandheden, »og da hun vedblev at fastholde dette første udsagn, var det umuligt at anstille videre eksamination«. Således sluttede det sidste retsmøde inden domsafsigelsen.

Først den 6. februar 1868 faldt der dom i sagen¹⁶). Dommeren kunne ikke tage hensyn til Karen Marie Christensdatters vidnedudsagn, da hun flere gange var idømt vanærende straffe, og fordi hun til andre personer havde udtalt sig afvigende fra forklaringen i retten. Han kunne heller ikke godtage to arrestanters forklaring, fordi de havde begået barnemord eller var delagtige deri. De havde hver især søgt råd hos Maren for et sygt barn, men Maren Honning havde nægtet at kende noget som helst til dem. Derefter konstaterede dommeren, at Maren Jensdatter kaldet Honning ikke før havde været tiltalt eller straffet, men at der fandtes mange samstemmende udsagn om, at hun havde givet råd for sygdomme også overtroiske råd, som hun dog havde erkendt, at hun ikke troede kunne hjælpe for sygdomme. For disse forhold ville hun være at anse med en bøde for kvaksalveri.

Thi kendes for ret:

Tiltalte gårdmand Rasmus Sørensens hustru Maren Jensdatter af Vindblæs bør betale en bøde til Aalborg amts fattigkasse af 40 rbd. eller i mangel af sammes betaling hensættes til simpel fængsel i 15 dage. Ligesom hun skal udrede alle af sagen lovligt flydende udgifter. At efterkomme inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse.

J. Erichsen.

Denne dom ankede Maren Jensdatter Haaning til Landsoverretten i Viborg¹⁷), der fandt, at hun nok havde gjort sig skyldig i kvaksalveri, men at hun ikke med føje kunne anklages eller straffes for

bedrageriske forhold. Derefter afsagde retten den 6. april 1868 følgende dom:

Thi kendes for ret:

Tiltalte Maren Jensdatter gårdmand Rasmus Sørensen Sahls hustru bør til Aalborg amts fattigkasse betale en bøde på 20 rbd. I henseende til aktionens omkostninger bør de betales af tiltalte. Den idømte bøde udredes inden 8 uger efter denne doms lovlige forkyndelse.

Maren fik således ikke alene bøden halveret, men hvad der var nok så vigtigt, den kedelige passus om fængsling i tilfælde af manglende betaling faldt bort.

Det er denne sag Louise Rasmussen har mistolket, og hvoraf hun giver følgende usandfærdige fremstilling, som andre flittigt har benyttet som bevis for at Maren Jensdatter Haaning har været fængslet.

»På et afsides sted i en mose blev der fundet et barnelig, og senere blev barnemordersken fundet og arresteret. Hun tilstod i forhøret, at hun havde søgt råd hos Maren Haaning, som havde givet hende noget medicin. Da herredsfogeden hørte det, blev den kloge kone også arresteret.

Opholdet i fængslet virkede i den grad nedslående på Maren Haaning, at hun besluttede at ville holde sig i ro i fremtiden«¹⁸). Af sagens akter vil det tydeligt fremgå, at der hverken var tale om arrestation eller fængsling af Maren Jensdatter Haaning, men derimod af andre kvinder.

Mellem to retssager.

I Maren Jensdatter Haanings efterslægt opbevares med pietet et hovedvandsæg, som har tilhørt hende. Det bærer hendes initialer samt årstallet 1868, og er fremstillet af guldsmed J. C. Bernbaum i Hobro, der døde i 1859. Det var således ikke nyt, da det kom i Maren's besiddelse; men om det er en patientgave eller det er erhvervet som en erindring om, at det ikke gik så galt i retssagen i 1868, som

Maren Jensdatter Haanings hovedvandsæg med hendes initialer M.F.D. og årstallet 1868. Privateje.

H. Clausen fot.

frygtet, lader sig ikke afgøre. Der er ingen familietraditioner derom. Efter retssagen i 1868 arbejdede Maren længe uden indblanding fra myndighedernes side. Det er nok tænkeligt, at hun ligesom moderen er blevet mere forsigtig, men at hun skulle have indstillet sin virksomhed, er der intet, der tyder på. Dertil var den nok også alt for indbringende.

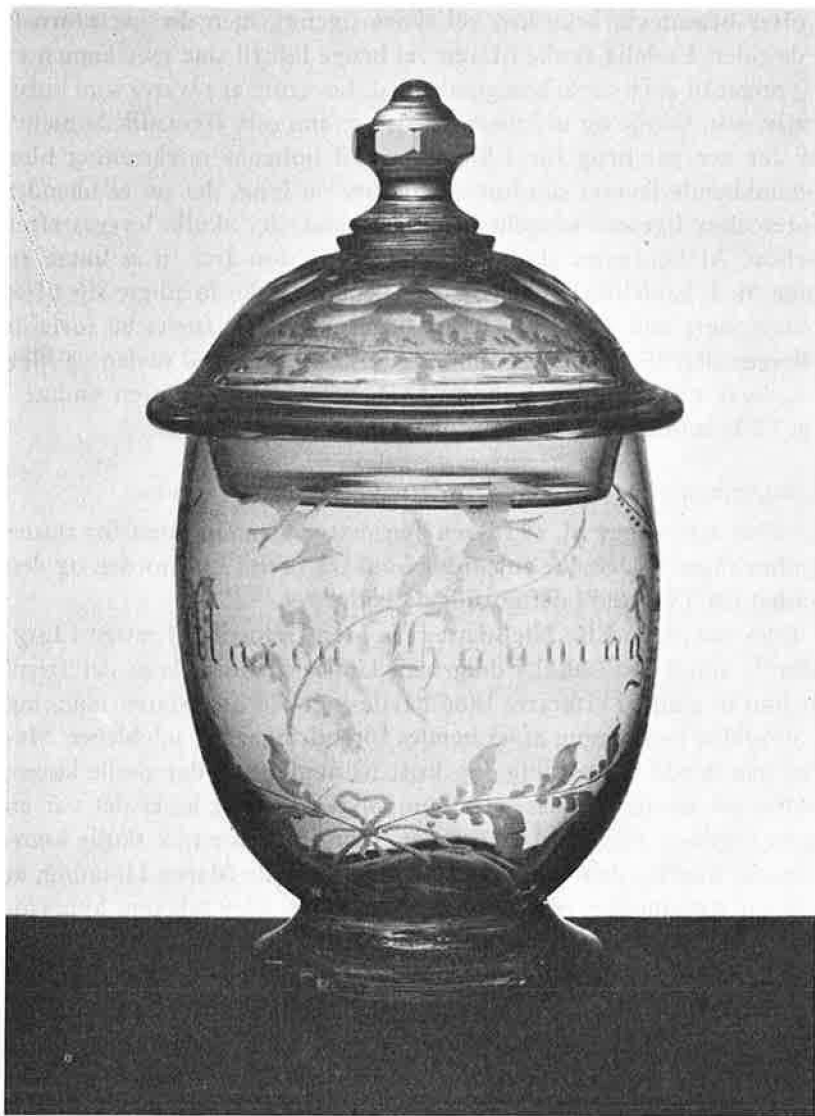
Da Rasmus Sørensen Sahl var 65 år og Maren Jensdatter 62, besluttede de at overdrage Tinghøjgaard til sønnen Niels Kristian Rasmussen, kaldet Kristian Haaning. Han overtog gården den 19. april 1881¹⁹⁾ for en købesum af 6600 kr., hvori var indbefattet aftægt til forældrene. Aftægtskontrakten blev udfærdiget i Løgstør den 11. februar 1882¹⁹⁾ og tinglæst sammen med skødet den 5. juli 1882²⁰⁾. Aftægtsfolkene forbeholdt sig 18 alen i vestre ende af det nybyggede stuehus til bolig og med adgang til bryggers og bagestue. Ligeledes forbeholdt de sig 5 alen af den vestre ende af det nordre hus, hvor Rasmus havde et værksted. Ellers afviger kontraktens ordlyd og den mængde naturalier, der skulle ydes, ikke meget fra det gængse. 20

potter brændevin årlig kan vel synes rigeligt, men det var normalt i de tider. Endelig skulle Maren vel bruge lidt til sine medikamenter og noget til at beværte besøgende med. Levering af råvarer som korn, tælle, salt, humle og uld viser, at man endnu selv fremstillede meget af det der var brug for i hjemmet. Til boligens opvarmning blev udelukkende leveret skudtørv, hedetørv og lyng, der nu er ukendte foreteelser ligesom sengehalm og strøsand, der skulle leveres efter behov. Af kontanter skulle de have 80 kr. om året til at lønne en pige med. Endelig skulle Kristian Haaning »ikke forpligte sig til at betale mere end 80 kr. for hvers begravelse«. De første 80 forfaldt allerede den 30. december 1883, da Rasmus afgik ved døden og blev begravet på Vindblæs kirkegård. Derefter levede Maren endnu i ca. 12 år som enke og aftægtskone.

Sidste retssag mod Maren Jensdatter Haaning.

Der var to årsager til, at Maren Jensdatter Haaning kom for retten endnu engang. Den ene anledning kom fra Livø i Limfjorden og den anden fra Tversted i det nordlige Vendsyssel.

I 1886 var pigen Else Nielsdatter fra Livø fremstillet i retten i Løgstør²¹⁾ sigtet for fødsel i dølgsmål. Under forhøret kom det frem, at hun to gange i efteråret 1886 havde søgt råd hos Maren Honning i Vindblæs i anledning af, at hendes forandringer var udeblevet. Maren gav hende begge gange opskrift på nogle ting, der skulle købes, sættes på vin og drikkes, idet hun første gang sagde, at det var en slem sygdom, pigen led af, men at forandringerne nok skulle komme, når hun fik den medicin. Anden gang sagde Maren Honning, at det var stensmerter, pigen led af, uden at der blev talt om, hvorvidt pigen var frugtsommelig eller ej. Ved det første besøg var pigen ledsaget af mejerske på Livø Nielsine Nielsen, der forklarede, at hun to gange i sommeren og efteråret 1885 søgte råd hos Maren Honning for en svækkelse i højre arm og ben, for hvilket hun forgæves havde søgt 3-4 læger. Hun fik en opskrift på dråber, salve og pulver samt urter, der skulle sættes på vin og dels indtages, dels anvendes til indgnidning. Hun mente, at midlerne havde hjulpet hende. Første gang var Else Nielsdatter også med, men de var ikke inde hos Maren samtidig, og Else ville ikke give hende oplysning om de midler, hun havde fået.

Maren Jensdatter Haanings potpurikrukke med hendes navn og årstallet 1874. Fremstillet på Aalborg Glasværk og dekoreret af glassliber P. J. Lindstrøm. Privateje.

E. Larsen fot.

Ved retten i Frederikshavn²¹⁾ blev afhørt en lang række personer i anledning af, at købmand Janus Larsens hustru i Tversted var død. *Købmand Janus Larsen* og *stationsforvalter Thomsens hustru Sine* fra Tolne forklarede derom, at Larsens hustru af mange var tilrådet at søge den kloge kone i Vindblæs for sit hjerteonde. Derfor rejste hun i august 1886 sammen med Sine til Vindblæs. Hun fik dér opskrevet noget medicin og nogle urter, der skulle købes på apoteket. Urterne skulle sættes på vin, og den medicin, der var betegnet »sidst«, måtte først benyttes, når det andet var opbrugt. De første dage efter hjemkomsten følte hun sig bedre, men derefter gik det jævnt tilbage, og efter 6 dages sygeleje døde hun.

Læge Maar forklarede, at forværrelsen i hendes tilstand skyldtes ukyndig behandling eller i hvert fald ophør med at benytte den medicin, der var nødvendig for den betydelige hjertefejl, hun led af.

Røgter Chr. Christensen af Frederikshavn og *sejlmager Christen Christensen* af Vester Flade forklarede, at sidstnævnte i begyndelsen af 1886 eller i slutningen af 1885 tog til Maren Honning for at søge råd for førstnævntes datter på 11-12 år, der i et par måneder havde ligget i vildelse. Maren sagde, at hun ikke skrev recepter, men hun ville sige ham, hvad hun ville gøre, hvis hun var i forældrenes sted. Hun ville hænge arvet sølv på barnet og lade det gå gennem 3 pilegrene. Derefter gav hun ham noget gråt pulver, der lignede aske, og som skulle kommes på gammel vin. Endelig købte han efter hendes opgivelse 3 flasker medicin og noget aloe på apoteket. Da pigen havde indtaget disse ting i 8 dage, var hun fuldkommen rask.

Træhandler Jens Jacobsen og *hustru Ane Marie* af Frederikshavn rejste i vinteren 1884 til Maren Honning i Vindblæs for at søge råd for Ane Maries smerter i ryg og lænd. Hun fik opskrift på nogle ting, hun skulle købe på apoteket, men da det ikke hjalp, skrev hun til Maren Honning, der sendte en ny opskrift. Både Jacobsen og hans hustru hævdede, at Maren havde givet Jacobsen 5 kr. tilbage på en tikroneseddel.

Gæstgiver Adolf Petersens hustru Christiane og *baneformand Clausens hustru Flora Olivia* af Kvissel ved Frederikshavn forklarede, at de i september 1885 indfandt sig hos Maren Honning for at søge råd for Flora Olivias nervegigt. Maren mente nok, at hun kunne

helbrede gigten, men ikke den svækkelse, hun led af. For gigten skulle hun smøres på armen med olie, og hun fik opskreven nogle urter, der skulle sættes på vin, samt nogle dråber, som skulle indtages visse gange om dagen.

Adolf Petersen havde selv for 12 år siden henvendt sig til Maren for at få råd for benedder i en hånd. Han fik 3 slags dråber, der skulle dryppes i såret, hvorpå der skulle lægges en klud med salve. Efter brug i 3 uger kom hånden sig.

Gårdejer Jens Chr. Thomsen af Aasted forklarede, at han 3 gange i 1884 havde søgt råd hos Maren Honning for en knæskade, som hans nu afdøde hustru havde lidt af i 13-14 år, og som til sidst blev til kræft. Han fik 3 slags salve, som skulle blandes med spildefedt fra 3 tappe af et møllehjul. Dermed skulle patienten smøres morgen og aften 15 dage i træk, idet der skulle begyndes en torsdag aften. Han fik også nogle dråber. Ved det sidste besøg var han ledsaget af sin hustru, og da havde Maren Honning sagt, at hun nok skulle komme til at gå igen.

Gårdejer Jac. Chr. Andersen af Dal og *gårdejer Jens Larsen* af Vrangbæk havde begge fået råd hos Maren Honning. Den første i 1884 for en mavedårighed og den sidste for sin datter, der led af tæring eller blegsot.

Johanne Marie Bendtsen og *Marie Madsen*, der begge tjente i Harritslev havde to gange besøgt Maren Honning. Første gang for blegsot og ondt for brystet. Anden gang fik de at vide, at de var frugt-sommelige.

I retten i Løgstør blev yderligere følgende personer afhørt for at skaffe beviser mod Maren Haaning.

Underretssagfører F. C. Jensen fra København forklarede, at han efter lægernes mening led af kronisk mavekathar og sammenrodning af tarmene. Hos Maren Honning havde han fået nogle husråd og nogle midler, der kunne købes i håndkøb på apoteket. Han formentede derved at være blevet helbredt.

Skolelærer Jensen i Vindblæs havde søgt råd hos tiltalt for en dårlig finger. Hun havde tilrådet at bruge sod og grøn sæbe, som var et gammelt husråd.

Farmaceuterne Erichsen og *Jespersen* forklarede, at mens de var

medhjælpere på Løgstør apotek, indløb der daglig opskrifter på medikamenter. Efter Erichsens opgivelse en halv snes stykker om dagen, som angaves at hidrøre fra den anklagede.

Apoteker Petersen i Løgstør sagde, at i de 18 år, han havde været knyttet til Løgstør apotek, var der jævnlig ekspederet opskrifter af lignende indhold, som de under forhørene fremkomne, der antages direkte eller indirekte at hidrøre fra den tiltalte.

Læge Bergh, den eneste læge i Løgstør, udtalte, at ligeså bekendt det var, at Maren Honning drev en udbredt praksis som klog kone, lige så umuligt havde det været for ham at få sikre beviser i hænde, også fordi en meget stor del af hendes patienter var fra andre egne.

Foreholdt disse mange vidnedudsagn nægtede Maren, at hun havde taget folk i kur og givet dem opskrifter på lægemidler, hvorimod hun nok havde givet husråd til en og anden. Hun havde sagt skolelærer Jensen i Vindblæs, hvorledes hun ville bære sig af med at kurere en bulden finger, nemlig ved brug af sod og sæbe. Til seilmager Christensens forklaring udtalte hun, at det ikke kunne hjælpe noget at bære arvet sølv eller gå gennem sammenbundne pilegrene. Hun vidste heller ikke om det, som af Jens Chr. Andersen var forklaret, hjalp at bruge spildefedt fra et møllehjul. Hun nægtede at have modtaget penge af de folk, hun havde givet et husråd. Ligeledes nægtede hun, at hun havde givet træhandler Jacobsen 5 kr. tilbage på en tikroneseddel.

Inden sagen gik til dom, blev alle dens akter tilstillet stiftfysikus dr. med. Møller til udtalelse. Han afgav følgende erklæring:

»At om det end ikke kan bevises, hvad der vil være umuligt, når man ikke har haft lejlighed til at følge eller få nøjere underretning om sygdomstilfældene, at de nævnte midler har gjort skade, må det dog ansees for uforsvarligt, at en i lægekunsten fuldkommen ukyndig person i flæng og i blinde anvender sammensætninger, der ofte indeholder kraftigt virkende lægemidler«.

Efter at herredsfoged P. K. A. Wulff i Løgstør havde modtaget denne lidet sigende gang cancellisnak, kunne der afsiges dom i sagen den 26. april 1887²²⁾. Dommeren fandt, at Maren Jensdatter kaldet Honning, havde gjort sig skyldig i kvaksalveri, idet han særlig hæftede sig ved de forklaringer, der var afgivet af Adolf Pedersens,

Clausens og Jens Jacobsens hustruer. Hun ville derfor være at anse med en bøde efter lov af 3. marts 1854 og forordning af 5. september 1794 § 5.

Thi kendes for ret:

Tiltalte Maren Jensdatter, kaldet Honning gårdmand Rasmus Christian Sørensens enke af Vindblæs bør bøde til Aalborg amts fattigkasse 150 kr. Så bør hun og udrede alle af sagen lovligt flydende omkostninger. Den idømte bøde at udrede inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse og iøvrigt at efterkomme under adfærd efter loven.

P. K. A. Wulff.

Også denne dom appellerede Maren Jensdatter til Landsoverretten i Viborg, der afsagde sin dom den 20. juli 1887²³⁾. Retten hæftede sig ved træhandler Jacobsens, gæstgiver Pedersens og deres hustruers forklaringer; men dog især ved købmand Larsens, fordi hans hustru var afgået ved døden, selvom det ikke var oplyst, at nogen positiv skade var opstået ved brugen af de midler, som tiltalte havde foreskrevet. — For disse forhold vil tiltalte påny være at anse med en bøde, der efter sagens omstændigheder passende kunne bestemmes til 100 kr.

Thi kendes for ret:

Underrettens dom bør ved magt at stande dog således, at bødens størrelse bestemmes til 100 kr. I salær til aktor og defensor betales 25 kr. til hver. Den idømte bøde at udrede inden 8 uger.

Selvom udgifterne blev de samme, opnåede Maren dog at få bøden nedsat med en trediedel, og der blev ikke oftere rejst sag mod hende. Hun levede endnu i 8 år som aftægtskone hos sønnen Kristian Haaning og svigerdatteren Hansine Nøhr. Ved dødsfaldets indførelse i Vindblæs kirkebog siges det, at hun døde den 6. juni 1895 som aftægtskone på Tinghøjgaard, hendes og Rasmus Sørensens sidste fælles bopæl.

Som et modstykke til det ikke alt for flatterende billede Louise Rasmussen giver af Maren Jensdatter Haaning i sin bog om de kloge koner fra Vindblæs, skal her citeres det afsnit af førstelærer Martin Attrups erindringer, hvori han giver et nøgternt og tillidsvækkende billede af Maren Haaning nr. 2. Et billede, der ikke kan være meget forskelligt fra det egnens befolkning som helhed havde af hende. Martin Attrup var født i Farstrup skole og i en årrække formand for Danmarks Lærerforening. Han skriver²⁴):

»Gudfar (sognefoged Jens Chr. Jensen i Farstrup) lærte mig også at få respekt for en »klog kone«. Jeg havde stukket venstre pegefinger på et rustent søm og fik en alvorlig blodforgiftning, som man dengang kaldte »edder«. Armen hovnede op og jeg fik en knude under venstre arm. Der blev ikke gjort noget ved blodforgiftningen, før jeg blev syg, fik feber og gik skævt med kroppen; så blev det besluttet, at sognefogeden skulle tage mig med som patient til doktoren i Løgstør på vor sædvanlige lørdagstur. Men på vejen til Løgstør mærkede han min angst for at komme til doktor Gotsshalk og han sagde: »Du skal ikke være bange min dreng, doktoren skal ikke få lov at skære i dig, jeg ved et andet råd«, og dermed forlod han hovedlandevejen, drejede til venstre og kørte til Vindblæs, hvor Maren Haaning boede i en velbygget gård; hendes mand hed Rasmus og var også noget af en »klog mand«. Der holdt mange i gården med patienter — ofte langvejs fra — da hun var meget kendt og meget søgt. Folk troede mere på hendes kure end på en doktors behandling. Hun havde arvet lægebøger og recepter fra sin mor, der var berømt »klog kone« — også i Vindblæs.

Sognefogeden kendte Maren Haaning personlig og var meget velkommen. Hun var høj og kraftigt bygget, havde mørkt hår, mørke, skarpe øjne og var myndig i sin optræden. »Hvorfor kommer du her i dag sognefoged?« sagde Maren. »Jeg har en bitte dreng, som jeg er gudfar til, og som jeg holder meget af, han er syg og har fået en stor knude under venstre arm, og jeg tror, du kan kurere ham!«

»Nu skal jeg gøre, hvad jeg kan«, sagde hun, tog mig i hånden og førte mig ind i et værelse ved siden af dagligstuen, hvor der lugtede af kamfer og salve. »Klæd dig nøgen af min dreng«, og det gjorde jeg i en fart. Hun følte på svulsten og ned ad siden og sagde: »Nu kan du tage tøjet på igen«. — Da vi kom ud sagde hun til sogne-

fogeden: »Det er en slem byld, han har, og den skal jeg nok hjælpe ham af med!« Nu får du en lille krukke stærk salve med hjem, smør salven på et stykke rent lærred, og lad ham få det lagt på i aften, så trækkes der hul, materien flyder ud, og drengen er rask i morgen!« — og det slog godt nok til. — Jeg var næste dag rask og glad. — Derefter serverede hun en stor æggekage og gjorde os selskab, medens vi spiste, og lod de andre patienter vente så længe. Da sognefogeden sagde tak og farvel, havde han et par specier (8 kr.) i hånden, og de fandt vej til den kloge kones hånd ved afskeden. Hun fulgte os ud til vognen og sagde: »Tak for i dag, det var alt for meget!« Hun blev ofte meldt til herredsfogeden af læger eller misundelige uvenner, men hun slap altid godt fra øvrigheden, da hun ikke forlangte betaling, og som regel lod patienterne selv skrive recepterne efter dennes diktat, og dem ekspederede Løgstør apotek gerne. — Det var en stor og indbringende forretning for apotekerens, så han meldte hende ikke — tværtimod«.

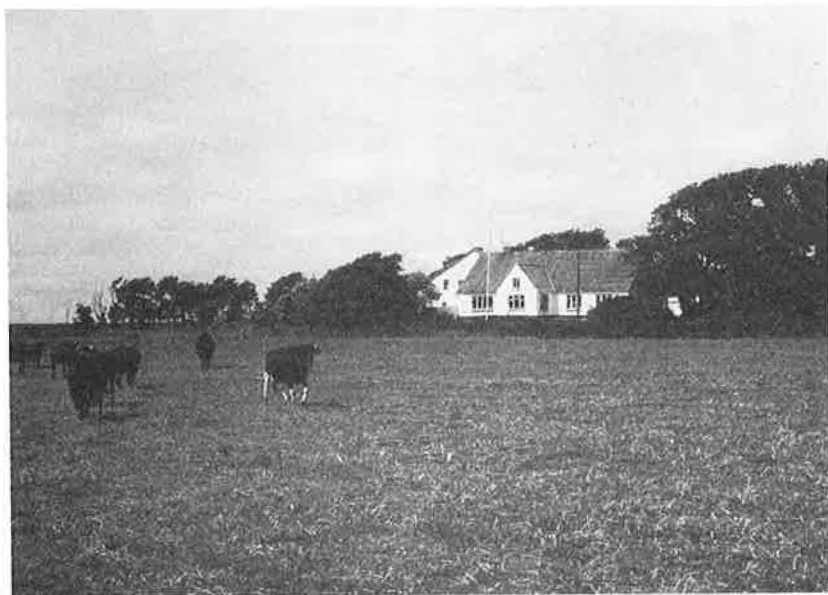
Karen Svenstrup f. Rasmussen Sahl

Maren Haaning nr. 3.

I Maren Jensdatter Haanings ægteskab med Rasmus Sørensen Sahl var der kun to børn, sønnen Niels Kristian og datteren Karen Marie (se side 74). De fik begge betydning for videreførelsen af »Dynastiet de kloge koner fra Vindblæs«.

Karen Marie blev den 5. november 1867 gift med Niels Pedersen Svenstrup fra Svenstrupgaard i Malle sogn (se denne årbog 1969). De købte gården Tovdal i Ulstrup sogn; men den afhændede de og købte i stedet for i 1875 gården Marthasminde matr. nr. 18 i Vilsted¹⁾, som de ejede i 32 år, indtil de solgte den til Chr. J. Christensen den 23. november 1907¹⁾ og flyttede til Løgstør.

Efter Maren Jensdatter Haanings død i 1895 rejste mange mennesker forgæves til Vindblæs for at søge råd for deres sygdomme; men det rygtedes hurtigt, at sådanne kunne fås hos datteren Karen Svenstrup i Vilsted. Hun kendte alle moderens råd og kure, så det gik

Marthasminde matr. nr. 18a i Vilsted, som Karen Marie og Niels Svenstrup ejede fra 1875 til 1907.

S. B. O. fot.

ligesom af sig selv, at hun nu blev den kloge kone. Karen Svenstrup anvendte såvel sin bedstemors som sin mors metoder, dog med udeladelse af sidstnævntes mystiske effekter med tilsigtet magisk virkning: pilevåd, kirkegårdsuld, papirstrimler o. l. som tiden vel også var løbet fra. Karen Svenstrup blev ofte kaldt Den kloge kone i Vilsted, senere Den kloge kone i Løgstør, men også tit blot Maren Haaning.

Ligesom sine forgængere undgik Karen Svenstrup ikke at komme i rettens søgelys. Således var hun to gange i året 1908 indkaldt til forhør i retten i Løgstør. Første gang den 20. juli²⁾. Anklagen lød på kvaksalveri. For hvilket hun 2 gange tidligere havde været i forhør, men ikke idømt straf eller bøde. Sigtelsen kom fra lægefysikatet for Viborg og Thisted amter. Ifølge anklageskriftet skulle hun have givet nogle råd og 3 pulvere til en mand X fra Viborg-kanten, som nu var død.

Foreholdt denne anklage ville Karen Svenstrup ikke nægte mulig-

Den kloge kone nr. 3 Karen Marie Svenstrup født Rasmussen Sahl og hendes mand Niels Svenstrup.

L. Rasmussen fot.

heden af, at X havde været hos hende, da der kom adskillige til hende for at anmode om råd, fordi det almindeligt hedder sig, at hun er i stand til at give gode husråd, men hun henviser alle, der søger hende til lægerne, og hun skriver ikke navne op. I følge det fremlagte skulle X have lidt af hovedpine og kirtelsår på halsen. Det er muligt, at hun har sagt til ham: »Sådan eller sådan ville jeg bruge, hvis jeg havde det ligesom du«.

Derefter anførte hun, at det hænder, at hun ikke kan blive skilt ved folk, der søger hende. De kan være så påtrængende, at hun ikke kan komme af med dem, før hun har sagt som ovenfor anført. Det var muligt, at X hørte til disse påtrængende folk, og hun derfor havde givet ham et husråd. Sådanne har hun fra en gammel lægebog, men den er for længe siden blevet brændt, fordi hun ikke ønskede at have den mere. I øjeblikket erindrede hun kun følgende råd: »Hvide Kamferdraaber« for kvalme eller lignende ildebefindende. »Ros-Gros« saft for hoste (titlen er længere, men hun husker den ikke) og »Spiriante« for dårlige fingre, kirtler og deslige. Hun skriver aldrig navnene på disse ting, men siger dem. Hvis folk ikke kan huske dem,

hænder det nok, at de selv skriver dem op. Hun giver ikke råd om, hvor tingene skal købes. Dog hænder det, at hun henviser til købmand J. A. Lorentzen, der er hendes købmand og fører sådanne ting, som hun anvender til husråd.

Det er ganske urigtigt, at X har fået udleveret 3 pulvere. Har han haft sådanne med sig hjem, har han fået dem andet steds, og hun kan umuligt angive noget som helst om de nævnte pulvere.

Angående den vædske X skulle have fået til at hælde oven i hovedet med 13 dråber 3 gange om dagen, så kunne det råd godt passe med det hun anbefaler til folk, der klager sig for hovedpine. Hun antager, at der er tale om »Livsbalsam«, som også kaldes »Hvid Lebensbalsam«. Dråbetallet er ikke altid 13. Det afhænger af personens alder. Til et barn ville hun anvende 5 à 6 dråber. Om midlet kunne købes hos Lorentzen, vidste hun ikke.

Hvis den mikstur, der skulle tages med en barneske 2 gange om dagen, stammede fra hende, tør hun formode, at det er »Ros-Gros« saft. Hun kender ikke dets sammensætning, men hun mener at kunne tilråde brugen deraf mod hoste.

Karen Svenstrup vedkender sig, at hun som afførende middel til sig selv bruger: En portion theblade og svedsker, der koges sammen. Det er derfor sandsynligt, at hun over for andre, der havde dårlig fordøjelse, har sagt, at det middel brugte hun selv. Så det kan vel også være muligt, at X har benyttet det.

Til vaskning af kirtelsår ville hun bruge »Spiriante« og noget, hun kalder »Fransk«; men hun ved ikke, hvad det består af. Hun kender kun disse to midler, så det kan ikke være hos hende, at X har fået 3 midler, og hun mener fremdeles, at hun ikke har talt med den omtalte mand. Hun har heller ikke modtaget 10 kr. af ham. Det er yderst sjældent, at et sådant beløb er blevet hende tilbudt. Hun forlanger aldrig noget af de folk, der søger råd hos hende og modtager ikke betaling. Men det kan ikke undgås, at folk, som mener sig i gæld til hende for velvilje, lægger et eller andet pengestykke ved deres bortgang. Det er også hændt, at der senere er sendt hende penge eller naturalier. Hun mener ikke, at hun er forpligtet til at undlade at modtage, hvad folk af god vilje har lagt eller sendt til hende. Hun modtager aldrig penge i hånden og fører ikke regnskab over, hvad hun modtager.

Karen Svenstrups mortar med hendes pigeinitialer: K. M. R. S. V. (Karen Marie Rasmussen Sahl Vindblæs) og årstallet 1867. Det år hun blev gift med Niels Svenstrup.

E- Larsen fot.

Det andet forhør over Karen Svenstrup fandt sted den 16. november 1908³).

I dette retsmøde blev hun igen foreholdt sagen angående X; men hun hævdede fortsat, at hun ikke huskede denne mand, og at hun ikke havde givet ham de 3 omtalte pulvere. Hun havde ikke lager af sådanne eller andre medikamenter i sit hjem, og hun havde ikke skrevet recepter hverken til X eller andre. Derimod var det en misforståelse af dommeren, når det i forhøret den 20. juli var anført, at hun ville anvende »Hvide Kamferdraaber« mod kvalme og upasselighed. Hun anvendte nok kamferdråber, men med tilsætning af »Rød Lavendelolie«. Dråberne bliver derfor ikke hvide, men rødlige. Hun nægtede at have sagt til X, at han ikke kunne leve ret længe, hvis hans hovedpine vedvarede.

I tiden mellem de to forhør havde fysikus i Viborg fundet frem til gårdejer Y, som også havde søgt Karen Svenstrup for hovedpine. Hun mente, at denne mand muligt kunne have besøgt hende i slutningen af forrige år, men hun huskede ham ikke og kunne derfor heller ikke sige noget om, hvad hun havde sagt til ham. Dog er hun sikker på, at hun ikke har ordineret ham noget. Hun har vel sagt til denne mand som til alle andre, der plager hende om hjælp, når lægerne har lappet på dem gennem mange år, at »sådan eller sådan ville hun bruge, om det gjaldt hende selv«.

Karen Svenstrup synes ikke, at hendes udsagn og adfærd på nogen måde kan sammenlignes med det, at en læge giver et råd eller endog udsteder en recept. Hun mener, at folk ikke behøver at følge hendes anvisning på, hvorledes hun ville handle med sig selv. Hun indrømmer, at lægerne ved deres konsultationer heller ikke giver påbud til folk om at bruge det eller det middel og for så vidt kan hendes og lægernes fremgangsmåde måske sammenlignes; men hun mener, at der alligevel er en forskel, og at hendes udsagn ikke kan blive taget for råd af folk, netop fordi hun — som tidligere forklaret — til alle og enhver anbefaler, at de skal blive ved med lægerne. Hun tror dog nok, at folk gerne bruger, hvad hun således har sagt at ville bruge til sig selv. Forøvrigt er hun også vis på, at de midler, hun ved besked om, er gode hjælpemidler — husråd —; thi hun har hjemme en lang række anbefalinger, hvori folk takker hende for den lindring, de har følt ved at bruge hendes hjælpemidler. Disse ved hun besked

1868! 40 Aars Jubilæum. 1908!

Mere død end levende

— skriver Dr. D. Nielsen, Gørløv, tidligere Matbølggaard — kom en Dag en meget syg og lidende Digt til mig for at høre, hvor hun kunde faa **Sybille-Elixiren**, idet hun havde hørt, at jeg var bleven helbredet efter 30 Aars Aidelser.

Jeg kan hende de 40 Aars Vin med 40 Draaber Elixir i, hvorefter hun fødte, og aldrig havde noget gjort hende saa godt. I de sidste 17 Aar havde hun intet andet end Medicin, men alle forgæves. De hun rejste, fik hun en Pluete med, som hun bragte hjemmeh, og var da fuldkommen rask efter 17 Aars Aidelser, og hun har aldrig fejlet noget siden.

Nyd daglig 40 Draaber af den allerhøjest tilsludt Sybille-Elixir „Livsvækker“, og Livskraften og forslumret Vælbefindende vender altes tilbage. Sybille-Elixiren styrker alle Livsorganerne, gædder Fordøjelsesorganerne Kraft og Styrke, faa man taaler al Slags Mad og Drikke og har Nytte af, hvad man spiser — og derigennem Forlangelse af det for de fleste Mennesker alt for korte Liv. — Ved Gigt, Nervefedtomme, Læmbed og Elæzem, omme og hudlidelse fødder anvendes Detos Frotter Soap samtidig med Sybille-Elixiren.

En ung Piges Frelse.

Dr. Farver Granting, Silkeborg, skriver: For ældre Datter havde i mange Aar lidt i høj Grad af Blødt og Hjertesvækkelse, hvorfor de vidt og bredt havde søgt Hjælp, men uden Resultat. Da søgte vi i Silkeborgbladen om den vidunderlige „Elixir Sybille“, og efter at hun havde taget nogle Flaasker, var hun til os som fører Helsehjælp fuldstændig helbredet. Et Tilfælde som ovennævnte. En ung Pige, blødt og blodløs, uden Energi og Kraft, og berøvet den Brug af „Sybille-Elixiren“ som omsat, med en hund og fæll Næsteføder, Rindstik og Mænterhed, Energi og Vilt til Arbejde. Berøver tilfælde denne Elites Soap Veispilning.

Eksem og Nervegigt i 15 Aar. Fru Anna Johansen, Wilh. Annas Vinde, Ny Salte, skriver: Jeg har i 15 Aar lidt af Eksem i mine Øreder samt Nervegigt i den Grad, at jeg aldrig har kunnet sove. Efter at jeg havde taget 8 Dages Aidelser, som hvorefter Bøger efter nogle Aar har kunnet helbrede i 15 Aar, har Sybille-Elixiren og Detos Frotter Soap helbredt mig en Waaned, derfor har disse Midler altid været Veje og Hjælp til mit Eksem.

Bligias, Fodsved og kolde Fødder. Dr. August Grammer, Hensborggade, skriver: Jeg har anendt **Detos Frotter Soap** med **Detos** og **Ammoniac** i Elæzem, fordele af de 8 Dages Forbrug, medens jeg luss i et helt Aar forogaves havde dekoreret, og min Sygdom i Stedet for at forbedres, stode forværret. Jeg har ogsaa benyttet det med 3 o. v. b. Tidligere havde jeg sands og kolde Fødder, nu har jeg løst og varmt.

Dr. Sognepræst Ringdal, Stranden Præstegaard, skriver bl. a.: **Detos Frotter Soap** løsner af den Slag, der er skænket den til Det, den ejer største Egenheder for nærløse Aidelser med deraf følgende sukket Rivskraft, og anbefales derfor alle.

Vægens Raad. Dr. Dr. C. J. Melchior, København, skriver: Det er i sig selv, og en Komposition, som anvendes til sit Raad som denne Elixir, thi den er virkelig en Livsvækker, der vækker Appetitten, oplyser Bøstjansfunktioner og letter Forøjelsen; den har aldrig søuet i noget Øjeblik.

Følgerne af Onani. Dr. Jørgen Hansen, Hærbred, skriver: Jeg var som Følge af Ungdomsuforsigtighed (Onani) bleven i høj Grad sukket, havde Hæsel og Hæsel. Da Følgerne ikke kunde helbrede mig, prøvede jeg **Sybille-Elixiren**, og allerede efter Brug af 2 Flaasker følte jeg et Vækkelse og en Rivskraft, som jeg aldrig har kendt før.

En Dame helbredet for en Svulst imellem Mave og Bryst samt Nærebeknede. Dr. D. Mikkelson Dunsbo, Thisted, skriver: En Dame, 40 Aars gammel, har lidt af Nærebeknede og en Svulst imellem Mave og Bryst, som hun ikke kunde operere. Svulstene var uafhængige og smertefulde. I den sidste Del af sin Levetid, som hun havde taget 8 Dages Aidelser, og ved Brug af **Detos Frotter Soap**, og ved Brug af **Detos** og **Ammoniac**, og efter mange Gange for de ubemærkede Midler, som har hjulpet mig for de tidligere Svulster.

Damer i den første Børde (Menstruation) og Elixiren er ogsaa for mange Aidelser og de ofte i deres sidste Alder, hvorefter den første Børde er begyndt.

Fru Hansen, Kongens Bøndegaard, Rudbøbing, skriver:

I en lange Aar har jeg lidt under, at Nærebeknede aldrig har været normalt, hvilket jeg har været plaget af Mavesvulst og Fordøjelsesforstyrrelser, hvorefter jeg har søgt Hjælp mange Steder uden Resultat; først nu, da jeg havde taget **Sybille-Elixiren**, fandt jeg til min store Glæde det var **Widda**, hvorefter jeg er meget tilfreds.

Ribe. Asthma i allerhøjeste Grad. Fru Kristine Jensen skriver: Nærebeknede, der i afslutte Aar har lidt af Asthma i en højest Grad, og jeg havde taget mange Aidelser og en Svulst imellem Mave og Bryst, som jeg ikke kunde operere. Svulstene var uafhængige og smertefulde. I den sidste Del af sin Levetid, som hun havde taget 8 Dages Aidelser, og ved Brug af **Detos Frotter Soap**, og ved Brug af **Detos** og **Ammoniac**, og efter mange Gange for de ubemærkede Midler, som har hjulpet mig for de tidligere Svulster.

Mavekatarr. Svar paa Tømrerens. Dr. J. Olsen, Oster Ceylggaard ved Viborg, skriver: Nærebeknede, der i flere Aar har lidt af Nærebeknede og en Svulst imellem Mave og Bryst, som jeg ikke kunde operere. Svulstene var uafhængige og smertefulde. I den sidste Del af sin Levetid, som hun havde taget 8 Dages Aidelser, og ved Brug af **Detos Frotter Soap**, og ved Brug af **Detos** og **Ammoniac**, og efter mange Gange for de ubemærkede Midler, som har hjulpet mig for de tidligere Svulster.

Eksem og Guller paa Benene. 18 Aars Aidelser. Fru Charlotte Gyth, Vejle, skriver: Jeg føler Trang til for andre Aidelser end **Detos** og **Ammoniac** i meddel, at jeg efter i 18 Aar at have lidt af Eksem og Guller paa Benene, som ingen har kunnet helbrede, er bleven helbredet ved den vidunderlige Elixir Sybille og **Detos Frotter Soap** til uheldig og Hjælp for Hjemmet.

Sybille-Elixiren „Livsvækker“, den eneste danske Svulst-Elixir, som det er afskrevet tilsludt Materialer og Roburand af forhandlere, og hvorpaa de har Eneret, faa 1 Aar 50 Ore og **Detos Frotter Soap** a 1 Aar 1 Krone i nedenstaaende af Direktøren for **Fredriksberg kemiske Fabrikker autoriserede Depot.**

I **Lyngby** hos Dr. H. G. Gjørring. — **København**: Svobølet og Rud. Døller. — **Næstved**: Agt Müller. — **Ribe**: Vastholm. — **Århus**: Kro: Tiedel.

Bøgt Dem for at modtage og betale Elixiren,

forinden De har overbevist Dem om, at Kassen er fornyet med de lovbelønnede Kontrolmerker, og **Donnerbroglæret Naab om Halsen**, hvorpaa i det røde Felt er trykt: **Århus** og **Århus**, og i det hvide Felt: **Århus**, og **Rapsen** eller **Proppen** templet: **Elxir Sybille**, eller **Elxir** og **Ammoniac** og **Widda**.

Alle Bestillinger og Postforordninger sendes adresseret til **Fredriksberg kemiske Fabrikker Bøndegaard**, Næstved 14 J, København V. Telefon 2640.

om fra sin afdøde mor, som ligeledes brugte dem. De har således mangfoldige gange stået deres prøve.

Det hænder også, at folk kommer til hende og siger: »Hvad bruger du Mor Karen for det eller det«. Hun svarer da med at nævne disse ting, når folk plager hende længe nok efter hendes henvisning til lægerne.

Hun mindes ikke, hvad det er for hjælpemidler Y har fået anbefalet af hende, men da han led af hovedpine, formener hun, at det må være »Livsbalsam«, »Hvid Lebensbalsam« til at dryppe oven i hovedet, og til indvortes brug de tidligere omtalte »Hvide Kamferdråber« tilsat med »Rød Lavendelolie«.

Y's forklaring om, at han betalte for de råd han fik, kan hun ikke godtage. Hun har ikke modtaget noget af ham, men har selvfølgelig taget, hvad han muligt måtte have lagt til hende. Hvad betalings-spørgsmålet angår, henholdt hun sig til sin tidligere forklaring.

Derefter skete der ikke mere i sagen udover at tiltalen for kvaksalveri blev frafaldet. Det kan således fastslås, at Karen Svenstrup hverken er idømt fængsels- eller bødestraf⁴).

De anbefalinger, Karen Svenstrup omtalte i det sidste forhør — i alt 55 — er sammen med en lang række recepter udgivet i bogform, og de skal derfor ikke omtales i denne forbindelse⁵).

Som et kuriosum kan det nævnes, at der i slutningen af året 1908 og begyndelsen af 1909 førtes en sand annoncekampagne i *Løgstør Avis* for livseliksirer og mirakelkure⁶). Når man betænker, at de kloge koner, der aldrig reklamerede for deres virksomhed, blev stillet for retten, ser det unægtelig besynderligt ud, at der uhindret kan indrykkes reklamer i et dagblad, spændende fra enspaltede meddelelser til kæmpeannoncer over 6 spalter, hvori der anbefales mystiske medikamenter og loves helbredelse for en lang række til dels uheldbredelige sygdomme.

Den kloge kone Karen Svenstrup døde den 29. september 1914 og blev begravet på *Løgstør kirkegård*, hvor også hendes mand Niels Svenstrup blev jordet, da han døde den 1. november 1920. I ægteskabet var der 5 børn, men bestillingen som klog kone blev fortsat af Karens brordatter Bette Maren Haaning. De to havde praktiseret samtidig i en årrække, uden at der var tale om konkurrence mellem dem.

Maren Hansen f. Rasmussen

Maren Haaning nr. 4.

Den 4. oktober 1872 fødte Henriette Kristensen af Ørbæk i Kornum sogn en datter. Henriette havde tjent hos Rasmus Sørensen Sahl og Maren Jensdatter Haaning i Vindblæs, og det var deres søn Niels Kristian, der var far til pigen. Hun blev døbt i Kornum kirke og fik navnet Maren efter sin farmor. Henriette udvandrede til Amerika, og Bette Maren, som hendes datter blev kaldt, kom i pleje hos sin fars søster, den kloge kone nr. 3. Hos Karen og Niels Svenstrup tilbragte Bette Maren så sine første barndomsår¹). Hendes far blev den 25. juli 1874 gift med Hansine Nøhr, en datter af Jens Pedersen Nøhr og Mariane Myrhøj i Nøhrgaarden i Vindblæs. Vielsen fandt sted i Vindblæs kirke, og de nygifte erhvervede en parcel på 11¹/₂ ha. af gården Øster Stræt²). Her oprettede de ejendommen matr. nr. 1g af Øster Stræt, og her boede de, indtil de i 1881 overtog Tinghøjgaard efter hans forældre (se side 84). Nu kom Bette Maren til dem, hvor hun også fik et godt hjem; men det var en sorgens dag, da fætter Per og kusine Else Marie fulgte deres »lillesøster« fra Vilsted for at aflevere hende på Tinghøjgaard i Vindblæs. Ingen af de tre glemte nogensinde den dag.

Den 27. maj 1893 blev Maren gift med Søren Hansen i Vindblæs. De flyttede senere til Skarpsalling; men boede sidst på Bakken i Løgstør, dér hvor vejene fra Vindblæs og Viborg løber sammen. Herfra udøvede Maren sin praksis som klog kone. Navnet Bette Maren fulgte hende i virksomheden, idet hun altid blev kaldt Bette Maren Haaning. Første led i navnet henviser til hendes legemlige udvikling, mens sidste led refererer til bestillingen som klog kone. Hun var nemlig ikke som sine forgængere stor og kraftig, men hun havde ligesom dem evnen til at kurere menneskelige sygdomme. Der var dog den forskel i udøvelsen af denne gerning, at Bette Maren Haaning tiest opsøgte sine patienter i deres hjem. Derfor må den beretning, som læge V. Erlandson offentliggjorde i Ugeskrift for Læger 1912³), gælde hende og ikke Karen Svenstrup. Han skriver bl. a.:

»Jeg, som for tiden er vikar her oppe i Himmerland, blev forleden dag hentet til en tjenestepige i landsbyen Store Binderup. Det var

*Kristian Haaning og Hansine Nøbr.
Han var søn af Maren Jensdatter
Haaning og far til Bette Maren Haaning.*

L. Rasmussen fot.

pigens husbond, som hentede mig uden hendes vidende eller samtykke, da han ønskede at få fuld besked om, hvorvidt pigens sygdom var arbejdsdygtig, som hun angav. Hun var nemlig flyttet hjem til bedstemoderen for 5 dage siden under dette påskud. Undervejs fortalte manden mig, at det var meget usikkert, om pigens sygdom ville underkaste sig min behandling, ja, tvivlede, mere at sige, om, at hun ville tillade en undersøgelse, da hun allerede var under behandling af den kloge kone i Løgstør, den bekendte Maren Honning«. Pigen lå i sengen og modtog sin husbond og lægen med disse ord: »Man burde ikke skifte læge«. Hun tillod dog, at lægen undersøgte hende, hvorefter han konstaterede betændelse i pigens venstre bryst og foreslog, at der skulle skæres; men da blev såvel pigens som bedstemoderens rædselsslagne, og »bedre blev det ikke, da moderen kom til; thi hun forbød mig ligefrem enhver behandling af datteren og sagde, at hun stolede mere på Maren Honning end alle Jyllands læger. Nu kom pigens husbond til og truede med at jage hende bort af tjenesten, hvis hun ikke ville lade sig operere. Men denne trussel gjorde heller ikke nogen virkning, så jeg opgav evret og måtte overlade pt. til Maren Honnings omsorg«.

Næste dag oplevede Erlandson et lignende tilfælde med en husmandskone, og han skriver videre: »Klog af skade, og da jeg ikke

*Bette Maren Haaning og hendes mand
Søren Hansen.*

Ukendt fot.

ønskede at ødelægge helt den læges praxis, jeg vikarierede for, har jeg nu fuldstændig opgivet at foreslå kirurgiske indgreb, men anvender nu salver og smørelser i stor udstrækning; thi det lader til, at man må bøje sig for den store indflydelse, som Maren Honning og andre kloge koner her på egnen har på befolkningen«.

Det sidste skulle han nok have undladt at skrive; for det gav anledning til en polemik i fagbladet, hvori han ligeud blev beskyldt for at gøre fælles sag med de kloge koner. Diskussionen forplantede sig endogså til dagspressens spalter⁴).

I en længere periode rejste Bette Maren Haaning til Randers en gang om måneden for at give konsultation. Da hun en dag i efteråret 1918 var på vej dertil med toget, følte hun sig syg og vendte om, da hun kom til Hobro. Hun nåede hjem til Løgstør, hvor hun døde den 11. november 1918⁵) (og ikke som ellers anført 1919). Hun blev begravet på Vindblæs kirkegård den 15. i samme måned⁶). Hendes død skyldtes Den spanske Syge, der bortrev et stort antal mennesker i mange lande. Den var en følgevirkning af 1. verdenskrig, der på så mange måder satte dybe skel i levevis og tankesæt, og med Bette Maren Haaning sluttede også de kloge koners virksomhed i Vesthimmerland.

Tre søstre. Fra venstre Otilie, Bette Maren Haaning og Marianne (Anna) Thomsen. Alle født Rasmussen Sahl.

L. Rasmussen fot.

De kloge koners hjælpemidler

1. Cyprianus.

De kloge koners mange medikamenter og salver giver ofte anledning til morskab, uden at der tænkes over, at de ingredienser, de var fremstillet af, kunne købes på ethvert apotek, hvor der fandtes og forhandlede ting af ligeså mystisk og makaber herkomst, som dem de kloge koner benyttede. Forøvrigt fremstillede de så langt fra alle midlerne selv. Utallige af deres recepter blev ekspederet på Løgstør apotek, men mange også i Nibe, Nykøbing og flere andre steder, som det fremgår af vidnedudsagnene.

De mange opskrifter på bjesk og bitterdrum, der har set dagens lys i de senere år, er faktisk blot forfinede gentagelser af visse af de kloge koners helbredelsesmidler. Det er de samme urter, der sættes på brændevin nu som dengang. I dag er formålet at give smag, men også at hjælpe på mavens funktioner og humøret. Dengang gjaldt det sygdomsbekæmpelse. I kølvandet af den ensformige kost, de fleste levede af, fulgte en række mangelsygdomme, som de kloge koners urter, olier og mineraler sikkert ofte var virksomme imod. Velsma-

gende var midlerne næppe, men brændevinen fik det til at glide ned og hjalp vel også — i al fald på humøret. I dag erkendes det, at et godt humør er en af forudsætningerne for et langt liv. Om brændevin havde de gamle nordjyder et godt vers.

Haa do unt i de' Ho'e,
saa er Brænwin go'e.
Haa do unt i de' Maw,
ska' do ha' o de sam' Slaw.

Led man ikke af disse skavanker, så var en morgenbitter til at sætte gang i de stive lemmer og til at holde maven i orden alligevel ikke at foragte, og en aftenbitter var god at sove ind på efter en lang dags slid.

Hvor mange cyprianus'er og lægebøger de fire kloge koner i Vindblæs og Løgstør havde til deres rådighed, kan ikke siges bestemt, men af de første er bevaret to brudstykker, som måske har været samhørende. Det ene findes på Aars Museum¹⁾, skænket dertil af fru viceskoleinspektør Ester Bystrup, der er datter af afdøde førstelærer K. N. Bro i Ranum. Han var sønnesøn af gamle Maren Haanings bror, sognefoged Jacob Christensen Borup i Engelstrup. K. N. Bro havde fået cyprianus af en kvindelig slægtning i Brøttrup, Malle sogn, hvis mand kurerede på dyr ligesom sin far eller svigerfar.

Det lille håndskrift i oktavstørrelse er indsyet i et stykke gammelt, brunt læder og består af 11 blade, hvorpå der med en tydelig håndskrift er opnoteret 32 trylleformularer og kure, hvoraf 26 er nummereret. Skriftets titel lyder således:

Syprianus eller
Herre Bog
om endeel
Kunst Videnskabs
Lægedoms Stykker
af
biskoppen Syprianus
som
Haver Den sammen
Sat

Den her viste side af denne cyprianus kan give et indtryk af skriften, ortografien og indholdet, der ellers ikke skal gentages her, eftersom det tidligere er offentliggjort af H. P. Hansen i *Sprog og Kultur*²⁾. Sidens indhold er følgende:

No. 5.

Lad blodet løbe paa græn Jord og skjær strax en
Tørv og Vænd græsset ned i Jorden saa stilles
det eller tag noget af Blodet i en Egeskal og
sæt paa Ilden saa stilles Blodet uden nogen
Arqvon (?).

No. 6.

Marie gik sig til Strømmen hen Hun havde Jesus
i sine Arme saa stiller jeg Den Flod saa stil-
ler jeg Blod i 3 mænds Navn G:F : G:S : G:
Den Hellige Aands Amen.

Skriften slutter med kalamaris-formlen, som er identisk med det trekantede papirstykke, flere af vidnerne i retssagerne mod Maren Haaning nr. 2 omtaler. Det skulle klippes i 9 stykker, hvoraf et hver morgen skulle spises på smørrebrød.

K A L A M A R I S
K A L A M A R I
K A L A M A R
K A L A M A
K A L A M
K A L A
K A L
K A
K

Den anden af Haaningernes cyprianus'er indkom til Aalborg historiske Museum i 1945³⁾ som gave fra dyrlæge J. A. Amdisen i Ranum. Han havde på egnen erhvervet en gammel dyrlægebog oversat fra tysk og trykt i 1832. Mellem denne bogs omslag og bind lå gemt 5 blade af en håndskreven lægebog indsyet i et stykke tobakskardus,

mærket C. W. Obel og med en rygende indianer på etiketten. Begge dele havde tilhørt Mikkel Pedersen i Brøttrup, Malle sogn. Han gik under navnet Buus-Mikkel og kurerede på dyr før århundredeskiftet. Skomager Holm i Ranum bekræftede over for Amdisen, at Buus-Mikkel omved 1865, da Holm tjente hos ham, havde fået den lille lægebog eller cyprianus af Maren Haaning i Vindblæs, men at han ikke rigtig ville være ved, at han ejede den⁴⁾ Det var Maren Haaning nr. 2, der gav Buus-Mikkel bogen. Desværre har det ikke været muligt at foretage en sammenligning mellem den og cyprianus fra Års, da Aalborg historiske Museums samlinger for tiden er opmagasineret på grund af den totale ombygning og samlingernes omregistrering og nyordning. En sådan sammenligning ville ellers kunne fastslås, om de to cyprianus'er, der begge er brudstykker, er samhörørende. At de begge kommer fra Brøttrup og har tilknytning til mænd, der både kurerede husdyr og havde forbindelse med Maren Haaning og hendes slægt, kan vel ikke dokumentere det, men det er dog et sandsynlighedsbevis. Af ovenstående årsag kan indholdet af det sidste brudstykke ikke publiceres i denne sammenhæng.

Det har hidtil været den gængse opfattelse, at disse cyprianus'er kunne føres tilbage til den ældste Maren Haaning; men sammenlignes indholdet af Års-cyprianus, hvor Kalamaris-formlen findes, med vidneudsagnene i retssagerne mod Maren Haaning nr. 1 og 2, kommer man let til en anden opfattelse. Der er nemlig en meget væsentlig og iøjnefaldende forskel på de råd, der gives af mor og datter. Mens datteren i et meget stort antal tilfælde benyttede sig af et eller flere objekter med en tydelig tilsigtet magisk virkning, omtales sådanne ting aldrig i de talrige vidneudsagn mod moderen. Her tænkes på: Pilevåd, arvet sølv, kirkegårdsmuld, spildefedt, rug- og hørkærner, flasken i jorden i 24 timer og navnlig på det trekantede papirstykke, som skulle klippes i 9 strimler og spises på smørrebrød — Kalamaris-formlen.

Havde gamle Maren Haaning benyttet sig af sådanne ting, var de også blevet omtalt i retten. Da det ikke er tilfældet, kan man med nær 100 % sikkerhed gå ud fra, at hun hverken ejede eller kendte den omtalte cyprianus. Hendes virksomhed var baseret på gamle

lægebøger suppleret med husråd, som hun gennem slægtleds og egen erfaring var blevet fortrolig med — grødomslag, sæbe o. l.

Cyprianus var derimod kendt af Maren Haaning nr. 2, så det må være hende, der enten har erhvervet eller afskrevet den, og da den ifølge H. P. Hansen⁵⁾ er nær beslægtet med en af de cyprianus'r, den kloge mand i Ulfborg Anders Ulkjær ejede, er det vel ikke urealistisk at antage, at der er en forbindelse her, så meget mere som de to kloge personer kendte hinanden. Vi har set, at Anders Ulkjær ikke blot sendte bud til Maren Haaning nr. 2. Han besøgte hende også, og han benyttede nogle af hendes recepter.

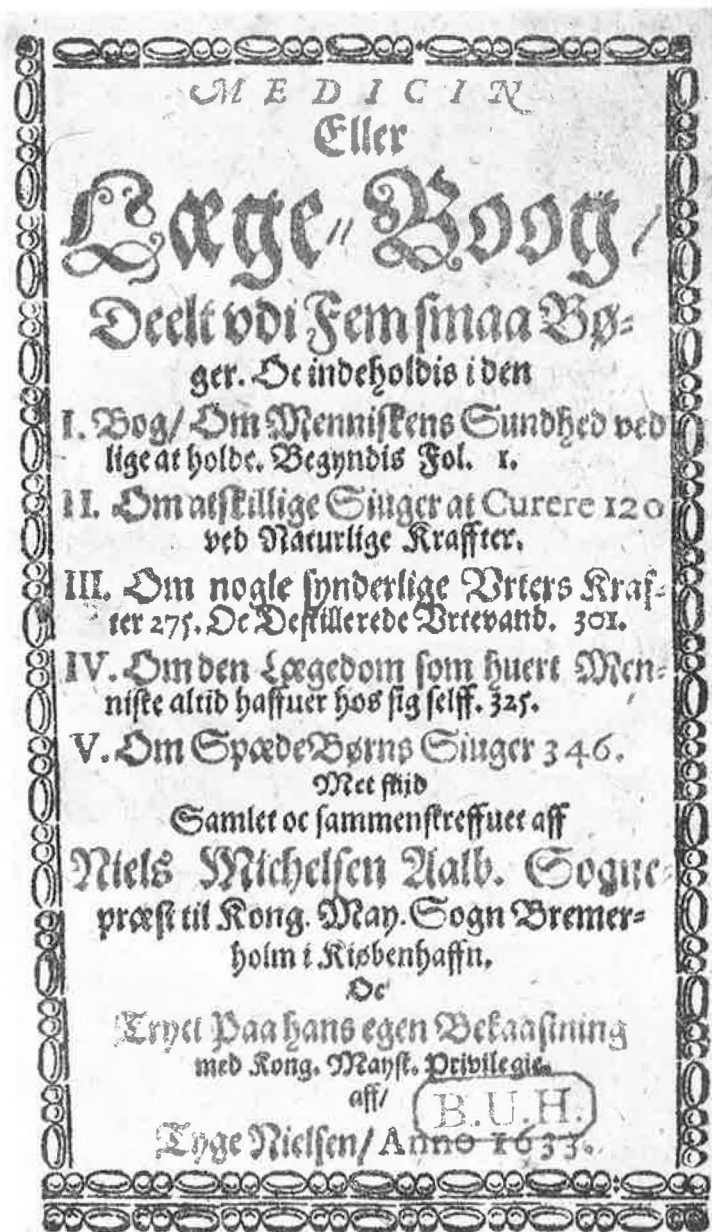
At Maren Haaning nr. 2 ikke selv troede på de magiske objekters virkning, som hun anbefalede til sine patienter, er en anden sag. Hun hævder det i begge retssager, og til en mand, der spurgte hende, hvorfor hun ordinerede disse besynderlige ting, gav hun dette svar:

»Det ska a såmæn sæj dæ, så tror folk bæjr på djær helbred'ls, og det er mier war end den bæjst medesin«.

2. *En gammel lægebog.*

Maren Haanings gamle lægebøger nævnes af så godt som alle, der har skrevet om hende og hendes efterkommere. Nogle påstår uden dokumentation at gamle Maren Haaning brændte disse bøger. Andre siger, at det var datteren, men det er nu nok ikke rigtigt. Karen Svenstrup påstår i et forhør (se side 94), at hun har brændt en gammel lægebog. Det er selvfølgelig muligt, men det kan jo også være, at hun blot har stukket den til side. Hvorom alting er, så dukkede der for et par år siden en gammel lægebog op i Løgstør, som ikke er uden interesse i denne forbindelse. Bogen er noget laset og godt slidt, og den er indbundet i brunt skind ud i et stykke. Efter ejerens opgivelse har en slægtning af ham fået bogen af en efterkommer af »Maren Haaning«. Den er sammensat af tre forskellige udgaver af Niels Michelsen Aalborgs lægebog trykt i årene 1632, 1640 og 1664, en alder, der nok kan forklare bogens tilstand. Dens indhold er følgende.

1. Selve lægebogen, inddelt i 5 bøger med hver sit titelblad, hvoraf dog nr. 1 og 4 mangler.
2. Ny Huusholdnings Calender forbedret med en Tractat om Biers Skiødelse. Kiør og Faars Siugdomme at raadføre. —

Titelblad til Niels Michelsen Aalborgs lægebog, hvoraf de kloge koner ejede et eksemplar.

Item oc Nogle Oliers Ungventers Syrupers oc Plasters synderlige Kraffter til Menniskens Sundhed.

Om Catarrhe eller Flod som forarsager megen Skrøbelighed i Menniskens Legemer.

3. En liden Tractat Om Roszmarien-Olies synderlig Krafft - - - .
Hist og her mangler et enkelt blad, mens hele afsnittet om køer og fårs sygdomme slet ikke er bevaret. På side 296 findes et råd med overskriften:

Om Snødt

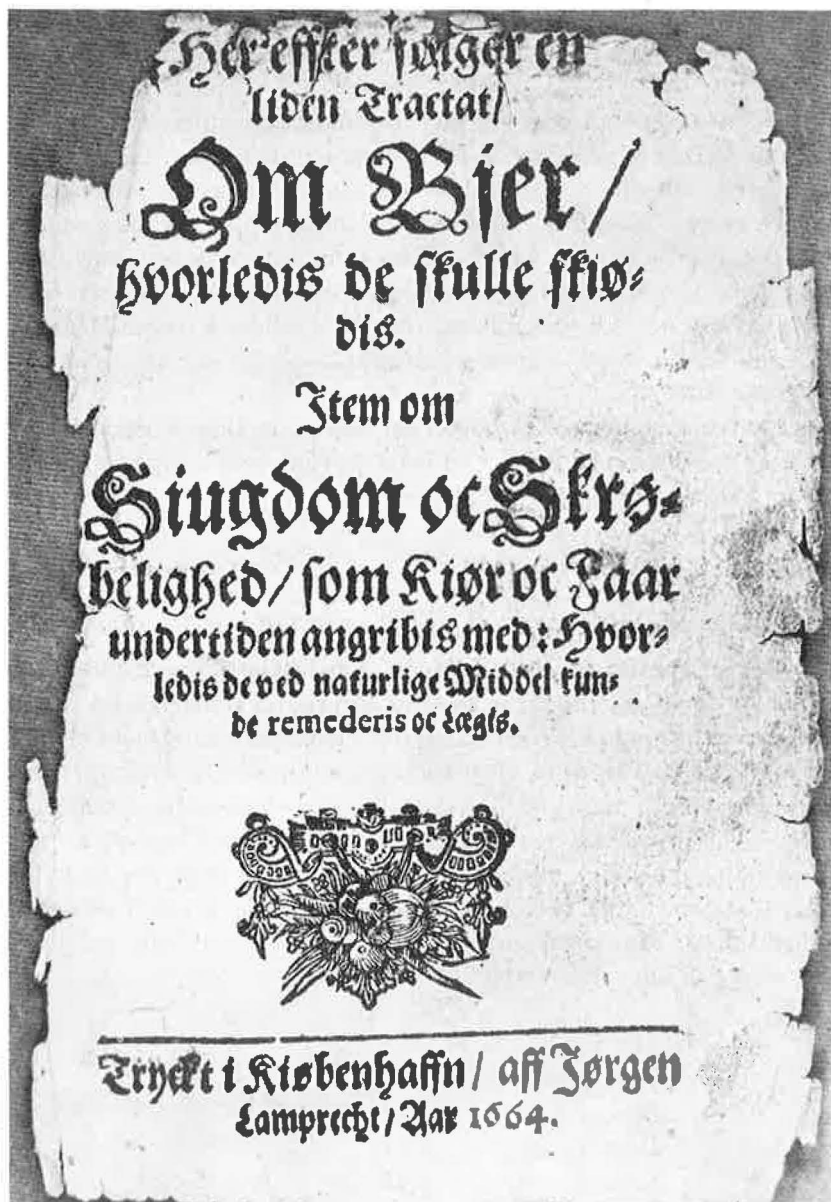
Om Snødt som snydis af Næsen skrives
intet synderlig, uden naar nogen stin-
ges aff en Vepse eller Bij, saa snyd
straks din Næse og stryg paa.

Til dette råd er tilføjet med gotisk skrift: *item for brændt af ild eller vand.*

I bogen er indlagt 3 gamle recepter, skrevet med gotisk skrift på små papirlapper.

1. Balsam perodigum 12.
2. en Salve af unge Kyllinger
og Hampefrø.
3. Ensian Rod 15 q (kvint)
Indster Rod 15 q
Dyvelsdræk 10 q
Salpeter 10 q
rød Sefirolle 10 q
En Theskefuld i fløden
24 Timer før der kiernes.

På bogens sidste side er med blæk tegnet nogle barnlige kruseduller, og med en anden slags blæk er skrevet navnet *Jacob*. På bindets inderside overfor ses et *C* og bogstaverne *sens*. Det kunne tyde på, at bogen har tilhørt Jacob Christensen, gamle Maren Haanings bror

Titelblad til et afsnit i det eksemplar af Niels Michelsen Aalborgs lægebog, som de kloge koner ejede. Privateje.

Ena Heidemann fot.

i Engelstrup. Overleveringerne vil jo vide, at det var ham, der gav hende nogle lægebøger, så hun kom igang med virksomheden som klog kone.

At hele afsnittet om køer og fårs sygdomme mangler, er nok ikke tilfældigt. Det er sikkert overladt til en »dyredoktor«, og dem var der flere af i familien. Gamle Maren Haanings søstersøn Jens Pedersen Gravlev i Bjørumslet kurerede på husdyr og fik endog sognerådets tilladelse dertil i 1865⁶⁾. Hans søn Anders afløste ham i bestillingen. Maren Jensdatter Haanings mand Rasmus Sørensen Sahl og deres søn Niels Kristian Rasmussen Sahl kaldet Kristian Haaning var også kendt for at kurere på husdyr. Endelig var der dyredoktorerne i Brøttrup.

Det kan vel ikke bevises, at bogen har tilhørt de kloge koner i Vindblæs og Løgstør, men på den anden side er der så mange ting, som peger i den retning, at der ikke bør ses bort fra den i en omtale af dem.

Magdalene Frenndrups receptsamling.

Magdalene Frenndrup, født Veggerby, har i hele sit mere end 90-år lange liv levet på slægtgården Lundgaard i Farstrup sogn, hvor gammel tradition holdes i hævd, og hvor gammel sæd og skik huskes. Herom har fru Frenndrup givet vægtige bidrag til Ole Højrup's bog, Landbokvinden; men hun har også bevaret en anseelig samling af recepter og husråd fra de kloge koner i Vindblæs og Løgstør. En del deraf har i tidens løb været benyttet på gården, hvor der næredes både respekt for og tiltro til »Maren Haaning« gennem alle fire generationer. Samlingen indeholder 21 recepter, der alle gengives her med den anvendte ortografi.

Nr. 1.

Arnika Blomster	16 Ø
Tørkur Balsam	8 Ø
Balsom pioi	8 Ø
Terpentinolie	8 Ø
Teilstenolie	8 Ø
Egolie	8 Ø

Nr. 2.

Erenpris
Hesthovurt
Jordvebend
Skaburtblomst
Vild Valmue
Violer
 blandet
bruges som the 3 Kop-
fuld om Dagen
 medfølger

Nr. 3.

Baldriandraaber 1 Lod
Kastordraaber 1 Lod
Ersen Castrum $\frac{1}{2}$ Lod
 blandet
tages 40 Draaber
3 eller 4 Gange daglig
 +

Nr. 4.

$\frac{1}{2}$ pot suerlud
1 pel æge
1 pel Brendeviin grøn sebe Der i
 men piskes
et glas bom oli
et glas lin oli
alt blandes saml
og koges let og
vaskes med 2 gange
 Daglig

Nr. 5.

Allunpulver
1 Theskefuld til 1 Pægl Vand.

Nr. 6.

Laur olie	1 Lod
Snegle olie	1 Lod
Rosmarin olie	3 qvint
	3 qvintin

blandet

9 fr

Smøres Morgen
og Aften — —

Nr. 7.

Safring	10 Ø
Alve	5 Ø
Esianrod	5 Ø
Bebergelt	10 Ø

Knuvses paa 3 Pæle

gammel Vin i

Jorden i 24 Timer

1 Snaps Morgen
og Aften.

Nr. 8.

Spiritin Paralyticur

33 Øre

Benen Smøres Morgen
og Aften.

Nr. 9.

Humledraaber 12 Øre

Nr. 10.

Tørkesbalsom	8 Ø
Balsamperum	8 Ø
Terpentinolie	8 Ø
Tejelstenolie	8 Ø
Ægolie	8 Ø

Smøres Morgen
og Aften.

Desværre er der ikke ved disse recepter angivet, hvad de skulle hjælpe for eller benyttes til. Det er derimod tilfældet med de to følgende, hvorom fru Frendrup fortæller:

»Da jeg var barn, led jeg som så mange andre af det, de dengang kaldte blegsot. For at få mig kureret blev der sendt bud til Maren Haaning. Hun gav os det her råd:

Nr. 11.

Køb en flaske gammel vin og $\frac{1}{4}$ pund træskosøm. Kom sømmene i vinen og grav tiende flasken ned i jorden ved midnat og lad den ligge i 3 døgn. Ryst flasken, før I giver pigen en snaps deraf morgen og aften.

»Jeg glemte nok at ryste flasken«, siger fru Frendrup, »for det sidste deri var noget grumset, og jeg kom til at kaste op, da jeg drak det. Men midlet hjalp alligevel. Nu om dage får børn jernmedicin, men det virker vist ikke anderledes end Marens sømmikstur. Når flasken skulle graves ned i jorden, var det jo selvfølgelig, fordi folk dengang var så overtroiske, at det var nødvendigt med lidt mystik for at få dem til at tro på, at det kunne hjælpe«.

»Da min søn var 2 måneder (1914), blev han angrebet af en ondartet børneeksem, der bredte sig over det hele også i ansigtet. Efter at vi havde søgt flere læger i over en måned, fik vi et råd af en nabo, hvis pige også havde været syg af eksem. De havde fået en recept hos Maren Haaning. Den fik vi skrevet af, men vi måtte helt til Løgstør for at få den ekspederet«.

Recepten er skrevet på 4 små sedler med medikamenterne på forsiden og deres anvendelse på bagsiden.

Nr. 12.

- a) 2 Lod Rosenpomade
- 2 Lod bleghvid Salve

smøres om Morgen.

- b) Mandelolie 25 Øre
smøres om Morgen.
- c) rød Rosenolie 35 Øre
2 Draaber ind i 4 Aftener
og smøres i samme hver
Aften.
- d) 2 Lod rød Øjensalve
2 Lod hvid Kølesalve
smøres om Aftenen.

»I 8 dage smurte jeg drengen morgen og aften, mens min mor holdt ham og gav ham honning på sutten. Det var ikke let. Navnlig måtte vi passe på, at der ikke kom noget i hans øjne. Men da de 8 dage var gået, var al eksem borte uden at efterlade ar eller andre mærker. Den recept har jeg anbefalet til mange«.

Recepten er enten givet af Karen Svenstrup eller Bette Maren Haaning. Sidstnævnte har i al fald kendt den, for efter hendes død kurerede hendes mand Søren Hansen Marens niece Kirstine Myrup i Vindblæs ved hjælp af den. »Det var en streng kur, men jeg har aldrig haft eksem siden«, siger fru Myrup.

Foruden de allerede nævnte indeholder fru Frenndrups samling endnu 9 recepter, som hun har fået af Erna Larsen, Vinkelvej 1, Risskov med oplysning om, at de dels hidrører fra Maren Haaning og dels fra Fåsemænden = Farsømanden = Kræn Spillemand, død 28. maj 1891 83 år gammel. Men disse recepter viser alle en påfaldende lighed med andre af Maren Haanings recepter. Nr. 13 og 14 er endog enslydende med nr. 5 og 6 i den efterfølgende samling, så den tanke, at Farsømanden har gjort brug af Maren Haanings recepter, ligger snublende nær.

Alle 9 recepter er skrevet på de karakteristiske små papirlapper. Nr. 13-17 på samme slags papir og med samme skrift med lilla blæk. Nr. 18-20 er skrevet med en anden skrift og med sort blæk. Endelig ligner nr. 21 på ingen punkter de øvrige.

Nr. 13.

Spiretussalanlatus 8 Øre

Smøres i Panden og

Lugt til til

Nr. 14.

Hvid Læbensbalsom 12 Øre

13 Draaber oven i Hovedet

Morgen og Aften

Nr. 15.

Safring 16 Øre

Alve 5 =

Esianrod 5 =

Bebergelt 8 =

Paa 3 Pæle gammel

Vin i Jorden

24 Timer 1 Snaps

Morgen og Aften.

Nr. 16.

Hvid Kamferdraaber 15 Øre

Rød Lavindelolie 15 =

Spiretus som høre til

50 Draaber 2 ganger

Daglig

Nr. 17.

Smertestillendedraaber 10 Øre

Oliedraaber 10 Øre

Hjertestyrkendedraaber 10 Øre

30 Draaber 3 ganger

Daglig

Nr. 18.

Smerte stillende drober	6 sk.
øjendrober	6 =
Hjerte stopende drober	6 =

35 Draaber 3 Gange daglig.

Nr. 19.

Hvid Kamferdraaber	10 Ø
Rød Lavindelolie	10 =
Spiretus som hør til	

50 Draaber 2 ganger
Daglig.

Nr. 20.

Rød Tejelstenolie 15 Ø

17 Draaber i 3 Aftener
ind og Smøres i samme
hver Aften

Nr. 21.

Pukkelholt 8 Øre

paa En Pægl Brændevin
skulpe Munden i 3 halve
Snapser 3 Gange Daglig.

Maren Haanings Receptsamling
på Medicinsk-historisk Museum.

I 1906 indsendte læge Regnar Holm i Mariager 7 recepter fra den kloge kone i Vindblæs, Maren Haaning til Det kongelige Bibliotek. Disse recepter blev den 31. juli samme år overgivet til tre københavnske læger, der privat var begyndt en indsamling af materialer

til belysning af dansk medicins historie. Dette initiativ førte til oprettelse af Medicinsk-historisk Museum i 1910. På dette museum opbevares de 7 recepter⁷⁾. De er skrevet på små papirlapper med angivelse af medikamenterne på forsiden og deres anvendelse på bagsiden.

Nr. 1.

Hjertens Salve	8 Øre
Laur Salve	8 =
Guditin Salve	8 =

Smøres Torsdag Morgen
Søndag og Tirsdag
Morgen
imelum 1 og 2
ihvert Led

Nr. 2.

Lampækolie	33 Øre
------------	--------

÷

7 Dråber Torsdag
Morgen og 9
Søndag Morgen
7 Tirsdag Morgen
smøres i samme
Dråber Klokken
imelum 1 og 2
i hvert led.

Nr. 3.

Hjertensfryddraaber	16 Øre
Krumkolsdraaber	16 =

30 Draaber Morgen
og Aften.

Nr. 4.

12 Safring	12 Øre
12 Alve	5 =
12 Esianrod	5 =
bebergelt	10 =
3 Lod Enebær	
Knuvses paa 1 Pot	
gammel Vin i	
Jorden 24 Timer	
1 Snaps Morgen	
og Aften.	

Nr. 5.

Spiretussalanlatus 8 Øre

Smøres i Panden
Lugt til til-

Nr. 6.

Hvid Læbensbalsom 12 Øre

÷

13 Draaber oven i
Hovedet Morgen og
Aften.

Nr. 7.

Præstedragtedraaber 5 Øre

5 Morgener og 5 Aftener
i Vin deles 10 Ganger.

I årbogen Folk & Kultur 1973 har mag. art. Karsten Biering skrevet en udmærket artikel med titlen: Folkelig lægekunst på Løgstøregnen. Haaning-slægten og dens behandlingsmetoder gennem ca. 100 år. Artiklen er også udsendt som særtryk af A/S FERROSAN. Deri er for første gang offentliggjort en fortegnelse over de mest efterspurgte og solgte af Haaningernes medikamenter, ialt ca. 110, som

kunne købes på Løgstør apotek. Til denne liste og Karen Svenstrups før omtalte receptsamling skal her blot henvises.

Endelig skal til sidst gøres et par bemærkninger om billeder af de kloge koner. Af Maren Haaning nr. 1 og 2 findes intet portræt bevaret. Nr. 1 døde så tidligt, at det er ganske utænkeligt, at et fotografi kan være optaget af hende, og datteren har næppe på noget tidspunkt poseret for en fotograf. Det billede, der var gengivet i Aalborg Stiftstidende den 17. juni 1973 viste sig desværre at være Kjæn Krathus (Kirsten Jensdatter) fra Vestjylland, og det gruppebillede, der findes i Folk & Kultur 1973⁸⁾ og i Gyldendals Egnsbeskrivelse Midtjylland⁹⁾, og som siges at være Maren Haaning nr. 2, 3 og 4, er ikke korrekt beskrevet, hvilket både er erkendt og beklaget af artiklernes forfatter mag. art. Karsten Biering. Fejlen må dog rettelig tilskrives Louise Rasmussen, som har bragt billedet på bindet af sin bog lige under titlen: De kloge koner i Vindblæs — Maren Haaning —; men uden kommentarer af nogen art, så at enhver må tro, at billedet forestiller tre af de fire kloge koner, hvilket ikke er tilfældet. Billedet bringes her på side 103 efter originalbilledet og viser i midten Bette Maren Haaning, mens de to andre er hendes søstre. Til venstre ses Ottilie Rasmussen født 29.-5.-1886 og til højre Mariane Rasmussen (kaldet Anna) født 5.-3.-1877 gift med sognefoged og sognerådsformand Niels Thomsen i Vindblæs. Hun døde så sent som den 24.-1.-1970, åndsfrisk og fortælleglad i en alder af nær 93 år. En fjerde søster Elvine lever forøvrigt endnu (1974) i København.

Her slutter beretningen om de fire kloge koner fra Vesthimmerland. Den har forhåbentlig bidraget til at tegne et sandere og mere realistisk billede af dem end de hidtil offentliggjorte, som mere har lagt vægten på det sagnagtige og gådefulde, så disse kvinder derigennem er gjort til mystiske personer med et latterligt og grotesk anstrøg. — Sandheden om dem er nok snarere, at de var ganske almindelige mennesker, men udstyret med en god portion praktisk færdighed og en medfødt psykologisk sans, parret med viden om sygdommes helbredelse og opmagasineret som erfaring gennem mange slægtled og støttet af kendskabet til gamle, sjældne lægebøger.

Ligesom ældre bønder og fiskere med stor sikkerhed kan forudsige morgendagens vejr grundet på utalte generationers træning, således

havde mange kvinder i ældre tid af nødvendighed erhvervet sig erfaring i at bedømme de sygdomme, der optrådte i familien. Nogle var naturligvis dygtigere end andre. — Kun de kyndigste blev KLOGE KONER.

NOTER OG HENVISNINGER

Maren Haaning nr. 1.

L. A. = Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.

- 1) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr.
- 2) L. A. Nibe-Vokslev kirkebog.
- 3) L. A. Politiprotokol B42 nr. 57 fol. 9b.
- 4) L. A. Næsborg kirkebog.
- 5) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 81 fol. 141ab.
- 6) L. A. Vilsted-Vindblæs kirkebog.
- 7) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 228 fol. 498b.
- 8) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 81 fol. 141ab.
- 9) L. A. Vilsted-Vindblæs kirkebog.
- 10) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 81 fol. 457b f.
- 11) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 80 fol. 301ab.
- 12) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 81 fol. 541a.
- 13) L. A. J. C. Myrhøj: Min Slægts Historie, side 29.
- 14) I Matrikelarkivet. København.
- 15) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 81 fol. 541a.
- 16) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 82 fol. 599ab.
- 17) Aalborg Stiftstidende 27.-6.-1826.
- 18) Den Viborg Samler 3.-8.-1826.
- 19) Trap: Danmark. V. udgave bind VI, 3.
- 20) L. A. Auktionsprotokol B42 nr. 294 fol. 120ab.
- 21) L. A. Auktionsprotokol B42 nr. 294 fol. 131b og 132a.
- 22) L. A. Auktionsprotokol B42 nr. 294 fol. 121a.
- 23) L. A. Auktionsprotokol B42 nr. 294 fol. 122b og 123a.
- 24) L. A. Auktionsprotokol B42 nr. 294 fol. 127b.
- 25) L. A. Auktionsprotokol B42 nr. 294 fol. 128a.
- 26) L. A. Pakke til Auktionsprotokollen B42 nr. 298.
- 27) L. A. Pakke til Auktionsprotokollen B42 nr. 298.
- 28) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 124b.
- 29) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 128b.
- 30) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 131b.
- 31) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 85 fol. 177b.

- 32) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 85 fol. 178b.
- 33) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 85 fol. 178b og 179ab.
- 34) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 85 fol. 200b og 201a.
- 35) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 86 fol. 166b.
- 36) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 194ab.
- 37) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 194b.
- 38) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 201b.
- 39) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 208a.
- 40) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 309b.
- 41) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 231 fol. 309b og 310ab.
- 42) L. A. Skifteprotokol B42 nr. 228 fol. 498b.
- 43) Louise Rasmussen side 5.
- 44) Aalborg Stiftstidende 20.-6.-1828.
- 45) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 88 fol. 604b og 605a.
- 46) Udskiftningskort. Matrikelarkivet København.
- 47) L. A. Politiprotokol B42 nr. 57 fol. 9a.
- 48) L. A. Politiprotokol B43 nr. 53 fol. 202a ff.
- 49) L. A. Politiprotokol B42 nr. 57 fol. 52b.
- 50) L. A. Politiprotokol B42 nr. 57 fol. 54a.
- 51) L. A. Politiprotokol B42 nr. 57 fol. 80b ff.
- 52) L. A. Politiprotokol B42 nr. 57 fol. 95b og 96a.
- 53) L. A. Politiprotokol B42 nr. 55 fol. 541b.
- 54) L. A. Ekstraretsprotokol B42 nr. 43 fol. 148ab.
- 55) L. A. Dombog B42 nr. 74 fol. 166b ff.
- 56) L. A. Landsoverrettens Dombog B24A nr. 102 fol. 2a ff.
- 57) L. A. Politiprotokol B42 nr. 58 side 112-113.
- 58) L. A. Politiprotokol B42 nr. 58 side 312.
- 59) L. A. Politiprotokol B42 nr. 58 side 345.
- 60) L. A. Politiprotokol B42 nr. 58 side 364.
- 61) L. A. Ekstraretsprotokol B42 nr. 43 fol. 170ab.
- 62) L. A. Dombog B42 nr. 75 fol. 71a ff.
- 63) L. A. Landsoverrettens Dombog B24A nr. 105 fol. 158ab.
- 64) L. A. Politiprotokol B42 nr. 60 side 53 og 64.
- 65) L. A. Politiprotokol B42 nr. 61 side 32.
- 66) L. A. Politiprotokol B42 nr. 61 side 55.
- 67) Louise Rasmussen side 46.

Maren Haaning nr. 2.

- 1) Bogen om Himmerland. 1959 side 370 f.
- 2) Seminarier i Snedsted og Ranum. Aalborg 1898 side 74.
- 3) Folketællingslisten Vindblæs sogn 1845. Rigsarkivet.
- 4) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP. B42 nr. 89.
- 5) Louise Rasmussen side 49.

- 6) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP, B42 nr. 91 fol. 500b og 501a.
- 7) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP, B42 nr. 90 fol. 1071ab.
- 8) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP, B42 nr. 91 fol. 947b.
- 9) L. A. Skøde- og Panteprotokol SP, B42 nr. 91 fol. 948a.
- 10) H. P. Hansen: Kloge Folk II side 11 og 16.
- 11) L. A. Dombog B42 nr. 5179 side 234.
- 12) L. A. Politiprotokol B42 nr. 5088 side 204.
- 13) L. A. Politiprotokol B42 nr. 5087 side 632.
- 14) L. A. Politiprotokol B42 nr. 5087 side 633.
- 15) L. A. Politiprotokol B42 nr. 5087 side 641.
- 16) L. A. Dombog B42 nr. 5179 side 234-241.
- 17) L. A. Landsoverrettens dombog B24AB nr. 85 fol. 300b og 301ab.
- 18) Louise Rasmussen side 58.
- 19) Løgstør Dommerkontor Skøde- og Panteprotokol nr. 25.
- 20) Løgstør Dommerkontor Skøde- og Panteprotokol nr. 25.
- 21) L. A. Dombog B42 nr. 5183 fol. 232b-237a.
- 22) L. A. Dombog B42 nr. 5183 fol. 232b-237a.
- 23) L. A. Landsoverrettens Dombog B24AB nr. 93 fol. 371-372b.
- 24) Martin Attrup: Oplevelser og Iagttagelser gennem 70 år side 46-47.

Maren Haaning nr. 3.

- 1) L. A. Realregister B42 nr. 135 I side 66. (19.-6.-1875 lyst 25.-8.)
- 2) L. A. Politiprotokol B42 nr. 5115 side 1085 ff.
- 3) L. A. Politiprotokol B42 nr. 5115 side 1245 f.
- 4) Når sagen har kunnet behandles her, skyldes det udelukkende velvilje fra Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg, der har givet dispensation fra 80-årsreglen.
- 5) Opskrifter af Den kloge kone i Vilsted pr. Løgstør Karen Svenstrup. Nibe Folkeblads Bogtrykkeri 1916.
- 6) Løgstør Avis f. eks. 21.-11.-1908 og 15.-1.-1909: Sybille = Elixir, Petos frotter Soap, China Elixir, Galvaniske Volta-Saaler og bøger med anvisning på mirakkelkure.

Maren Haaning nr. 4.

- 1) Folketællingslisten for Vilsted sogn 1880. Rigsarkivet.
- 2) Chr. Kollerup: Vesthimmerlandske sognehistorier. 1964 side 191.
- 3) Ugeskrift for Læger 1912 side 1002-03, 1068, 1119-20, 1280-81 og 1360-62.
- 4) Social Demokraten 15.-7.-1912.
- 5) Løgstør kirkebog.
- 6) Vindblæs kirkebog.

De kloge koners hjælpemidler.

- 1) Registreringsnummer 82.
- 2) Sprog og Kultur 1935 side 89 ff.
- 3) Denne årbog 1945 side 154 f.
- 4) Denne årbog 1950 side 244 ff.
- 5) Sprog og Kultur 1935 side 95.
- 6) Chr. Kollerup: Vesthimmerlandske sognehistorier, 1964 side 203.
Jens Pedersen Gravlev død 1903 83 år gammel.
Anders Gravlev død 1937 80 år gammel.
- 7) Meddelt af Anna-Elisabeth Brade Medicinsk Historisk Museum.
- 8) Særtrykket side 4.
- 9) I artiklen: Sagn og overtro side 262.

De to kort er tegnet af Bjarne Haugaard.

Kællingtand

Af Gunnar Rebstrup.

I den sydlige del af Gislum sogn og nær amtets sydgrænse, Lerkenfeldt å, ligger de to Kællingtandgårde, adskilt af amtsvejen, der fører fra Store Binderup til Farsø.

Ind i litteraturen kom lokaliteten, da Johs. V. Jensen skrev myten Vejviseren, en tekst, der tager sit afsæt i drengens sansning på en tur til fods fra Farsø til Guldager i Simested sogn engang i 1881. På grund af lokale studse drenge passeredes stedet ikke uden kæppe, skriver myten, der i øvrigt venligt noterer, at gavlene allerede på afstand havde et surt udseende. Når digteren senere i sine Himmerlandshistorier karakteriserer udflyttergårdene i landsdelen, er det ofte ved »kællingtandske« træk.

Fra ældre kilder ved vi, at Kællingtand oprindelig var een gård, men det var længe siden allerede i 1881, da Johs. V. Jensen tog stedet under observation. Da sognets lærer, I. P. Wammen, en snes år senere søgte oplysninger på stedet, var det endda så længe siden, at der var ved at gro sagn op om den gamle gård Kællingtand. Oprindelig lå gården helt ude ved Lerkenfeldt å på en holm, som de gamle kaldte Brekkenholm. Stedet ligger i umiddelbar nærhed af broen, der i dag fører over til Kastrupgård i Testrup sogn. Ådalen er på dette sted meget smal og på begge sider indrammet af stejle skrænter. En tradition vil — ifølge I. P. Wammen — vide, at der på Brekkenholm har ligget en præstegård. En anden kilde, en forlængst afdød ejer af matr. nr. 1. i Kællingtand, Poul Pors, har fortalt, at man engang i 1890-erne, da Brekkenholm var under plov, i muldlaget ganske tydeligt kunne se omridsene af en gård med fire længer. Poul Pors skønnede, at det fritliggende hus i sydsiden nok havde været indhuset.

Vesthimmerlands Museum i Års foretog i 1951 en undersøgelse af tomten på Brekkenholm og fremdrog bl. a. en del brudstykker af glasserede kakler, hvoraf mange var prydede med relieffer og inskriptioner. Undersøgelsen konkluderer, at her er tale om en oprydning efter en brand, der har lagt gården øde.

I foråret 1974 er ejeren af matr. nr. 2 i Kællingtand, gdr. H. Mosbæk, Åhøjgård, stødt på brolægning og fyldlag af store røde teglsten, Rimeligvis i et hjørne af gårdspladsen, hvor to af udhusene er bygget sammen. Frem i dagen kom et smedet beslag til en hammel. Med kunstfærdig udsmykning har træktøjet sikkert været beregnet til stadskørsel.

Hvor gården Kællingtand har været beliggende er således særdeles vel dokumenteret.

En del strøfund af redskaber fra stenalder og gravgods fra en sløjfet høj fra bronzealder lader formode, at der meget tidligt har fundet bosættelse sted i området.

Med et jordtilliggende på 300-400 tdr. land, der for en stor dels vedkommende lå hen som hede, kær og mose, var Kællingtand den eneste større gård i Gislum sogn. Mod syd og øst afgrænsedes jorderne af Lerkenfeldt å og Odderbæk. Åen gjorde både sogne-, herreds- og amtsskel, mens bækken adskilte Kællingtands jord fra Store Binderup sogn. Mod nord lå Kællingtand i skel med Gislum og Nyrup marker og mod vest med Østrup mark i Vognsild sogn.

På grund af den afsides beliggenhed lå Kællingtand fra gammel tid uden for fællesskabet, således at gården havde sin jord for sig selv i modsætning til gårdene i landsbyen, der før udskiftningen var underkastet de vilkår, fællesskabet bød.

Helt isoleret var gården ude på Brekkenholm ikke. På sognets yderste hjørne lå Kællingtandmølle eller Nødermølle. En halv mils vej længere oppe ved samme strøm lå endnu en mølle — Højslev mølle i Simested sogn. Mølleriet i Kællingtandmølle nedlagdes iflg. traditionen allerede før år 1800. Møllen kom i lange perioder under Lerkenfeldt, mens Kællingtand kom på andre hænder. Ved møllen førte præstevejen mellem Gislum og Testrup over åen. De to sogne udgjorde et pastorat frem til 1859 — med en afbrydelse fra 1817—1825. Vadestedet kunne især ved vintertid være særdeles ubekvemt at passere, og det kunne ved tøbrud hælde, at præst og degn måtte

opgive at komme over åen. Hen mod slutningen af 1800-årene kom der bro ved Kællingtandmølle.

Den ældste skriftlige kilde, der nævner Kællingtand, er et tingsvidne fra Gislum herredsting 1442. Der er tale om et sandemændsbrev mellem Aarup, Østerbølle og Knudstrup. Brevet angår endvidere herredsskellet mellem Gislum og Rinds herreder. I brevets indledning nævnes ejeren af Kællingtand: »Alle mendh thette breff sser eller høre læssis hielsser vj vogghen iensen ij Bwndrop ffoghet til Gysslomherriss tingh niss vnd ij sswengelbiergh, kristen ybssen i bindrop, per sswennicssen i morum, gywerd matissen ij kyellingtandh, per raa ij hysel ewindelighh met gudh kwndh gyøre vy met thet vært obne breff at aar effther gutz byord MCDXXXII then loffwerdagh ssom var nest for pinsstssøndag tha var sskicket ffor oss besskedhen mand iep agssen y aarop ssom lofflig essket och ffick eth ffwlt vwildug tingis vind af VIII danmen ssom var« o. s. v. I 1467 læses lavhævd på Gislum herredsting ang. Kokholms (senere Lerkenfeldt) skel mod øst mod Aarup i Vognsild sogn. Også her nævnes Kællingtands ejer: »Alle men thette breff seer eller høre læsses hielse wii Thammis jenssen ffoghet tiil gislum herristingh, symon borck soghne presth tiil farsøkyrchii powel kielssen y støttrup geffword massen y kelingtandh jes yepssen y byndrup, seweren ibssen ibidem, oluff swenssen i stistrop oc christhen perssen i farsso ewynneligh met wor herre at aar effter gwtz byrd mcdlxvii then lywerdagh nesth ffor apostolorum philippi oc jacobi dagh« o. s. v. Denne Gywerd el. Geffword Massen ses således at sidde som ejer af Kællingtand både i 1442 og i 1467.

Knap hundrede år senere er gården beboet af fæstere. En kilde fra 1544 kalder beboerne for »the fattige folk udj Kellingtandt«.

Det ligger lige for at antage, at Klemensfejden, der kostede bønderne i så mange jyske herreder liv og velfærd, også har været årsag til, at Kællingtand er gået over fra at være selvejergård til ufri fæstegård. I sin Rinds herreds krønike fortæller Chr. Sørensen Testrup, at skipper Klemen havde de omboende bønder samlede i Vesterris i Testrup sogn, hvor de svor ham troskab. Vi ved det ikke, men vil vel gerne tro, at vor anonyme mand i Kællingtand har været med ved den lejlighed. Samlingsstedet i Vesterris lå jo inden for hans synsfelt.

Før 1432 boede præsten i Gislum. Præstekaldet omfattede desuden

Vognsild, Svingelbjerg og Farsø sogne. Efter fundet af en hellig kilde i Testrup engang i 1400-årene byggedes hospital og kirke her på foranledning af domkapitlet i Viborg. Hospitalsforstanderen var præst og fik Gislum præstekald. Han boede i Testrup, og præstegården i Gislum bortfæstedes til bønder.

Den sidste katolske præst i Testrup (og i Gislum) var Hr. Christen Nielszen (Selgensen). Om ham hedder det hos Axelsen og Farstrup: »Han var først en munk og Sct. Søren's præst i Rye, antog siden Lutheri lærdom, blev præst til Gislum og provst i Testrup, hvor han og både boede og døde«. — »Hr Christen Nielzens vikar på Thorupgård i Farsø sogn var Hr Lauritz Jensen Borch (født Bjørns-holms mølle) efterfulgte Christen Nielszen ca. 1543 som præst i Gislum og provst i Testrup. Han døde imidlertid samme år eller 1544«. Nu blev kaldet delt, og Gislum og Testrup blev et pastorat med Gislum præstegård som residens for den nye præst. Han hed Mads Sørensen. Hos Axelsen og Farstrup hedder det lakonisk: »Hr Mads Sørensen, fød i Kierlingtand. Hans hustrue heed Bergitte Pedersdatter. Han var den første præst, der residerede i Gislum (død 1576)«. Når han tages under observation her, er årsagerne flere. For det første fordi han, som Axelsen skriver, er født i Kællingtand. For det andet fordi hans forhold belyser brydningen mellem katolicisme og protestantisme i et par himmerlandske sogne fjernt fra reformationens centre. Endelig for det tredie fordi han selv med datidens målestok må betegnes at være en særdeles farverig person, der i sjælden grad kom til at erkende sandheden i det gamle ord om profeten, der ikke agtes blandt sine egne.

Efter at have været præst i fødesognet i en snes år stilles Mads Sørensen i året 1566 for en kirkelig ret, der dømmer ham således »at have handlet, at han ikke her efter bør at nyde præsteembede uden han kan ydermere for Guds skyld og for Dannemænds Bøn be-nådes«.

Forløbet af sagen ses af et endnu bevaret dokument, der indledes som følger: »Jens Nielszen, sognepræst i Durup, herredsprovst udi Gislum herred, Anders Grønningh, sognepræst i Farszøø, Lauritz Erichszen, sognepræst i Tiistedt, Anders Willomsen Braszen, sognepræst i Lwens, Chresten Perszen, sognepræst i Rørbeck, Niels Christenszen, sognepræst i Binderup og Chresten Chrestenszen, sogne-

præst i Foulum, gøre alle vitterligt med dette vort åbne brev, at år efter Guds byrd MDLXVI, fredagen næst efter nytårsdag, for os udi Tiistedt var skikket hæderlig og højlærd mand, Mester Kieldt Jwell, vores Superintendent her udi Wiiburgh Stigt, og havde ladet hidkalde Hr Matz Seurenzen, præst i Gislom, og tillaet hannem for nogle store ulempe, utilbørlighed og uskikkelighed som han skulle have ladet sig finde udi, udi nogle framgangne år, både udi lærdom, ceremonier og levned imod Guds ord og Kgl. Majest. Ordinantz og desligeste imod sin egen forpligt, brev og handskrift, som han ved X år siden havde givet forskrevne Mester Kieldt, hvilken han straxt her for os i Rette lagde. Lydendes: At på det, han måtte komme til sit embede igen, som han var frasagt. Da havde han lovet og tilsagt forskrevne Mester Kieldt på sin Troe, Ære og Embeds Forliselse, først at han skulle lægge vind på af alle sin Evne og Formue at fly sig gode bøger og læse og studere flitteligen, og gøre sit Embede af denn Nåde, Gud giver hannem, og ingen Tid eller Dage forsømme af de Kgl. Majst. Ordinants bemelder, at han skulle gøre sit embede. Dernæst, at han skulle gøre så udi sin Levned og udvortes Omgængelse med sine Sognebørn og andre, skikke sig udi Ærlighed, Tugtighed og gode Exempler, at ingen skulle have Årsag til nogen Forargelse at tage af hannem. Sammeledes skulle han holde sig fra Huggeri, Kiv og Trætte, Drik og Søleri og hvis andet ham kunne give årsag til kiv, Trætte eller noget andet hans Embede kunde være imod, og handle med Hustrue, Folk og andre hjemme og af By, som en christen Prædiker bør at gøre. Og holde hver Dannemand med Love, som han køber med, og udi alle Måde skikke sig både udi Lærdom og Levned efter Guds Ord og Kgl. Majst. Ordinants. Og hvis han imod dette, som han da lovede, lod sig findes, enten i Forsømmelse udi sit Embede, eller udi Kiv, Trætte, Drik eller noget andet imod det, som foreskrevet stander, da skulle han med det samme uden videre dom være af med præsteembedet.

Samme brevs Datum MDLV«.

Hr Mads har altså været dømt fra embedet i 1555. Han har været forsømmelig med hensyn til embedet, været hengiven til slagsmål, drik og trætte, været hård imod hustru og tjenestefolk og været kæltringagtig i handel. Superintendenten har ordnet ham, og han har fået lov til at blive i embedet imod at skrive under på, at alt nok skulle blive bedre.

Men ikke så. Mester Kieldt beklager, at Hr Mads aldeles ikke har holdt, hvad han har lovet. I dokumentet hedder det videre: »Først udi Lærdommen, at han haver ikke villet fly sig Bøger og læse og studere, at han kunne gøre sit Embede Fyldest. Ikke heller beskikket sin Prædiken, så at Almuen det kunne forstå, men straks han haver læst teksten, og der hos noget sagt, begynder han at skælde og råbe på de ene og de andre, og describere dem så, at hver kan forstå, hvo han mener. Og ikke alene siger og prædiker det, han vide forvist, men også hvad hans hustrue kan høre og spørge ugen igennem af kærlinger og løse folk — det er mesten hans Prædiken om Søndager og højhellige Dage.

Og besynderlig med de fattige folk udi Kierlingtandt, for de ikke komme Julenat langt før dag at ofre hannem. Derfor stod han åbenbarlig Juledag udi Testrup Kirkes Prædikestol og beskreg de stakels Folk, bebrejdede dem deres Sorg og Genvordighed, og derfor lovet Gud åbenbarlig og glædde sig derved«.

»Dernæst udi Ceremonier beklaget forskrevne Mester Kieldt, at samme Hr Matz Seuerenzen ingenledes ville rette sig efter Kgl. Majst. Ordinant, men følger sin svenske Fason og Vane, endog han havde ham tit og ofte påmindet, at han skulle ikke så gøre. Item, at han på Juledag nu sidst var, som mange ville gange til Sakramentet, og han havde haft noget gammelt urent vin, som havde været frøsset og optøet igen og den Dannekvinde Hustrue Ingierdt med nogle sine folk ville annamme Sacramentet havde hun sendt ham udi Kirken noget godt vin udi en liden stob, hvilket han havde sat på Alteret sær for sig og givet det frøsset og optøede vin alene udi Kalken og efter han havde consecreret og skulle distribuere haver han taget Kalken udi den ene hånd og Stobet udi den anden hånd og givet det menige Folk udaf Kalken, men der han er kommet til forskrevne Hustrue Ingierdt, haver han bødet hende Stobet, og som hun haver skodt den fra sig og ikke ville annamme det uviede vin, haver han holdet den til hende igen, så at hun måtte det annamme. Hvor udaf der er kommet Forargelse hos det menige Folk udi Kirken, og mange haver leet deraf.

For det tredie beskyldte forskrevne Mester Kieldt samme Hr Matz, at han ikke så christelig lader sig findis udi levned, som det sig

burde. Besynderligen, at han fører godt Folk udi Kiv og Trætte med Forføring og andet, som han og hans Hustrue det sidste forgangen År førte de fromme Folk udi Testrupgård og Kastrup udi svare Trætte og Uenighed.

Dertil, når nogre undertiden taler det, som ham ikke vel behager, havde han kastet sine klæder op bag og vendt dem den ende imod, som udi Testrupgård var sket.

Desligeste udi Kastrup med en Dannekvinde, at han udi Forsamling bandte en visk ved stoben, og sendte hende fram, at hun skulle to den dermed.

Efter slige Lejlighed satte forskrevne Mester Kieldt udi Rette, om forskrevne Hr Matzs Seurenzen havde retteligen holdet sit Brev og Segl, og så skikket sig, at han burde her efter at nyde Præsteembede.

Dertil svaret forskrevne Hr. Matzs, og den største Part af forskrevne Anklage kunne ikke benægte, men nogre af forskrevne Artikler anderledes udlagde og forventede«.

»Da, efter Tiltale, Gensvar og Sagens Lejlighed som forskrevet stander. Desligeste efter forskrevne Hr Matzs Seuerenszens egen Brev, Forpligt og Handskrift, kunne vi ikke finde forskrevne Hr M. S. så at have handlet, at han bør her efter at nyde præsteembede uden han kan ydermere for Guds skyld og for Dannemænds Bøn benådes«.

Til trods for at Hr Mads således fradømmes embedet i 1566, bliver han ikke desto mindre ved Gislum og Testrup sogne til sin død i 1576. — Utilfredshed med ham har der været til det sidste. I et brev dateret Skanderborg d. 8. september 1574 indskærper kongen for menighederne i de to sogne, at de ikke må holde mere end den ene præst. Hospitalsforstanderen ved Testrup hospital, der havde jus vocandi til kaldet, har åbenbart klaget til kongen, da nogle af de menige sognefolk har set sig om efter en anden præst.

1 1634 hedder en fæster i Kællingtand Anders Michelsen. Hans fader hed Michel Skrifwer. Han gav 1634 en ko og en stud til Gislum kirke »til lys at holde«. »Denne ko og stud hafde hans søn Anders Michelsen i Kjellingtandt i værge, og gav han af studen årligenn 6 sk. og af koen 24 sk.«

Af et tingvidne fra 1647 fremgår det, at der var to fæstere i Kælling-

tand. Angående kongetienden af Kællingtand, som er givet til præsten i Gislum, omtales foruden Anders Michelsen »ærlig og velagtede mand Anders Winther i Kjellingtand«. Anders Winther var kirkevæрге i Gislum. Endnu i 1655 nævnes han som fæster i Kællingtand under »Erlige og Welbyrdige Mand Mogens Kås til Støvringgård«.

1671 hører Kællingtand under Mariager kloster. Ejeren er nu Hr Klingenberg, som samtidig ejede Højris på Mors. Fæsteren er »erlige og velagtede mand Søfren Tommesen«, der havde tilnavnet Bregnholm. Han var gift med Johanne Svendsdatter Farstrup fra Vesterbølle. En søster til Johanne, Kirsten Svendsdatter Farstrup, var gift med Niels Basse i Aarup i Vognsild sogn.

Faderen til de to piger, Johanne og Kirsten, var præsten Svend Pedersen Farstrup i Vesterbølle. Han var broder til præsten Mads Pedersen Farstrup i Ulbjerg, som påbegyndte det kendte kildeskrift: »Farstrup og Axelsons Dagbog fra det 16., 17. og 18. Aarhundrede«. — Bogen blev som bekendt senere videreført og systematiseret på dygtigste vis af præsten Lauritz Axelson i Vesterbølle.

I ægteskabet mellem Søfren Bregnholm og Johanne Svendsdatter Farstrup var der flere børn. Vi kender navnene på 3 af dem:

1. Hans Sørensen Bregnholm, som senere overtog faderens fæste af Kællingtand.
2. Jacob Sørensen Bregnholm, født 1661. Han blev 1685 student fra Viborg og senere præst.
3. Thomas Sørensen Bregnholm, født 1669. Han blev senere forvalter på Lerkenfeldt.

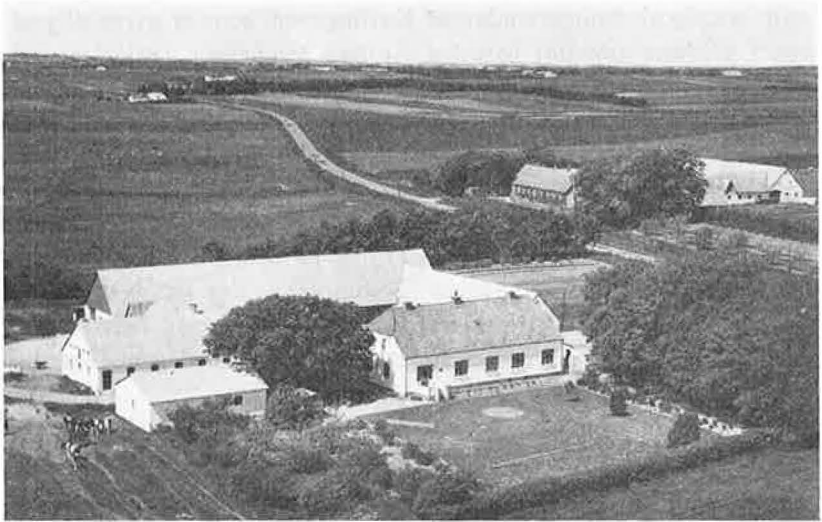
I Pontoppidans Atlas Dan. oplyses, at alterbægeret i Gislum kirke er skænket af nogle bønder i sognet. Bægeret bærer flg. indskrift:

SØFREN * TOMMESEN * B * H

JOHANNE * SVENDS * DATTER * B * H

KIERSTEN * HENDRICHS * DATTER * L * D * 1685

Giverne er altså fra Kællingtand. B * H står for Bregnholm. I slutningen af 1600-årene hed degnen til Gislum-Testrup Hendrich Pedersen. Han var vist nok broder til Svend Pedersen Farstrup i Vesterbølle. Kiersten er så muligvis hans datter. Det er uvist, hvad bogstaverne L * D står for.

Kellingtandgårdene o. 1950. H. Mosbæks gård i forgrunden og Chr. Larsens gård th. i billedet.

2. Jacob (eller Jocum) Sørensen Bregnholm, født 1661. Student fra Viborg 1685. Han blev siden præst i Vridsted — Fly i Fjends herred og gift med sin forgængers datter, Anna Påske. Han døde 1713. Hans datter Helene Jacobsdatter Bregnholm ses at være gift med præsten Hr Byrge Krog i Vesterbølle i 1736. I sin bog »Fræ mi Hjemmen« giver Jeppe Aakjær ham prædiketet »de fattiges ven«.
3. Thomas Sørensen Bregnholm, født 1669. Han blev gift med Anne Sophie Svinding. De havde to sønner, der begge blev præster:
 - I. Vincent Bregnholm, der blev præst i Haderup i Ginding herred. Han døde i 1815 som en meget gammel mand. Han må formodes at have haft god indsigt i det timelige også, idet han berømmes som en dygtig studepranger.
 - II. Søren Bregnholm blev præst i Bjørnsholm, Malle og Strandby i Himmerland. I 1779 blev han tillige provst i Gislum herred. Han har fået prædiketet »virksom, retsindig, oplyst og nidkær«. Det forstår man, når man ser, at han som provst visite-

rede ti gange i Gislum kirke. En af hans tilførsler efter en visitats lyder således: »På min første visitats glædede jeg mig hjertelig over den usædvanlige grundighed, jeg fandt i Guds saliggørende kundskaber iblandt Gislums sogns ungdom«.

Gislum præstegård 5. december 1783

Bregnholm

Thomas Sørensen Bregnholm døde 1744 og blev begravet i Gislum. I kirken fortæller et epitafium om ham:

»Til sine fædre udi det herunder liggende begravelses sted er hen samlede de dødelige levninger af den i live Gudfrygtige, velædle, i døden tålmodige, salige THOMAS SØRENSEN BREGNHOLM, forhen forvalter til Lerkenfeldt, Hessel og Lynderupgård, døde den 29. nov. 1744 og hans efterlevende hustru, Anne Sophie Svinding, døde udi Ølst 11. maj 1758«. — »Den som vinder, ham vil jeg give at æde af livets træ, som er midt i Gudshaven«. Aab. 11,7.

»Troskab, årvågen flid, en tjeners ros og lykke,
Håb, mod, tålmodighed, en kristens navn og smykke.
Her findes nedlagt. Tre år til trediv, forvaltertjenesten
gav mig berømmelse.

Ni år tålmodig Guds hånd og kors at finde.

Ja, verdens dom og ondt at overvinde, sin alders tid i 75 år.

En christen ære, den bedste han opnår«.

Ved matriklen af 1688 blev Kællingtands hartkorn nedsat til 10 tdr. 5 skp. — Fæsterne er Jens Andersen Skov (Søn af Anders Michelsen) og Hans Sørensen Bregnholm. Ejeren er Kancelliråd Peder Benzon til Havnø. Han købte i 1681 Korsøgård i Simested sogn. Gården var da en almindelig bondegård. 1702 blev den kompletteret med 200 tdr. hartkorn bøndergods og der i blandt Kællingtand. Indtil den ca. 150 år senere købtes til selveje, hørte nu Kællingtand under Korsøgård.

Hans Sørensen Bregnholm, der som før nævnt overtog faderens fæste af Kællingtand, var gift med Maren Christensdatter, født 1659.

De havde følgende børn:

1. Søren Bregnholm.
2. Inger Bregnholm.
3. Christen Bregnholm.
4. Anne Bregnholm.

Hans S. Bregnholm døde om ved år 1700, og hans enke giftede sig 5. november 1702 med Peder Jensen fra Store Binderup. Hun er da 43 år gammel. — I kirkebogen mangler de første fire sider, så optegnelsen over døbte begynder med år 1706. Peder Jensen og Maren Christensdatter ses at have fået et dødfødt barn i 1706 og datteren Karen Pedersdatter i 1707. Maren er da 48 år gammel. — Ikke længe efter den sidste barnefødsel bliver Maren enke for anden gang. Om det har været nødvendigt for at blive ved fæstet vides ikke, men i hvert fald gifter Maren sig uforknytt med en 37-årig mand, der hedder Thomas Byrresen. Ægteskabet blev barnløst. Det er uvist, hvor Marens ældste søn, Søren Bregnholm, er blevet af, men den næstældste, Christen Bregnholm, dør i 1716 hen ved 20 år gammel. — Inger Bregnholm bliver 12. oktober 1721 gift med Christen Nielsen i Gislum (han hed egentlig Chr. Nielsen Thollesen). Thomas Byrresen dør i 1734, 61 år gammel. Maren overlever ham i seks år. Hun dør i 1740, 81 år gammel og begravnes hos sine tre mænd på Gislum kirkegård.

Ved Thomas Byrresens død overtages fæstet af Svenning (eller Svennich) Nielsen. Han var allerede 15. oktober 1730 blevet gift med Anne Bregnholm.

De fik følgende børn:

1. Niels Svenningsen Bregnholm, f. 1731. Han døde kun 14 dage gammel.
 2. Maren Svenningsdatter Bregnholm, f. 1732. Hun blev i 1761, i en alder af 29 år, gift med Niels Jepsen i Østrup.
 3. Anne Svenningsdatter Bregnholm, f. 1735. Hun døde 5 uger gammel.
 4. Thomas Svenningsen Bregnholm, f. 1736. Han overtager 1765 faderens fæste.
 5. Niels Svenningsen Bregnholm, f. 1741. Han døde 2 år gammel.
- 1765 begravnes Svenning Nielsen i »Kiellingtand« uden angivelse af alder. Hans hustru, Anne Bregnholms død ses ikke at være angivet i kirkebogen for Gislum sogn.

Som nævnt overtager Thomas Svenningsen Bregnholm fæstet efter faderen i 1765. Han var i 1761 blevet gift med Kiersten Jepsdatter fra Østrup. Han og Niels Jepsen i Østrup har altså i samme år — 1761 — »byttet søstre« som det hedder.

Thomas Svenningsen Bregnholm og Kiersten Jepsdatter fik flg. børn:

1. Anne Thomasdatter Bregnholm, f. 20. juli 1762. Hun døde 1781.
2. Christen Th. Bregnholm, f. 10. september 1764. Han overtager siden faderens fæste.
3. Johanne Thomasdatter Bregnholm, f. 17. maj 1767. Hun bliver senere gift, men opholder sig i 1801 med tre børn hos forældrene i Kællingtand. Hendes børn er:
 Thomas Pedersen, f. 1792.
 Peder Pedersen, f. 1795.
 Ane Pedersdatter, f. 1799.
4. Maren Thomasdatter Bregnholm, f. 27. april 1770. Hun blev d. 5. december 1790 gift med Jens Michelsen, kusk i Gislum præstegård.
5. Anne Marie Thomasdatter Bregnholm, f. 19. februar 1774. Hun blev d. 10. november 1796 gift med ungarl Jens Pedersen i Nyrup.
6. Niels Th. Bregnholm, f. 9. marts 1777. Han bliver i 1812 ved giftermål fæster i den anden halvgård.
7. Jens Th. Bregnholm, f. 13. juni 1780.

Ved folketællingen i 1801 opholdt sig følgende personer i Thomas Svenningsens halvgård:

Thomas Svenningsen Bregnholm og hustru, henhv. 65 og 61 år gamle.

Ugifte børn: Christen Thommesen, 37 år.
 Niels Thommesen, 24 år.
 Jens Thommesen, 20 år.

Børn, gifte: Johanne Thomasdtr., 34 år.
 Hendes børn: Thomas Pedersen, 9 år.
 Peder Pedersen, 6 år.
 Ane Pedersdatter, 2 år.

I et hus, der hørte til gården, boede husmanden Erich Hågensen og hans hustru, Karen Jacobsdatter. De var henholdsvis 60 og 61 år. Thomas Svenningsen Bregnholm dør 1809, og Kiersten Jepsdatter 1818. Begge begravnes på Gislum kirkegård.

Deres søn, Christen Thommesen Bregnholm, der d. 10. oktober i 1802 holdt bryllup med Maren Knudsdatter af Gislum, overtager fæstet.

De har følgende børn:

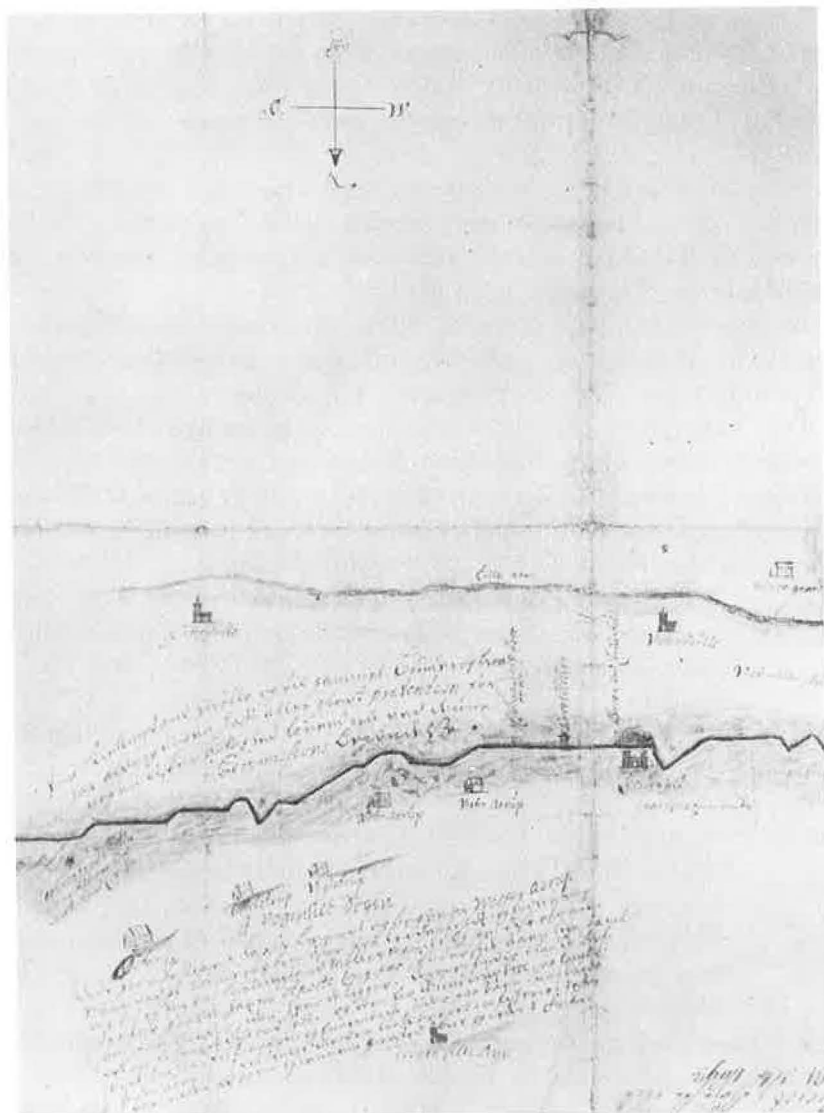
1. Knud Christensen Bregnholm, f. 2. marts 1804.
2. Thomas Christensen Bregnholm, f. 11. marts 1807.
3. Kirsten Christensdatter Bregnholm, f. ? 1810.
4. Ane Marie Christensdatter Bregnholm, f. 30. marts 1813.
5. Anne Christensdatter Bregnholm, f. 1. maj 1819.

Kirsten f. i 1810 ses ikke at være indført i kirkebogen, men optræder i skiftet efter faderen, der dør 14. juni 1831. Samme sted omtales alle fem børn som ugifte. Deres videre skæbne er i øvrigt uvis, dog er den næstældste en kort tid fæster af hjemmet.

Skiftet efter Christen Thommesen Bregnholm afslører, at boet ikke er solvent. Boets indtægter vurderes til 39 rigsdaler 4 mark 14 skilling. Gælden til ejeren beløber sig til 18 rigsdaler. Gæld til Poul Olesen i Kastrupgård 2¹/₂ rigsdaler. Gæld til Chr. Smed i Nyrup 3 rigsdaler. I sidste øjeblik møder Jens Olesen i Nyrup op med en fordring på boet stor 15 rdlr. 3 mrk. 13 sk. Regningen er dateret 3. juli 1831. Ingen af de tilstedeværende i skiftesamlingen kender noget til denne fordring, som derfor ikke tages til følge. Da imidlertid flere andre krav ikke kan afvises, har boet sluttelig et underskud på 3 rdlr. 3 mrk. — Besætningen bliver ikke takseret, idet den tilhører ejeren.

Enken, Maren Knudsdatter, der er 55 år, gifter sig nu med den 65-årige ungkarl Knud Nielsen fra den anden gård, som han i en del år havde bestyret for sin moder. Det blev et grumme kort ægteskab. Den 30. juli 1832 dør Maren Knudsdatter »Christen Thommesens og Knuds enke i Kiellingtand«. Det er nu noget af en tilsnigelse at tale om »Knuds enke«, idet Knud Nielsen først døde i 1841. Han kaldes da »enkemand og aftægtsmand af Kiellingtand«. Hans stedsøn Thomas Christensen Bregnholm havde ved Knuds død haft fæstet i nogle år. Han var gift med Margrethe Poulsdatter, og de havde børnene Chresten f. 1833 og Ane Kirstine f. 1835. Thomas Chr. Bregnholm blev den sidste af slægten på denne gård. Han synes at have haft problemer med økonomien, og da Knud Nielsen døde i 1841, blev gården solgt til selveje, og Thomas Chr. Bregnholm flyttede fra egnen.

Køberen hed Frands Christensen. Siden overtoges gården af Søren Pors fra Ulbjerg og senere af hans søn Poul Pors. Endnu står på

Skitse over Lerkenfeldt Aa-området. Stjernen nederst tv. angiver Kiellingtand Mølle. Midt i billedet Lerkenfeldt. Skitsen fremlagt i Højesteret i oktober 1693.

»Kællingtandgård« det smukke gule stuehus — opført af Søren Pors i 1888 efter en brand. Under krigen 1914—18 blev der solgt en del parceller fra. I 1919 overtog Anders Aarup gården og havde den til 1930, da den købtes af den nuværende ejer Chr. Lassen.

Vi har hidtil kun beskæftiget os med beboerne i den ene halvdel af gården, idet vi husker, at den var delt mellem to fæstere. Vi må tilbage til slutningen af 1600-årene for at få rede på, hvordan det udviklede sig i den anden del af gården.

I oktober måned 1677 optræder Niels Mortensen i »Kjerlingtand« på »ærlig, dyderige og gudelskende Matrone Bendit Eskesdatter i Wolstrup hendes Vegne« på Gislum herredsting.

I 1688 har Anders Michelsens søn, Jens Andersen Skov fæstet. Han havde en datter, Mette Jensdatter, der om ved år 1700 blev gift med Thomas Christensen. Han er da 48 og Mette 30 år gammel. Thomas Christensen overtager svigerfaderens fæste af gården. — Om en barnedåb i Kællingtand i 1707 oplyser kirkebogen:

1707 — 2. maj havde Peder Jensen og Maren Christensdatter, Kiellingtand deris datter Karen børen af Mette Thomis Christens sammested.

Faddere:

Christen Christensen, Christofer Soldat, Thomis Christensen og Daarthe Christensdatter alle af Kiellingtand.

Om en barnedåb i 1709 flg.:

1709 — 10. april havde Thomis Christensen og hustru udi Kiellingtand deris søn Thomas børen af Maren Christensdatter.

Faddere:

Christen Christensen af Kjællingtand, Jens Christensen, Anders Jensen af Gislum, Anne Nielss Thollesens, Karen Madsdatter.

En del tyder på, at der er svogerskab imellem halvgårdene således, at Thomas Christensen er broder til Maren Christensdtr. (Det er hende, der først er gift med Hans S. Bregnholm, dernæst med Peder Jensen og sluttelig med Thomas Byrresen).

På grund af de manglende blade i kirkebogen kan listen over børnene i ægteskabet ikke blive fuldstændig, men det ses, at Thomas Christensen og Mette Jensdatter har haft flg. børn:

Ca. 1700 Christen Tommesen.

Ca. 1703 Jens Tommesen.

1706 Søren Tommesen, døbt (el. fremstillet i kirken) 29. august.

1709 Thomas Tommesen, døbt (el. fremstillet i kirken) 10. april.

1712 Maren Tommesen, døbt (el. fremstillet i kirken) 29. maj.

1715 Thomas Tommesen, døbt (el. fremstillet i kirken) 24. februar.

Thomas Christensen begravet d. 21. maj 1717.

Den 20. marts 1729 bliver Jens Jensen af Knudstrup »trolovet med enkens datter i Kiellingtand« og 10. juli »kommer de i ægteskab til-sammen«. — En noget kortfattet meddelelse, idet end ikke brudens navn er oplyst. Men egentlig ikke atypisk for provsten Michael Wittrups tilførsler til kirkebogen. — Det er imidlertid Maren Tommesen, der bliver gift, 17 år gammel.

1. juli 1736 bliver Jens Tommesen gift med provstens pige, Mette Nielsdtr. af Gislum præstegård. Jens tjener da i Hverrestrup. Det er uvist, hvorledes det er gået sønnerne Søren T. og de to med navnet Thomas.

1740 begravet Mette Jensdatter, 70 år gammel. —

Den ældste søn, Christen Tommesen, får fæstet. Han er gift, og hustruen omtales uden navns nævnelse i forbindelse med en barnedåb i 1741. Hun hed dog vist Kirsten og var fra Korsø. Parret var netop blevet gift i 1741.

Om en barnedåb i Gislum kirke hedder det 1742:

»17. august 1742 havde Christen Tommesen af Kiellingtand sin datter til dåben, kaldet Mette og blev frembåren af Søren Ladefogeds hustru i Kåsegård«. —

Fru Ladefogden forbliver anonym, men er vist mormor til Mette.

1766 begravet Christen Tommesen i Kiellingtand. Provsten opgiver ikke nogen alder på ham, ligesom det er uvist, hvornår Kirsten er død.

1. august 1762 blev Mette, som var enebarn, i en alder af 20 år gift med Niels Jensen Hvilsom af Heiring i Kleittrup sogn. Han var søn af handelsmand Jens Hvilsom af Heiring. Hans moder hed Elisabeth. Det var særdeles velstillede folk, og sønnen kom da heller ikke til Kællingtand uden midler. Det var også fornødent med en god økonomi, da der kom mange børn i ægteskabet.

De fik flg. børn:

Jens Nielsen Hvilsom, f. 8. maj 1763.

Kirsten Nielsdtr. Hvilsom, f. 16. marts 1765.

Lisbeth Nielsdtr. Hvilsom, f. 16. november 1766.

Chresten Nielsen Hvilsom, f. 28. februar 1768.

Knud Nielsen Hvilsom, f. 30. juli 1769.

Anders Nielsen Hvilsom, f. 9. juni 1771.

Karen Nielsdtr. Hvilsom, f. 27. juli 1773.

Mette Nielsdtr. Hvilsom, f. 30. april 1775.

Anne Nielsdtr. Hvilsom, f. 30. april 1775.

Anne Nielsdtr. Hvilsom, f. 29. december 1776.

Else Nielsdtr. Hvilsom, f. 30. april 1778.

Søren Nielsen Hvilsom, f. 24. september 1780.

Niels Nielsen Hvilsom, f. 9. juli 1783.

Flere af børnene døde som små. Således begravnes den 24. oktober 1779 de to piger, Else 1½ og Mette 4½ år. 1781 døde Anne, 4 år.

Iflg. folketællingslisten var der i 1801 flg. personer i Niels Hvilsoms halvgård:

Niels og hans kone Mette — 67 år og 59 år gl.

Deres børn:

Søren 21 år.

Niels 18 år.

Kirsten 36 år, hun får tilføjet »vanfør«. Hun døde som »aftægtsnydende i Kiellingtand« i 1831.

Om børnenes videre skæbne kendes følgende:

Lisbeth blev d. 12. nov. 1794 gift med ungkarl, gmd. Niels Andersen i Ulbjerg.

Karen blev d. 22. sept. 1797 gift med ungkarl Anders Andersen i Overmølle i Ulbjerg sogn. Han var bror til ovennævnte Niels A.

Den ældste søn, Jens Nielsen Hvilsom, blev 1797 gift med Ane Christensdatter fra Grangården i Simested sogn. Ved giftermålet fik han Grangården til selveje.

Niels Jensen Hvilsom ses at være begravet i Gislum d. 3. maj 1807. Mette sad stadig med fæstet i 1810 og havde sønnen Knud, der da var ugift, som bestyrer. Senere giftede Knud sig i en alder af 65 år med den 55-årige enke Maren Knudsdatter fra nabogården.

An'Grankones børn er da flg.:

1802 Mette Hvilsom, f. 30. maj.

1803 Zidsel Marie Hvilsom, f. 19. maj.

1805 Anne Marie Hvilsom, f. 14. maj.

1807 Else Marie Hvilsom, f. ?

1813 Kiersten Nielsdtr. Bregnholm, f. 12. august.

1817 Maren Nielsdtr. Bregnholm, f. 17. januar.

Sidstnævnte er vanfør og dør straks efter fødslen.

1823 d. 17. november bliver Mette Hvilsom gift med tjenestekarl Niels Sørensen Rokkendall af Hobro.

1829 d. 27. december bliver Anne Marie Hvilsom gift med skomager-svend August Hansen af Løgstør.

1848 d. 22. april bliver Else Marie Hvilsom — 39 år gammel — gift med Michael (el. Mikkel) Laustsen, gmd. i Nyrup.

Det er uvist, hvad der er blevet af Zidsel Marie.

1835 d. 29. december bliver Kiersten Nielsdtr. Bregnholm gift med Ole Poulsen af Kastрупgård. Hans fader blev kaldt Poul Kastруп og var en af egnens fremtrædende skikkelser. Dertil kom, at han nød ry af at være særdeles velhavende. Som forlover figurerer en anden af egnens forgrundsskikkelser, proprietær Elle til Hessel i Louns sogn.

Ole Poulsen køber gården af Madam Kruuse på Korsøgård. Skødet dateret 26. november 1835. Gårdens hartkorn 5 tdr. 2 skp. 2 fjdk. Besætningen følger med i købet.

1856 døde både Niels Tommesen og An'Grankone. Han blev 79, og hun 87 år. Om ham fortaltes, at han havde meget store fødder. Når han skulle have nye træsko, måtte de bestilles i forvejen, da man normalt ikke førte den størrelse i Hobro.

Ole Poulsen var svagelig og døde 47 år gl. i 1860. Han og Kiersten havde 9 børn. Det fortælles, at Kiersten engang efter en fødsel om formiddagen ikke var mere forknytt, end at hun stod op og gav sig til at bage hen på eftermiddagen. Hun sad i mange år efter mandens død som aftægtskone i Kællingtand. Hun døde i 1890 i en alder af 77 år.

En datter, Ane Kirstine Bregnholm, blev i 1860 gift med Niels Mogensen fra Østrup, som købte gården. Der var flere børn i ægteskabet. Niels Mogensen døde ved århundredskiftet og Ane Kirstine

Olesen Bregnholm d. 9. februar 1901. Gården solgtes til Niels Krogh, som i 1917 overdrog den med 117 tdr. land til Chr. Mosbæk fra Store Binderup. I 1935 frasolgte Chr. Mosbæk en parcel på 35 tdr. land til Sigurd Pedersen fra Kastrupgård, der oprettede ejendommen »Bækhøj«. »Bækhøj« ejes i dag af direktør Laursen, København. Chr. Mosbæks gård »Aahøjgård« ejes i dag af Henry Mosbæk.

Tilbage står nu spørgsmålet om, hvornår gården er blevet flyttet op til den nuværende plads og er kommet til at fremtræde som to selvstændige gårde.

I en indberetning til biskoppen angående kaldets indtægter dateret 16. oktober 1771, skriver præsten i Gislum, Hans Harboe, at Kællingtand er een gård, hvis kongetiende tilhører præsteembedet, og at denne kongetiende tillige med kongetienden af Gislum by kan anslås til ca. 50 Rigsdaler.

I en indberetning til rentekammeret fra år 1805 hedder det, at Kællingtand er en gård i Gislum sogn på 10 Tdr. 5 Skp. Hartkorn. I 1818, da en bonitering fandt sted med henblik på en omlægning af de ældre jord- og tiendeskatte, var der 2 — to — gårde i Kællingtand. Begge gårde ejes af proprietær Kruse til Korsøgård.

Matrikel nr. 1 beboedes af Christen Tommesen Bregnholm og matrikel nr. 2 af Niels Tommesen Bregnholm. De to var, som vi ved, brødre. Niels Hvilsom døde 1807 og Thomas Svenningsen 1809. Flytningen og opdelingen har sandsynligvis fundet sted efter deres død.

Christen Peder Jensen i Store Binderup har fortalt I. P. Wammen, at flytningen havde fundet sted om ved 1810, da Christen P. Jensens fader, Jens Peder Jensen Holm, var 9 år. Han var født i Nyrup i 1801. På kortet over Kællingtands marker — tegnet 1819 — ses de to gårde at ligge tæt sammen på hver sin side af vejen, der fører fra Gislum kirke til Østrup.

Kilder:

Fremstillingens udgangspunkt og tillige dens vigtigste kilde er nogle notater udarbejdede af forlængst afdøde lærer i Gislum, I. P. Wammen. Notaterne, der foreligger i kladdeform, beror på Vesthimmerlands Museum i Aars. I. P. Wammen kalder sine notater: »Bemærkninger om Gislum sogn i Gislum herred«.

Notaterne skønnes at være nedskrevet omkring 1930.

E. Tang Kristensen: Herregården Lerkenfeldts ældre historie. 1889.

C. Sørensen Testrup (i Saml.t.jysk hist. og top. I. r. bind 1 og 2).

Fårstrup og Axelsons Dagbog fra det 16., 17. og 18. Årh. 1813.

Fra Himmerl. og Kjær herred 1951–52.

I. P. Wammen (i Saml.t.jy. hist. og top. 5 rk. b. 2).

Aage Brask: Volstrup. En gammel himmerlandsk gård og dens beboere. U. å. Gislum kirkebog (beg. 1701).

Aalborg Amtsstuearkiv 1801. Hartkornsspecificationer og jordebøger for godserne 1801–1874.

Branddirektorat Aalborg amt. Taksationsprotokol for Gislum h. 1800–1856.

Branddirektorat Aalborg amt. Forsikringsprotokol for Gislum h. 1808–1857.

Rinds-Gislum herreder. Register til skøde- og panteprotokoller 1758–1857.

For beredvillig bistand med mange oplysninger er jeg gdr. Henry Mosbæk, Åhøjgård, gdr. Chr. Lassen, Kællingtandgård samt gdr. Niels Rebstrup, Gislum, megen tak skyldig.

Nogle oplysninger om den bjørnbakske bondehøjskole i Fjellerad

Af C. O. Vedsted.

Højskolen i Fjellerad blev som den første skole af den art i Himmerland oprettet i 1866. Derefter fulgte Skelund folkehøjskole i 1870, Sønderholm i 1872, Lundby i 1873, Bælum og Støvring i 1885¹⁾.

Det økonomiske grundlag for oprettelsen af de første højskoler var forskelligt. Således var initiativet til og det økonomiske grundlag for oprettelsen af Fjellerad Bondehøjskole noget ud over det almindelige. Dens tilblivelse skyldtes som bekendt først og fremmest den politiske bevægelse »Bondevennerne«. Det er derimod mindre kendt, at de økonomiske midler til skolens oprettelse og drift blev fremskaffet på en hidtil ukendt måde, idet man her tog aktieselskabsformen i brug. Aktiernes størrelse var på 10 rigsdaler, og de blev tegnet udover hele Østhimmerland, naturligt nok særlig mange på Fjelleradegnen. Nedenstående aktiebrev blev i 1973 tilfældigt fundet af fru Helga Nielsen i et gammelt efterladt skrivebord under oprydning ved overtagelse af Skovstrup Østergaard.

Navnene på medlemmerne af skolens første bestyrelse, der bestod af fem medlemmer, fremgår af deres underskrifter. Deres bopæl — udover Niels Thorup's i Fjellerad — kan desværre ikke med sikkerhed oplyses. Den tegnede aktiekapitals størrelse kendes ikke, men det nødvendige beløb blev tegnet.

Man købte en bondegård beliggende ved bydammen og Aalborg-Hadsund landevejen i Fjellerad. Der opførtes en ny og rummelig forstanderbolig, en ret stor skolebygning, der foruden skolestuer rummede bibliotek samt lejlighed til en ung lærer og elevværelser. Desuden opførtes en særlig elevbygning. Der blev bygget både solidt og rummeligt, så samtlige bygninger, der i dag benyttes til andre formål, er velbevaret og velegnet til disse formål.

FOR BØGENSUDGIFTER AF
FØRSTE KLASSE
DEN 18de JUNI 1866 N. 1. 11 1/2.
Stempel-Tarif N° 1.

FOR BØGENSUDGIFTER AF
ANDEN KLASSE
DEN 18de JUNI 1866 N. 1. 11 1/2.
Til: 4 Sk.

N°. 42.

Aktiebrev.

Nr. *gent: Anders Claussen i Skovstrup*

har betalt en Actie til Oprettelsen af en Bondehøjskole i Fjellerad med 10 Rül.
skriver Ti Regulater Rigmont, som efter Vedtægterne skal henlægges uopagt saalenge
Skolen er i Virksomhed. Reater kan kun ventes i det Tilfælde, at Skolen giver
Overskud, hvilket vil, saafremt det kan undvares til løbende Udgifters Bestridelse,
blive ligelig fordeelt mellem Actionairene.

FJELLERAD, I BESTYRELSEN FOR DEN DERVÆRENDE BONDEHØJSKOLE,

den 28de December 1866.

*F. Nygaard & P. Petersen H. Christensen
Storager A. S. Hansen*

Aktiebrev fra oprettelsen af Fjellerad Højskole.

Forstander Thomas Bjørnbak fik i hele sin forstandertid (1866—1879) sin skole fuldt belagt med elever. Skolen åbnedes med 33 elever, som var det antal, den kunne rumme.

Det er almindelig anerkendt, at skolens virke og betydning for dens elever var meget stor. I en stilebog²⁾ skrevet af en 15-16 årig elev af skolens første elevhold 1866—67 fortælles om de opgaver, som eleverne fik, og som de skriftligt skulle gøre rede for: »Udkast til et skyldnerbrev«, »Hvordan et pantebrev udfyldes for at være rets-gyldigt«, »Hvad have jordboniteringsmænd at iagttage ved taxt-ansættelse«, o. s. v. Man skulle med andre ord ikke være afhængig af prokuratøren.

Eleverne fik også landbrugsfaglige opgaver, f. eks. at opmåle arealer i marken og derefter indtegne det på kort.

At den bjørnbakske skole også var en skole for andet end det praktiske og nyttige, ser man af omtalte stilebogs fristile, der omhandler, hvad der i timerne er fortalt om geografiske og historiske emner. Blandt andet er der en stil, som skildrer Grundtvigs liv og virke. Det er en sympatisk skildring, der slutter med ordene: ». . . og endnu virker Grundtvig med kraftig ånd i sit forfatterskab«.

Et andet eksempel, der viser, at skolen har givet et virkelig fond af reelle kundskaber og færdigheder samt personlig udvikling, er lovene for andelsmejeriet i Fjellerad i 1886. Disse er udfærdiget og nedskrevet med sirlig hånd af gårdejer Gerhardt Sørensen, »Landlyst« i Fjellerad. Han tog initiativet til mejeriets oprettelse i 1886 og blev dets første formand, og han havde kun fået folkeskolens og Fjellerad højskoles undervisning³⁾.

Også politisk havde bondehøjskolen i Fjellerad vækkende betydning for dens elever, ligesom den var hjemsted for egnens åndelige og politiske røre. En af hans tidligste elever var afholdshøvdingen, gård-ejer Claus Johannsen, Vårst (gift i 1870 med Thomas Bjørnbaks datter Clara). Hans livsgerning blev som bekendt som fører i kampen mod spiritussen. Men også i den politiske kamp tog han stærk del på Bondevennernes side. Allerede i 1869 blev han formand for Gunderup-Nøvling sogneråd (612 td. hartkorn), senere valgt til amtsrådet. Ved folketingsvalgene i 1872 og i 1873 var han kandidat for »Det forenede Venstre« i Aalborg kreds, uden at blive valgt trods store stemmetal. Men ved landstingsvalget c. 10/10 1874 blev

han valgt til landstingsmand og var det indtil valget i 1882, da et flertal af hans partifæller valgte lærer Madsen Mygdal (Thomas Madsen Mygdals far) i hans sted.

Et par træk fortæller en del om Claus Johannsens og datidens »Venstre«s politiske stilling: I »Aalborg Stiftstidende« for 1/9 1874 findes følgende valgopråb:

»Til vælgerne.

Efter man nu længe har talt og skreven kommer nu handlingens dag den 9. september, og vi opfordrer derfor alle gode venstremænd og især den simple arbejderklasse, hvad enten man så er håndværkere, husmænd om at møde på valgdagen for at gøre deres stemme gældende på en folkelig valgmand, som vil have sine tanker henvendt på den menige befolknings ret, navnlig den store arbejdende del af folket, som hidtil har været uden repræsentant, og nu må man ikke længere lægge skjul på, at vi nu have fundet så længe savnede talsmand i hr. Claus Johannsen fra den søndre side af fjorden, ligesom vi her fra nordre side have opmærksomheden henvendt på tidligere folketingsmand Haverslev fra Frederikshavnkredsen, fordi vi i disse to mænd havde fundet to værdifulde talsmænd for vore interesser.

Mange vælgere fra den nordre side af fjorden«.

I 1882 deltog Claus Johannsen i et politisk møde i Gudum skole⁴) om forsvarssagen, og hvortil stedets kapellan Jacob Holm (senere sognepræst i Vadum) havde indbudt en kaptajn som taler for militæret. Claus Johannsen talte imod kaptajns standpunkter og udtalte bl. a. »... at han ikke kunde få krigsførelse til at stemme med Det nye Testaments lære«. Denne udtalelse gav anledning til, at man aftalte at holde et offentlig møde på Fjellerad højskole alene med dette som emne, og hvor Claus Johannsen skulle forsvare sin udtalelse og kapellan Holm tale imod. Mødet samlede så mange mennesker, at ikke alene de store skolelokaler var tæt pakkede, men mange måtte stå udenfor i gården, så vinduerne måtte lukkes op, så alle kunde følge forhandlingerne. Sognepræst Schiøler valgtes som dirigent. Omegnens sognepræster Clausen, St. Brøndum, og Vinterfelt, Gerding støttede kapellan Holm, men langt den overvejende del af forsamlingen gav udtryk for, at den støttede Claus Johannsens anskuelse«.

I 1880 den 25/1 afholdtes et historisk møde på højskolen, hvor ca.

Højskoleforstander Thomas Bjørnbak og bustru Ane Cathrine Pedersdatter.

300 mennesker var kommen til stede. Her stiftedes Fjellerad Afholdsforening som en af de første i Danmark og med Claus Johannsen som formand og initiativtager, og som samme år var anledning til, at Danmarks Afholdsforening stiftedes med Claus Johannsen som landsformand.

Af et brev fra Thomas Bjørnbak til Bondevennernes fører oberst A. F. Tscherning i 1870⁵⁾ fremgår det, at der på et fæstemøde på skolen fremstod en bonde Niels Thorup, der foreslog, at der blev foretaget en landsindsamling til en mindegave til Tscherning. Thomas Bjørnbak blev valgt til formand for et landsudvalg med dette formål. Tscherning afslog imidlertid at modtage en sådan gave og foreslog i stedet, og som det skete, at pengene anvendtes til en mindesten på Himmelbjerget, for dem der forelagde kongen Junigrundloven til underskrift. I øvrigt førte Thomas Bjørnbak en betydelig brevveksling med Tscherning om tidens aktuelle spørgsmål. Et uddrag af disse breve er meddelt i Tschernings »Efterladte Papirer«, 3 bind.

Der foreligger ikke selvstændige biografier om Thomas Bjørnbak, således som tilfældet er om broderen Lars Bjørnbak. Men Thomas Bjørnbak findes i enkelte forfatteres værker⁶⁾ omtalt som en betydelig folketaler (bondevennen), der på såvel lokal- som landsplan

tog betydelig del i kampen for bondens og fattigmands ret. For værn om den frie forfatning og mod enhver indskrænkning af den almindelige valgret og forsamlingsfriheden. Mod militarismen og militæret. For ret til oprettelse af valgmenigheder m. m.

De samme forfattere skildrer også Thomas Bjørnbak som en lærer, der, medens han udsendte hold efter hold af velunderviste, dygtige elever, med forsigtighed tog del i egnens politiske liv. »Han var af-dæmpet, stilfærdig, men lun, snu og vittig«. Og på det politiske område ». . . var han mindre betydende og mindre fremtrædende end hans åndsbeslægtede bror Lars Bjørnbak i Viby«.

Noter:

- 1) Fra Himmerland og Kjær Herred 1972, s. 136.
 - 2) Alfred Winther: »På højskole for 100 år siden«. Aalborg Amtst. 2/1-68.
 - 3) Fra Himmerland og Kjær Herred 1972, s. 136.
 - 4) Claus Johannsen: »Erindringer fra et langt Liv«.
 - 5) A. F. Tscherning: Efterladte Papirer, 3 bind.
 - 6) Alexander Rasmussen: Aalborg 3die, Bælumkredsens politiske historie 1848-1915.
- Hans Jensen: Lars Bjørnbak og den bjørnbakske Bevægelse. 1919.

Strandinger og forlis

UD FOR ALS, HELBERSKOV OG ALSODDE SAMT
BERETNING OM SØMÆND OG SKIBE PÅ MARIAGER
FJORD I GAMLE DAGE

Af Carl Juul.

Fra indløbet til Mariager Fjord strækker der sig en række rev og revler nordpå til henimod Haslevgårde, hvor de delvis forsvinder. Her går det dybere vand nærmere ind mod kysten. Men op igennem tiderne har vind og strøm bevirket store forskelle i disse revlers udstrækning og opbygning. Til tider har de været næsten helt forsvundet, mens de til andre tider har hævet sig så højt over vandspejlet, at store strækninger end ikke blev overskyllede, selv ved højvande. Fra ca. 1650 til 1750 var dette tilfældet, og ved de fremherskende østenvinde, som rådede i datiden, kom disse store, sandede områder i bevægelse, og stormene sendte tætte skyer af flyvesand ind over kysten, og det udartede til ikke mindre end en katastrofe for mange bønder i Helberskov og Odde. Gammel Odde by blev fuldstændig udslettet, og beboerne måtte flytte, da deres marker blev begravet i sand.

De sidste rester af storskoven, der førhen strakte sig fra øst og syd for Helberskov til helt ud på Odden, blev bogstavelig talt fejlet væk, selv store træer blæste om og blev efterhånden dækket af et tykt lag flyvesand. For at dæmpe sandflugtens videre hærgen opsatte bønderne i de to landsbyer et kilometerlangt risgærde, der virkede som en slags sandskærm. Når dette gærde var føget fuld, satte man et nyt ovenpå, og denne lange klitrække har mange steder nået en ansigelig højde. Det har været et kæmpearbejde i hine dage, men hensigten dermed blev nået, de bagved liggende marker blev delvis reddet for videre ødelæggelse.

At bønderne, foruden at passe deres eget landbrug, også kunne afse

tid til at dæmme op for sandflugten, skyldtes for en stor del, at bønderne i Helberskov og Odde var fri for hoveripligten. Den var for mange år siden blevet afløst af en pengeydelse, da det slet ikke kunne betale sig for de forskellige godser, der sad som ejere, at beordre folk fra de to afsides beliggende landsbyer de mange mil til hovmarken.

Men som tiden gik bevirkede strømforholdene, at de store, bare sandrevler — al ødelæggelsens ophav — forsvandt fuldstændig, sandflugtens tid var forbi. Bundforholdene i havet er idelig i bevægelse, nogle revler forsvinder helt eller delvis, og andre dannes. I dag ligger enkelte ret nær kysten, mens andre, f. eks. Als Rev, er beliggende mange kilometer ude.

På det omtalte afsnit af kyststrækningen har der gennem tiderne fundet adskillige strandinger sted. Også forlis, særlig ved vintertide, når de gamle sejlere blev overrasket af isen og uhjælpelig frøs fast for tilsidst at blive skruet ned. Mangel på proviant kunne bevirke, at søfolkene stod i fare for at sulte ihjel. Det har der også været eksempler på. Gennem de forløbne århundreder har der fundet strandinger sted, der forlængst er gået i glemmebogen. Med mange års mellemrum med helt usædvanligt lavvande kan der dukke rester af gamle vrag op, hvis skæbne man intet kender til.

For mange år siden så jeg ved en sådan lejlighed, fra Haslevgård bakke, at havet havde trukket sig tilbage helt udenfor den anden revle, og fra revlen ragede en større genstand op fra sandet. Nysgerrig efter at erfare, hvad det kunne være, ilede jeg ud efter — der var ikke mere vand mellem første og anden revle, end jeg kunne bunde i mine gummistøvler — og da jeg kom derud, så jeg, at den nævnte genstand var et gammelt vrag begravet i sandet næsten til dækshøjde. Alt opstående gods var væk, men selve skroget var intakt, dækket var som skuret fuldstændig rent og alt træværk var, såvidt jeg kunne se, af eg og fyrretræ. Hullerne i dækket viste, at skibet havde haft to master. Men hvad der interesserede mig mest var skrogets form, der måtte tilhøre en meget gammel skibstype, bredt i forhold til længden og agterenden betydelig højere end stævnen, så meget fik jeg i hvert fald ud af det. Jeg havde ikke tid til at gøre lange betragtninger, højvandet satte ind igen, og det gik hurtigt. På udturen kunne jeg nemt vade over den smule vand, der var mellem

de to revler, men i den korte tid derude var vandet steget så meget, at det løb ovenind af støvlerne, og det steg med rivende hast, jo nærmere jeg kom land. Jeg nåede dog ind i god behold, men da jeg atter stod på bakkerne, var både revler og vrag forsvundet fra havets overflade.

Jeg har ofte tænkt over, på hvilket tidspunkt denne stranding har fundet sted og under hvilke omstændigheder. Men det vil altid blive en uløst gåde. Det har i hvert fald været flere hundrede år siden. Bagefter nævnede jeg denne oplevelse for fiskere i Øster Hurup. De var godt klar over, at der lå *noget* på den angivne position, men hvad det var, havde de ikke haft nogen anelse om.

Gamle folk har fortalt om en stranding, der fandt sted for mere end 150 år siden. Den var ikke uden dramatik, derfor er historien nok bleven bevaret ned gennem tiden af de skiftende generationer i Helberskov. Tidspunktet for denne stranding har været først i 1820'erne, måske lidt før. Det var i hvert fald i årene lige efter napoleonskrigene, en trang og fattig tid for land og rige. Norge, der havde delt gode og onde dage sammen med Danmark i over firehundrede år, var tabt, orlogsflåden, tvillingrigernes stolthed, røvet og ført til England, de fleste skibe i vor store handelsflåde opbragt og gjort til priser af fjenden i den syv år lange krig og for at gøre den herskende elendighed endnu værre, gik staten bankerot i 1813. En sådan nedgangsperiode havde vort land ikke været udsat for i århundreder. Fatigdommen gjorde sig gældende alle vegne og på alle områder. Der var mangel på næsten alt, mange steder kneb det med at skaffe midler selv til det daglige brød.

Folk herude på kysten havde altid haft ord for at være »bjærgsomme«, og denne påstand fornægtede sig heller ikke under de givne forhold. En »god stranding« blev der set hen til med stor forventning. Hvis man kunne være så heldig at »bjærge« større eller mindre partier i land fra en sådan stranding, inden politi og toldvæsen kom tilstede, var det et kærkomment supplement til det magre udkomme, og der blev udvist en fantastisk opfindsomhed med at skjule det indbragte gods, der kunne være af vidt forskellig art, for toldernes argusøjne, når de kom på inspektion. Det blev betragtet som »herreløst gods«, og folk led ikke af samvittighedsnag, hvis de var så heldige at kunne spille mulige ejere, politi og toldvæsen et puds.

Hvis en voldsom storm brød løs fra øst eller nordøst, blev der holdt et vågent øje med, om »noget« skulle vise sig på det oprørte hav. Der var observatører på vagt både på Bjerget i Helberskov og ved selve stranden, og hvis der var en stranding i sigte, gjaldt det om at handle hurtigt og have alt i beredskab i påkommende tilfælde.

En dag med usædvanligt højvande rasede der en voldsom orkan fra nordøst, og fra Bjerget blev der observeret en skude, der drev for vind og vove et stykke ude til søs. Den blev fulgt med spændt opmærksomhed af vagtsomme øjne inde på kysten — »ville den klare pynten«? Det gjorde den ikke. Lige før mørket faldt på hin stormfulde efterårsaften, drev den nærmere og nærmere ind mod land. Da havde den allerede klaret sig ind over den anden revle, men det tiltagende mørke hindrede al videre observation. Men strandvagterne var på tærne natten igennem og havde til opgave først og fremmest at yde hjælp til skibbrudne søfolk, den videre »bjergning« kom i anden række.

I løbet af aftenen slog vinden pludselig om i vest, og højvandet var forvandlet til et lige så ualmindeligt lavvande. Da morgenen gryede, viste det sig, at højvandet også havde løftet skibet over den første revle, så det nu stod helt inde på stranden, man var i stand til at gå derud, uden at få vand i træskoene. Der var ikke i nattens løb hørt nødråb fra havaristen, og der foreligger ingen oplysninger om besætningens videre skæbne. På et eller andet tidspunkt måtte mandskabet have forladt skibet, for da folk om morgenen nåede derud, fandt man ikke en levende sjæl ombord. Lasten bestod af træ, første classes brædder og stort tømmer af pommersk fyr, og der blev omgående gjort forberedelser til at »redde«, hvad reddes kunne, før toldvæsenet fik nys om strandingen.

Først blev en gårdmand fra Helberskov sendt ud til toldereren på Alsodde med en dunk brændevin — alle bønder fra denne landsby var tillige fiskere, og de var gode venner med toldereren, som de altid fik en snak med, når de daglig kom ud på Odden. Han var slemt forfalden til flasken og sagde aldrig Nej Tak til en dram eller to eller flere, når lejligheden bød sig, og fiskerne havde tit sjov af at lakke ham godt til.

Men denne gang var brændevinsdunken sendt ud i en særlig mission, manden, der bragte den, var mådeholden med sit drikkeri, mens

tolderen tyllede i sig og tilsidst rutchede under bordet. Den ædle giver forlod ham og gik tilbage til Helberskov for at deltage i »redningsarbejdet«, men lod dunken stå til tolderens videre afbenyttelse, og det resulterede i, at han var døddrukken de første par dage efter. Da var »operation trælaster« forlængst tilendebragt. Man kunne køre helt ud til vraget med hestevogn, og fra tidlig morgen til mørket faldt på, blev der slidt af karsken bælg for at redde den dyre last. Den blev gemt væk på den mest udspekulerede måde.

Alle brædder blev lagt ud på en græsmark sønden for Bjerget og omhyggelig dækket til med en tynd plovfure. Det større tømmer, bjælker og spær, blev kørt ud til det dengang helt urskovsagtige Søndre Kær syd for Odde by, hvor det blev godt skjult forskellige steder. Først nogle dage efter kom det til toldvæsenets kendskab, at der havde fundet en stranding sted ud for Helberskov og folk fra toldkontoret i Hobro med kontrolløren i spidsen kom ud for at inspicere vraget. Men i den mellemliggende tid havde havet slettet alle spor af færdsel på stranden. Vraget var lige så tomt og øde, som før verdens skabelse, ikke så meget som en pind eller en lægstump var efterladt. Tolderne rasede, det var sikkert de forbandede Helberskovere, der havde været på spil og fjernet alt af værdi om bord, men de kunne vente sig, øvrigheden bar ikke sværdet forgæves. Der blev holdt skarpt forhør, men det fik de ikke noget ud af. Folk i byen havde nok observeret et strandet skib, der var dog ikke kommet skibbrudne søfolk i land, som kunne have berettet om skib og ladning, så denne stranding havde ikke vakt megen opmærksomhed. Denne forklaring tog kontrolløren dog ikke for gode varer, han beordrede en tilbundsgående undersøgelse af alle gårde i byen, for at finde frem til det fjernede gods. Det var jo ikke småting, det drejede sig om.

Han var godt klar over, at skibet var en tømmerkude, og en last tømmer fordrede stor plads for at blive gemt af vejen. Der blev ledt i loer og lader, på lofter og høstænger, i haver og bag tjørnehække, alle vegne hvor man kunne tænke sig at skjule varer af den art. Men alt sammen til ingen verdens nytte. Kontrolløren og hans følge forlod byen igen, vrede og skuffede over det ynkelige resultat af alle deres anstrengelser. De var helt sikre på, at det var de lumske bondetampe i Helberskov, der havde ribbet vraget for dets last, men hvor i alverden var den bleven af?

Det gav tolderne mange søvnløse nætter og voldte dem mange spekulationer, og de opgav ikke eftersøgningen, selv om den havde givet et negativt resultat i første omgang. En måned senere var de på pletten igen og fortsatte, hvor de slap sidst, og denne gang udstrakte deres søgen sig også til digerne i engene og helt ude i måen, men det fik de heller intet ud af. Kontrolløren var en ihærdig sjæl og langtfra dum. Han undfangede den tanke, at når toldvæsenet havde gjort to forgæves forsøg på at finde den ilandbragte trælast, havde bønderne nok slået sig til tåls med, at al videre eftersøgning var opgivet af myndighederne, så nu var den hellige grav velforvaret, og de kunne godt begynde at anvende noget af varelageret. Der var jo altid brug for træ til forskellige formål, og der måtte være rigelig at tage af. Hvis toldvæsenet bare kunne finde frem til et eller andet, der kunne tænkes at hidhøre fra strandingen, var der en mulighed for at få hele sagen trevlet op.

Nogle måneder hen i det ny år stillede toldvæsenet igen i Helberskov til den tredje eftersøgning, der endte lige så negativt, som de forrige. De var ventede og bønderne havde besluttet sig til ikke at røre noget som helst før om et år eller halvandet, når de var helt sikre på, at tolderne definitivt havde opgivet eftersøgningen. Først da begyndte de så småt at hente forskellige effekter, som de havde mest brug for i øjeblikket. Senere kom det hele til anvendelse, folk omkring i gårde og huse fik lagt bræddegulve i stuerne til afløsning af de gamle ler- og murstensgulve. De gode fyrrebrædder havde ingen skade taget af at ligge under græstørvet i disse måneder. Hvad den uheldige tolder ude på Alsodde angik, fik han en alvorlig reprimande, fordi han ikke i tide havde underrettet hovedkontoret i Hobro om strandingen, men han undskyldte sig med, at han netop på det pågældende tidspunkt havde været syg og sengeliggende og ikke været i stand til at foretage en inspektion af området. Sygdom er jo hvermands herre, så han slap for videre tiltale. Bagefter skal han have haft en lumsk anelse om, at indholdet af brændevinsdunken, der frit var stillet til hans rådighed, kunne have en vis forbindelse med strandingen — dummere var han ikke — men det skulle han nok tie stille med. Senere nåede et rygte om, at en del trælast var bleven udskibet fra kysten med ukendt bestemmelsessted til toldkontoret i Hobro, men hvem der havde udspremt dette rygte, fandt myndig-

hederne aldrig ud af? Det havde dog til følge, at sagen angående strandingen ud for Helberskov blev henlagt som uopklaret.

Denne tildragelse fandt sted i min oldefars, Niels Lods's, tid. Han skal selv have været én af de ivrigste deltagere i denne aktion, og historien er blevet bevaret af slægten ned gennem tiden.

Der foreligger også en mundtlig beretning om et forlis, der fandt sted ud for Als i én af de hårde vintre engang i 1850'erne. Et stort engelsk sejlskib frøs uhjælpelig fast i isen langt ude til havs. Det kunne lige skimtes i en kikkert fra haybakkerne, og da der ikke vistes tegn på liv derude, blev beboerne i Als urolige for mandskabets skæbne, og der blev sat en redningsaktion i gang under ledelse af præsten og smeden. Smeden, Mads Chr. Jensen, døde i Helberskov 1920, 90 år gammel og det var ham, der fortalte mig om denne hændelse.

Et redningshold fra Als satte afsted på den farefulde færd ud over isen for om muligt at nå ud til havaristen. Der var taget alle forholdsregler for at imødegå en eventuel katastrofe på det lumske hav. Hist og her havde man fra land observeret våger og åbent vand på lange strækninger, og for at klare disse forhindringer medførtes en båd monteret på en slæde. Da man var nået så langt ud, at man tydeligt kunne se skibet, bemærkedes nogle utydelige skikkelser, der krøb eller ravede frem over isen, og da man nåede op til dem, mødte der redningsholdet et syn, der ikke kan beskrives. Aldrig havde nogen set magen til menneskelig elendighed. De arme søfolk var døden nær af sult og kulde, nogle af dem havde nærmest helt mistet talens brug, men præsten, der kunne tale engelsk, fik dog så meget ud af de to eneste, der var i stand til at give en nogenlunde sammenhængende forklaring — første styrmand og en matros — at der stadig befandt sig døde besætningsmedlemmer om bord, sultet ihjel, provianten var sluppet op for mange dage siden, og tilsidst havde de grebet til den sidste udvej, at koge læderet i deres søstøvler for om muligt at kunne overleve. Dem, der stadig var i stand til at bevæge sig, besluttede derfor, at de ville gøre et forsøg på at nå land. Præsten havde været så forsynlig at tage varmt tøj og tæpper med og desuden en dunk brændevin. Først fik de forkomne søfolk et par dramme for at kvikke dem lidt op og derefter blev de, så godt det lod sig gøre, iført det medbragte tøj, pakket ind i tæpperne og anbragt i båden.

Turen tilbage til land foregik uden uheld, og de reddede søfolk blev først bragt ind i smedens hus, der lå nærmest stranden. Ekspeditionen var startet, så snart det blev lyst, og kom først tilbage hen under aften. Mads's kone stod i køkkenet og var i færd med at koge kartofler, og nogle af de udhungrede sømænd sprang hen til gryden, stak hænderne ned i det kogede vand og fiskede de brændvarme kartofler op af gryden og nærmest slugte dem, hvad der havde til følge, at de brændte sig slemt. Præsten sprang til og fik dem gennet væk og bedyrede, at de nok skulle få mad — masser af mad — men kun ganske lidt til at begynde med. Hvis de proppede i sig i deres nuværende tilstand, ville de blive alvorligt syge, hvad der kunne få de værste følger. Det blev taget til efterretning, og i de nærmest følgende dage kom de fremmede søfolk lidt efter lidt så nogenlunde til hæfterne igen. Nogle af dem havde også pådraget sig forfrysninger i større og mindre grad, som dog ingen fik varigt mén af.

Dagen efter gik redningsholdet igen ud og nåede frem til skibet og bragte de døde med i land. De blev begravet i det sydøstlige hjørne på Als kirkegård, og der har ikke siden været foretaget begravelser på dette sted. Nu minder kun en græsbegroet plet om, at her blev de døde engelske sømænd stedt til hvile. Jeg har for mange år siden set et brev, som nogle af de overlevende sendte til Mads Smed og hans kone, efter hjemkomsten til England, hvori de takkede for al den godhed og omhu, disse to mennesker havde udvist overfor de skibbrudne. Dette brev er desværre gået tabt og findes ikke mere.

Als Rev begynder egentlig syd for Mariager Fjord, omtrent ud for Sødringholm skov. Det er et stenrev og har altid ligget farligt for sejladsen i sejskibenes tid. Lidt syd for sejlrenden ligger en mægtig stor sten, der aldrig er under vand, selv ved højvande. Den går under navnet »Bøvelstien« og har været en yndet hvileplads for sælhunde. Her kunne de være så nogenlunde i fred. Hvis et skib i gamle dage strandede på dette rev, var dets skæbne beseglet, da det var ganske umuligt at få det bragt flot igen.

Der er sket flere strandinger her i fortiden, men med en enkelt undtagelse er alle oplysninger om dem gået tabt. Denne undtagelse er beretningen om en stor russisk brig, »Ivan«, der strandede på revet i 1870'erne. Den forløb uden større dramatik. Kystbefolkningens århundredgamle tradition med at bjærge, hvad bjærges kunne fra

strandinger uden myndighedernes viden, var forlængst »än saga blott«. Der var ansat strandfogeder, der sørgede for, at alt strandingsgods blev oplagret hos strandfogeden og senere solgt ved auktion. Bemeldte »Ivan« var lastet med stykgods, der blev bragt i land under opsyn af to »forbjærgere«, der skulle påse, at alt gik ærligt og redeligt til.

Min bedstefar, Axel Lods, og Ajs Peter i »Østergård« blev betroet denne ansvarsfulde post. Det var to mænd, man altid kunne stole på, og det hele gik også gnidningsløst, indtil et lille anker rom blev bragt i land. De var begge glade for rom, og fristelsen til at smage på ankerets indhold blev for stor. De fik boret et lille hul, hvorigennem de stak en stump tagrør, og så skiftedes de til at sutte løs. Det var stærke sager, og virkningen udeblev ikke, inden længe var de kanonfulde begge to. Forinden havde de fået vognen læsset med et læs porcelæn, som der skulle køres forsigtig med, men det kneb med at holde balancen op igennem det uvejsomme terræn, og oppe i klitten gik det galt. Der væltede vognen med det skrøbelige indhold, og det dyrebare porcelæn blev kvadret i tusinde stykker. Hvordan de slap fra denne bedrift, melder historien intet om, men både Ajs Peter og bedstefar har sikkert været noget flove bagefter, da rusen havde fortaget sig.

»Ivan« stod fast på grunden og var ikke til at rukke af stedet, skrog og master blev solgt ved auktion og ophugget på pladsen. Helberskovs bønder købte adskillige ting på auktionen, som de kunne have brug for, og endnu den dag i dag findes der i en enkelt gård adskillige effekter, som blokker, taljer og tovværk, som stammer fra »Ivans« stranding.

Påskelørdag 1907 observerede man fra Bjerget et fartøj, der så ud til at være under inddrivning mod land. Vejret var dog så usigtbart, at det hindrede yderligere observationer den dag. Dagen efter — påskedag — var vejret fint, og man opdagede da en galease, der var drevet ind på Hvidsandsbanken. Besætningen på to mand — kaptajnen og bedstemanden — var gået fra borde om natten i redningsbåden, men båden sank kort efter.

Bedstemanden var en ren kæmpe, og det viste sig, at han akkurat kunne bunde i vand til halsen og han fik kaptajnen op på skulderen og vadede i land med ham. De nåede meget forkomne ud til Alsodde,

hvor det lykkedes at få toldkontrollør Clausen vækket og komme indenfor, hvor de fik en meget venlig modtagelse af Clausen og hans kone.

Den strandede skude var »Hilda«, hjemhørende i Mølle ved Kullen. Den var afgået fra Finland med trælasterne sammen med to andre sejlere, og de forliste eller strandede alle tre samme dag ud for Himmerlands kyst. Den ene, en skonnert, strandede ud for Dokkedal, en jagt, der kængrede mellem Als og Dokkedal og endelig »Hilda«, der endte på Hvidsandsbanken. Fra Bjerget observeredes ude i nordøst et kængret fartøj, der kom drivende med to mand klamrende sig fast til kølen. En tysk damper, lastet med kul til cementfabrikkerne ved Mariager Fjord, var på vej sydover og tog havaristen på slæb ind til Alsodde efter at have fået de to mand velbeholdne om bord. Her lå vraget vest for broen til ankers i lange tider, før det lykkedes at få det vendt og lasten, der bestod af ti alen lange fyrrebrædder, taget ud og kørt op til strandfogden, hvor det om vinteren blev solgt ved auktion. »Hilda« var lastet med store bjælker, der blev flådet til Als. Ved den påfølgende auktion købte gårdejer Jens Olesen fra Helberskov et større parti af disse til opførelse af en ny lade. Hans sønnesøn, Christian Vested Olesen, er nu ejer af gården, og det svære tømmer i laden stammer altså fra lasten i »Hildas« vrage. Dette blev siden købt af tre partsfiskere fra Helberskov, der brugte det som oplagsplads for deres fiskeredskaber.

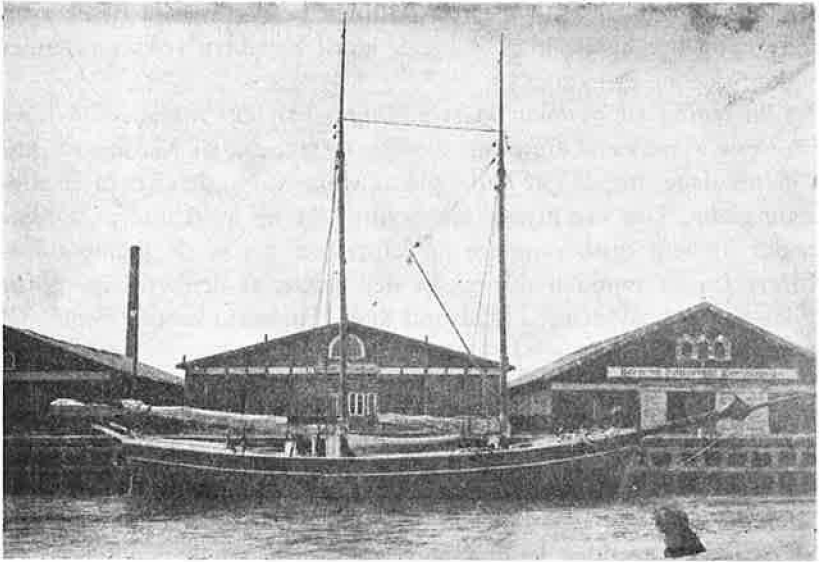
Også mange sælhunde, der var i stand til at kravle op på dækket, fandt vej dertil. Her kunne de ligge og sole sig, når det ingen mennesker var i nærheden. Hvis nogen nærmede sig, plumpede de hurtigt udenbords igen. Det lykkedes dog en erfaren jæger at skyde adskillige af dem. Vraget lå derude i mange år, indtil det i hård vinter blev ført bort af isen.

Der foreligger også en beretning om en stranding, der fandt sted ud for Als for mange år siden, tidspunktet har det ikke været muligt at fastslå. Da redningsmandskabet nåede derud, var der intet spor til besætningen, det eneste levende væsen om bord var et spædbarn, en lille pige, der lå og sov i en køje lige under dækket. Hun blev bragt med i land og fik sit hjem hos familien på »Als Nygård«, der siden adopterede hende, da man ikke kunne finde frem til hendes nærmeste pårørende. Hvem hun var, og hvor hun kom fra, forblev

for altid en gåde. Hun blev af familien betragtet som deres egen datter, og her havde hun sit hjem, indtil hun blev voksen. Hendes videre skæbne er ukendt.

I tilknytning til omtalen af strandinger kan det måske også have interesse at høre en beretning om skibe og sømænd på Mariager Fjord i gamle dage, før de går helt i glemmebogen. Nogle af dem er allerede glemt. Der var mange ejendommelige og markante personligheder mellem disse skippere og kaptajner. En af de gamle skibsførere fra en svunden tid, måske den sidste, er den 91-årige Sofus Nielsen, nu bosiddende i Hadsund Syd. Han besidder en fænomenal hukommelse og en enestående evne til at skildre livet på fjorden for mere end 80 år siden. Her fortæller han, hvad han husker fra sine drengeår og om sig selv og andre sømænd her fra fjorden. Sofus Nielsen har selv ejet og ført 6 skibe. Han gik til søs i sin grønne ungdom og sejlede i flere år med turiner og marstalskonnerter, men allerede som ung mand købte han sit eget skib, en jagt, der hed »Kristine«. Den blev kaldt Diges jagt, fordi den havde tilhørt en småskibsreder, der hed Dige, hvis mange jagter gik i en slags paketafart mellem Norge og alle de små pladser langs den jyske vestkyst, hvor de lå og lossede og lastede mellem revlerne. Senere ejede han flere skibe, bl. a. galeasen »Anna Sofie«, som i virkeligheden var en forlængst jagt, som var rigget til galease. Han var dog ikke særlig glad for den, idet man tydeligt under hård sejlads kunne mærke, at den var sat sammen af tre stykker, der ikke rigtig arbejdede sammen. Han solgte den ret snart til en skipper, Christian Beck, fra Stinesminde, der sejlede med den et par år. Det var under første verdenskrig og fragterne var ret gode. Det fik imidlertid en sørgelig ende både med skib og besætning, der bestod af skipperen og én mand.

Efteråret 1916 forlod de Udbyhøj, hvor de havde ligget til ankers nogle dage på grund af modvind og dårligt vejr. Morgenen efter afsejlingen fandt et andet skib »Anna Sofie« stående på havbunden lidt syd for indsejlingen til Mariager Fjord med alle sejl sat, masterne ragede et stykke op over vandet, men der fandtes intet spor af de to folk. En dykker, der blev sendt ned til vraget, kunne konstatere et stort hul i den ene bov, der var fremkommet ved påsejling. Der havde i lang tid ligget en tysk trawler i området, men den var pludselig borte, og man skønnede, at det nok var den,

»Olga«, ført gennem mange år af Sofus Nielsen.

der havde vædret »Anna Sofie« af vanvare eller med forsæt). Hvad der yderligere var med til at øge mystikken var, at da man efter længere tids forløb fandt liget af skipperen (han blev identificeret ved sin påklædning) sad der tre revolverkugler i kraniet. Han havde inden skibet forlod Udbyhøj skrevet til sin kone og antydnet, at han var urolig for denne rejse, men angiv ingen grund til sin uro. Man gisnede, at skipperen efter sammenstødet muligvis havde forsøgt at redde sig om bord i trawleren, men at man der ikke ønskede at redde ham.

Sofus Nielsen købte, efter at »Anna Sofie« var solgt, en galease, som hed »Rita« opkaldt efter hans datter. Da krigen sluttede i 1918 solgte han »Rita«, fordi han ønskede et større skib. Han købte derefter en færøkkutter »Grace«, som under krigen var kommet til København med en last fisk og derefter oplagt. Det var et godt og solidt skib, men grejerne om bord var så tunge og svære, at en mand næppe formåede at løfte en blok (den var jo bygget til nordhavssejlad med stort mandskab) og han solgte den efter kort tids forløb. Omkring 1920 købte han skonnerten »Olga« af Kjeld Christensen, der senere

blev lods på Alsodde, og med den sejlede han Kattegat og Østersøen tyndt i 24 år, indtil han i 1945 lagde op.

Da Sofus Nielsen var en knægt på 6-7 år fandtes to mindre jagter hjemmehørende i Hadsund. Den ene ejedes og førtes af Christian Nielsen, der senere blev havnefoged i Hadsund. Den anden tilhørte en mand, der gik under navnet Boddum-Andreas. Hans kone, der sejlede med, var en lige så god navigator som Andreas, hun blev kaldt for Boddum-Trine. Engang hun var med københavnerbåden »Ydun« hjem, blev der tåge, og da de nåede i nærheden af kysten, begyndte mandskabet at lodde. Pludselig råbte Trine, der stod og fulgte med i lodskuddene: — Hvad vil I ind i Randers Fjord efter —! Man lo ad hende, men da tågen lettede, var det Trine, der lo. Hun og Andreas blev uenige om en hvid kost nede i Lillebælt, hvilket resulterede i, at Andreas gik ned i kahytten og hængte sig. Trine blev senere marskandiser i Hadsund.

Sidst i 1800tallet, da damptrawlerne vandt indpas i den engelske fiskerflåde, blev mange af de gamle sejl-fiskersmakker udbudt til salg. En mand fra Hobro, der hed Wolle Høgh, købte i hvert fald to af dem. Den ene, der ved overdragelsen bar det poetiske navn »Flower of the Forest«, og virkelig var en fryd for øjet, fik det knap så velklingende navn »Nielsine« og førtes af hans svigersøn, der blev kaldt den norske Bøgh. Han var dansk, men efter en tid at have faret med en norsk brig, vedblev han resten af sit liv at tale et sprog, der skulle ligne norsk.

Den anden fiskerkutter »Englishman«, fik som dansk navnet »Fremad«. Reinholt Rüz ejede den i flere år, men da han overtog Hadsund bedding, blev den solgt til Minus Nymand, der ellers var udlært bager, men som efter udstået læretid stak til søs, kom hjem, tog eksamen og købte skib, først som nævnt »Fremad« (der forliste), senere »Håbet«. Nu nyder han sit otium her i Hadsund.

Wolle Høgh's søn rejste til Norge og købte omkring århundredskiftet en topsejlsskonnert, der hed »Merkantil«. Dette skib og en to-mastet bramsejlsskonnert er, såvidt vides, de eneste råsejlere, der har været hjemmehørende på fjorden. Der var også en del store jagter hjemmehørende i fjordbyerne. De lastede omkring 40 tons og sejlede i paketfart, mest på København og det var en fart, der gav gode penge. Mange af skipperne var da også temmelig høje i hatten.

Der fortælles, at én af dem kun brugte et sæt tøj nogle få gange, hvorefter han bad en af folkene om »at smide de klude overbord«!

I Mariager, hvor også de fleste af cementfabrikkernes skibe var hjemskrevet, har der ikke været så få privatejede fartøjer, blandt disse kan nævnes Wilhelm og Ferdinand Rüzsz, der sammen købte en svensk galease, der hed »Delfin«, den sejler for øvrigt endnu, skønt den vel nærmer sig de hundrede år. Nogen tid efter at de havde købt den, savede de den midt over og øgede den et stykke midt i, hvorved lasteevnen forøgedes fra 70 til 105 tons. Denne ombygning udførte de til dels selv på broderen Reinholt Rüzsz's bedding i Hadsund, men nogle få år efter skiltes de, da det ene skib kun dårligt kunne føde to familier. Wilhelm grundlagde nærmest et skipperdynasti, idet både hans sønner, en svigersøn, en sønnesøn og en søstersøn alle blev skipper.

De to gamle Rüzsz'er var et par kraftkarle, således fortæller brovagten på Hadsundbroen, at når jollen (der i søen havde sin plads på storlugen) skulle sættes i vandet, blev der ikke rigget taljer til, de tog blot fat i hver sin ende af den og smed den over bord. Deres lune kom bl. a. til udtryk ved, at de under passage af broen satte hunden, der hed »Kokkemand«, til rors, udstyret med Wilhelms briller og Ferdinands pipe!

Peter Holm var i mange år havnefoged i Mariager, men havde som yngre haft en jagt, en såkaldt toldkrydser, der hed »Agnes«. Den var en fin sejler, som alle krydsjagter af denne type. De var jo først og fremmest bygget til hurtig sejlads med fine undervandslinier og en overvægt af sejl i forhold til andre skibe. Holm erhvervede senere en såkaldt evert, en skibstype, der i nogen grad mindede om en kuf, idet den af hensyn til afdrift var udstyret med sidesværd.

Cementfabrikkerne, altså Cimbria, Kongsdal og Dania, ejede flere skibe. Som de første huskes »Sigrid«, en forhenværende hvidmalet grønlandsskonert. Den gik udelukkende i fart på Norge med cement. Skipperen hed Jens Andersen. Han fik senere en damper, »Vejle«, at føre. Deres mindste skib var jagten »Svend«, en gammel toldkrydser. Den førtes i mange år af én af fjordens mærkeligste skikkelser, kaldet »Stille Jensen«. Han var en noget sky natur og sejlede helst alene, men kom man ham helt ind på livet, var han en hyggelig og omgængelig mand, der med lune kunne fortælle om sine

ensomme sejlads over Kattegat, hvilket ofte betød en rorstørn på 15-20 timer i et stræk. Hans udproviantering til en sådan rejse bestod i reglen af cigarer, tobak og chokolade, da det ikke var muligt at komme til at lave varm mad. Han var en dygtig sømand, og da »Svend« var en ligeså fremragende sejler, var det ikke få bedrifter, de to udførte sammen.

Han fortalte engang, at han en nat i hård kuling mistede roret midt i Kattegat, men formåede alligevel at manøvrere »Svend« ind i Anholt havn, bare ved hjælp af sejlene. Han sluttede sin beretning med at sige: — Da »mig« kom ind i havnen, kom en fisker hen og gav mig tre store rødspætter, af mit rederi fik »mig« et guldur, men »mig« var nu mest glad for rødspættene, for dem trængte »mig« mest til —! Ordet *jeg* brugte Jensen aldrig, i det hele taget var hans sprog noget barnligt og kort, ofte udtalte han kun en del af et ord. Når han udprovianterede bad han om »bak« og »lade«. Han fik senere sit eget skib, en lille galease, som han selv lod bygge. Den hed »Fremad« og om bord i den fandt man ham en morgen død. Hans død foregik lige så stille og ubemærket som hele hans færd gennem livet.

Kaptajn Meier, om hvem der endnu går sære frasagn, var Stille Jensens diametrale modsætning. Hans færd på hav og land foregik absolut ikke i stilhed og ubemærkethed. Han var rent ud sagt en gudsforgående krop, en gruelig børste. Hans første skib som skipper var, såvidt vides, cementfabrikkernes jagt »Napoleon«. Med denne jagt kom han engang ind til Helsingør, efter en dødssejlad over Kattegat. Skibsdrengen stod surret fast til masten, frosset ihjel, men det anfægtede ikke Meiers samvittighed. Det første han sagde, da de kom i læ af molen var: — Goddag Napoleon, jeg troede denundemanemig at du var bleven væk —! Han havde ikke set dækket af skuden de sidste mange timer.

Til Ferdinand Rüzsz, der en overgang var med ham som skibsdreng, sagde han: — Kan din bette gris gå op til skibshandleren og få den her fyldt op —. Det var en brændevinsdunk, der lastede otte potter! »Napoleon« forliste han ved Gilleleje, og han fik så skonnerten »Peter« at føre.

Det var den første sejler på Mariager Fjord, der fik indlagt hjælpe-motor, og det vakte en kolossal opsigt til at begynde med, når den

kom tøffende op ad fjorden i strid modvind uden brug af sejlene. Den sejlede han med i mange år, indtil den forliste på tangen. Han drak og svirede med sit mandskab, der nok ikke altid var små englebørn. En gang havde han lagt bi ved Alsodde og efter at have drukket tæt med sit mandskab det meste af dagen, ordrede han de to mand ud med et varpanker. Båden kæntrade, og de druknede begge to. Strømmen førte dem til havs, og de blev aldrig fundet.

Ved søforhøret bedyrede han sin uskyld i det skete. Han havde kastet en tovende ud til de to mænd, men de havde ikke været i stand til at opfange den. Der havde ikke været andre vidner til ulykken, så han slap for videre tiltale. Men folk ude på Alsodde, der kendte ham bedre, havde en nogen anden opfattelse af, hvad der var foregået. Meier havde slet ikke været på dækket, da de to mænd tog ud med båden, men hele tiden siddet døddrukken i kahytten. Der fortælles, at engang gik »Peters« motor tør for smøreolie, men Meier var aldrig rådvild. Han åbnede nogle dåser ansjoser og smurte med lagen, og med dette lidet fedtholdige fluidum hinkede de hjem til fjorden.

Engang, han var på vej ind til Fredericia, blev han vækket af bedsteemanden, da de nærmede sig bestemmelsesstedet. Meier kom på dækket, som sædvanlig noget omtåget, og da han så lysene i Fredericia, råbte han: — Det er — så bandte han — den russiske flåde, vi vender om —! Om han virkelig vendte om, er vel tvivlsomt. Det var i 1905, da den russiske østersøflåde var på vej til Port Arthur i Østasien. Meier følte en indædt aversion mod russerne, dem havde har året før, i 1904 under den finske revolution, gjort et højst ubehageligt bekendtskab med. Under en rejse til Finland med en ordinær last medførte »Peter« også for Meier's egen regning nogle »varer«, der ville finde nem afsætning i den foreliggende situation. De blev i højeste grad betragtet som krigskontrabande og blev godt skjult om bord, men ikke godt nok. De russiske toldere fandt frem til hele lageret, og det havde til følge, at »Peter« blev tilbageholdt og Meier taget ved vingebenet og sat i arrest. De russiske fængsler har alle dage, både i fortid og nutid, været skrækkelige, og Meier har sikkert befundet sig grumme ilde der. På én eller anden måde lykkedes det dog for ham at bjerge både sig selv og »Peter« tilbage til Danmark igen, hvordan det er gået til, er der ingen, der ved. Men siden den

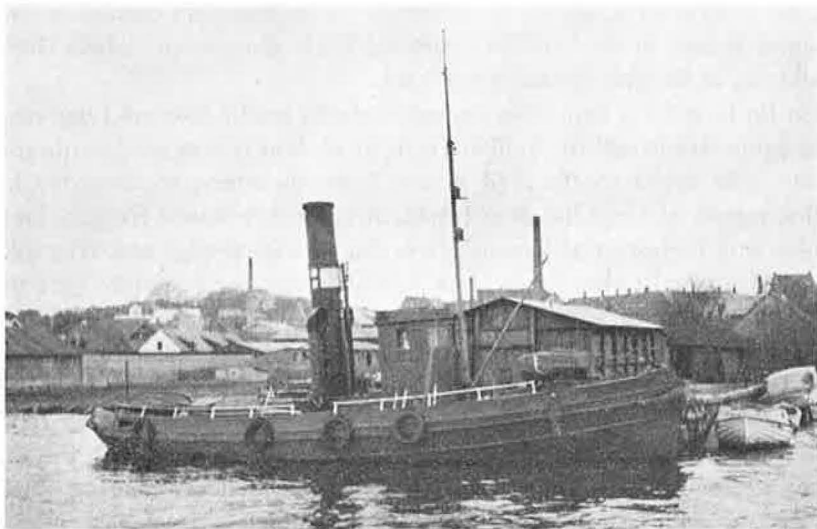
gang led Meier af en vis russerskræk, og da han i sin omtågede tilstand mente at se hele den russiske flåde dampe op, troede han sikkert, at de igen var ude efter ham.

En tid lang førte han »Svend«, og med den rendte han ind i den nybyggede Hadsundbro, hvilket førte til en kontrovers med brofogeden, idet denne truede med at save klyverbommen af »Svend«, da den ragede så langt ind over broen, at toget ikke kunne passere. Det blev dog forpurret af baneledelsen, der mente, at sligt nok ikke gik an. Meier endte som fører af en lille ålekvas, der var ombygget til lerpram. Det var gået tilbage for ham. Men at han satte kolorit på tilværelsen og skub i sladderen, kommer man ikke udenom, og det er vel også en slags mission.

Af dampere havde cementfabrikkerne tre: »Vejle«, der var en forhenværende fiskertrawler, »Møen«, hvor kun bro, master og lidt af begge stævne var synlige, når den var lastet, den var lang og smal og skrap som en ragekniv og desuden »Cimbria«, der forliste først i 30erne med mand og mus. Styrmanden havde sin kone med. Det var deres bryllupsrejse.

Foruden de gamle sejlskibe og små dampere ejede cementfabrikkerne også en tremastet skonnert »Harald« samt forandafskonneren »Alexander«. Begge disse skibe var meget smukke og velholdte, og skønt de havde kraftige motorer, så man dem ofte under sejl i slutningen af sidste krig, da olie var en mangelvare, selv inde i fjorden og under passage af broen.

Den første slæbebåd her på fjorden var en hjuldamper, et træskib og derfor ikke særlig velegnet til isbrydning. Ikke desto mindre forsøgte man et forår at åbne farvandet med den ved at anbringe to roterende rundsavsklinger foran båden, én på hver side, men forsøget faldt ikke heldig ud. Den blev afløst af bugserbåden »Plucky«, der besørgede al bugsering på fjorden i mange år, ført af kaptajn Marcussen. At se den komme dampende med en hale på 5-6 skibe efter sig var et flot syn. »Plucky« var bygget som lystyacht til en rig argentiner, men rigdommen var gået fløjten, da han skulle overtage den. Omkring 1920 købte det fælles havnevæsen den lille, stærke slæbebåd »Hero«, og man var nu i stand til at holde sejladsen gående i isperioder. Den første fører af »Hero« var skipper Nielsen, en meget kendt og respekteret mand af alle, der færdedes på fjorden.

Bugserbåden »Hero«, der tillige var isbryder på Mariager Fjord.

Han blev afløst af den berømmelige Jacob Peder Niensens ældste søn. Det var egentlig meningen, at Jacob Peder selv skulle have overtaget denne stilling, men han faldt for synsprøven og blev derefter ansat ved det fælles havnevæsen. Han var meget alsidigt begavet og påtog sig alt arbejde, der måtte forefalde. Han var også gravemester på havnevæsenets muddermaskine »Maren«, der blev trukket med hestegang (det lyder måske lidt paradoksalt, men det var faktisk ret almindeligt førhen). I Jacob Peders tid blev der dog brugt dampkraft, hvis man i den forbindelse kan tale om kraft, for når den havde gravet en halv time, måtte den ofte ligge og samle kraft til det næste fremstød i en hel time. Jacob Peder var også udstyret med politimyndighed i nogle år, dog kun på fjorden.

En anden kendt skipperskikkelse var Jens Nielsen, i daglig tale kaldt »Rebsslåeren«. Han ejede en lille jagt, der næppe kunne laste mere end ca. 30 tons, og med den sejlede han med grus ud til byerne langs kysten mellem Mariager fjord og Limfjorden. I disse sogne fandtes ingen grus. Her blev lasten først losset over i store kåge, der sejlede så langt ind de kunne flyde, her blev så gruset losset over i hestevogne og kørt i land, en besværlig og langsommelig proces. Senere

købte han en engelskbygget kutter, der hed »Ewald«, en virkelig skønhedsåbenbaring, om hvis sejlevne der endnu går ry, idet den uden tvivl var den bedste sejler her på fjorden.

Nu har enhver skipper jo en vis tilbøjelighed til at rose sit eget skib, men da også andre, der måske endda var lidt misundelige, berømmede dens dyder, tør nok siges, hvad Jens Nielsen selv har fortalt, at når han krydsede ud eller ind ad fjorden med »Ewald«, og der var god stræk på den ene bov, behøvede de ikke at gå over stag, når de mødte den læ grund. De løb bare op i vinden, og skibet kunne da uden at miste styreevnen løbe helt over i luv side af farvandet, hvorefter man faldt tilbage på samme bov igen. Sligt kan en moderne lystkutter næppe præstere. Han fik senere skonnerten »Agnete« og førte den, indtil han ved anden verdenskrigs slutning lagde op.

Laust Andersen, der nu forlængst er død, ejede flere skibe, bl. a. en skonnert, der bar navnet »Den unge Lods«. Den var klinkbygget, men blev senere klædt om til kravel og rigget som galease og fik navneforandring til »Lodsen«, var rundgattet, hvilket er ret ualmindeligt for et skib af denne type. Senere købte han galeasen »Gabriel«, der var kutterbygget med ret stævn og flad hæk, og med den sejlede han, indtil han lagde op.

En anden markant personlighed var kaptajn Funder, der ejede og førte en fuldrigger »Jupiter« i mange år, den var indregistreret andet steds, men Funder havde hjemme i Hadsund. Før i tiden havde han ført og forlist to skibe — en skonnertbrig på Skagens rev og en brig i Magellan strædet. Han førte senere en af fjordbådene.

Kaptajn Funder døde som gammel mand i Helberskov. Uden for huset, han beboede, opsatte han en mægtig høj flagstang, der nærmest kunne betragtes som byens vartegn. Nu er den forlængst borte. En, ikke alene i Hadsund, men i hele egnen, velkendt mand er fhv. brofoged Einar Pedersen. I sin ungdom kom han viden om som styrmand på store sejlskibe (uden motor) i oversøisk fart, indtil han blev brofoged i Hadsund, en stilling, han beholdt i 37 år. Nu nyder han sit otium sammen med sin kone i deres hyggelige hus i fjordbyen. Det er Ejnar Pedersen, der sammen med Sofus Nielsen, står inde for de fleste detaljer i beretningen om skibe og sømænd på Mariager Fjord i gamle dage.

Krybskytteri i skovene omkring Rebild

Af Peder Christensen. †

De såkaldte »Rebild Bakker« er et relativt højtliggende moræneland aflejret på en undergrund af skrivekridt og limsten, og under og efter istiden udformet af vandløb til et system af slugter og dale bl. a. Hørgdal, Dybdal, Sømund, Stendal m. fl.

På grund af forekomsten af vandstandsende lerlag findes grundvandet mange steder under tryk og presses derfor frem gennem de vandførende grus- og sandlag i lavningerne som væld.

De største er: Lille Blaakilde, Ravnkilde og Vælderne, der gav navn til Vælderskoven og Vælderskovhus, og som for år tilbage gav vand til Kovers vandmølle. Kovadsbækken får sit vand fra vælderne, hvor vandet på den nederste halve kilometer af Stendalen vælder op mellem stenene. Bækken har navn efter det velbevarede vadested, som er brugt i min tid, og hvor der endnu ligger gamle hjulspor.

Vældersgaarden, matr. nr. 7a (en del af Søndergaard) havde navn efter et åbent væld lige oven for gården, og dette væld forsynede gården med vand. Gården er nedlagt som landbrug for ca. 100 år siden. Vældet er fyldt op omkring 1945 af daværende ejer af matr. nr. 42b. Der blev plantet nogle pil, så stedet kan ses endnu.

Der var ved Bundgården væld, der trak en stødhævert, som forsynede gården med vand, til man i 1936 fik elektricitet.

I sydsiden af Viborggårdens nordmark er der stadig et åbent væld ved foden af en meget højtliggende gravhøj, »Kjålhøv«, der endnu benyttes til vanding af løsgående græskreaturer. I mange år hentede man vand der til skovløberstedet, »Langerrumhus«, mod en årlig afgift af 5 kr. for vand- og færdselsret ad en sti over marken. Afstanden mellem vældet og ejendommen er ca. 400 m — en lang vej at gå med åg på nakken og en spand vand ved hver side i det stærkt kuperede terræn.

Der var et åbent væld, hvor Kraggården nu har have, som man vandede kreaturer og heste ved. Peter Ørnebjerg fortæller: »Som barn var jeg en dag ude at sejle i en træbalje i denne dam. Baljen kængrede. Jeg blev drivvåd. Der var ca. 1 m vanddybde. Det var ingen blid modtagelse, jeg fik, da jeg kom hjem til mor«.

Der kunne nævnes flere andre åbne væld ved gårdene i bakkerne og i markerne.

Landsbyen, Revwæld, er altså vokset op et sted, hvor der var mange overvæld i klæglommer i lerlagene. Lommer, der normalt havde en dybde på 1-3 m. Brøndene i disse var normalt 2-3 m dybe. Når der om sommeren var lange tørkeperioder, gav de fleste af brøndene for lidt vand.

Der kunne også blive mangel på vand, efter at man i 1917 havde bygget fælles vandværk i Revwæld med boring ned i kridtlagene, når der om sommeren var længere perioder med tørke og vindstille. Trækkraften til vandpumpen var en vindmotor. Så tyede man til »Bykjålen«, der lå midt i byen på gadejorden.

Afdøde, fhv. gdr. Jens Jensen, Gøttrup, Farsø, født på Buderupholm mark fortalte: »Vi drenge kunne aldrig komme gennem Revwæld, uden at vi skulle hen og prøve »Brøndvippet«.

Det var ikke rart at stå med en snes køer en varm sommerdag ved Bykjålen og skulle hive vand op med en spand, til alle havde fået tørsten slukket. Brøndvippet har ikke været der i min tid.

Også Revwæld Østergård havde brøndvippe. Disse viser os jo, hvor dybe brøndene var.

I den nordligste del af Revwæld marker ligger skrivekridt og limsten lige under overfladen. Det samme er tilfældet i den nordlige del af Buderupholm skov og på Gravlevmarkerne.

Her findes adskillige jordfaldshuller, dannet ved at nedsivende vand på grund af kulsyreindhold har kunnet opløse kalken. De derved dannede hulrum i undergrunden kan styrte sammen, hvis vægten på »loftet« bliver for stor.

Gårdejer Carl Eriksen, Revwæld Østergård, fortalte d. 29. marts 1973, da jeg traf ham ude i marken: »Da jeg en dag for nogle år siden pløjede i den nordre vang, forsvandt pludselig den ene hest i jorden. Vi måtte have Falck til at bjærge den op. Det må være vandet, der tid efter anden har skyllet noget af kalken bort i undergrunden.

For en del år siden var min nabo fhv. gdr. N. Peter Bundgård ude for det samme på sin mark ved siden af min. Et lam var kommet deri, men kunne ikke komme op ved egen hjælp. Der kom et mægtigt tordenskyt. Vandet strømmede ned i hullet, hvor det forsvandt. Den lavning derovre er drænet til et sådant jordfaldshul«, sluttede Carl Eriksen, idet han pegede på en vang ved siden af os.

Bortset fra den nordligste del af Revwæld marker er der over kalken et tykt lag moræne, der består af grus, ler og fint sand i nævnte rækkefølge. I lerlagene er der masser af lommer af klæg, hvor der i regelen er væld. Da vi her på gården i 1934 gravede ud til ajlebeholder, var der øverst $1\frac{1}{2}$ m flyvesand, derefter 4 m ler og derunder skarpt grus. Lerlaget var så fast, at det stod som en mur. Mellem flyvesandet og lerlaget var der et al-lag på 10-15 cm.

Da vi i 1937 gravede ud til en ajlebeholder mere ca. 25 m længere sydpå, var de første $\frac{1}{2}$ - $1\frac{1}{2}$ m vandfyldt klæg. Her har også været en brønd, der blev nedlagt i 1917, da man byggede vandværk for Revwæld by.

Flere steder går gruset omtrent op til overfladen med et ganske tyndt lag ler over. Det er f. eks. tilfældet på Lundsbak. Her undlod man at rydde den »bøgelund«, der var, da de omliggende arealer blev taget ind til dyrkning. Markerne omkring Rebild er dækket af et sandlag på $\frac{1}{2}$ -2 m, dels istidsaflejret og dels flyvesand.

Da vi for ca. 20 år siden dybtpløjede ca. 4 td. ld. i den nordøstlige del af gårdens mark, »Sandblokkene« kaldet, var der 3 lag flyvesand af ca. 25 cm adskilt af mørke »humuslag«. Arealet havde været bevokset med lyng i en lang årrække, så var det dækket af et lag flyvesand på 20-25 cm, derefter har det igen været bevokset med lyng i en meget lang årrække og er påny blevet dækket af flyvesand. Det har gentaget sig tre gange.

Hvor der ligger flyvesand oven på ler, er der normalt et lag al imellem. Det kan også være tilfældet, hvor der ligger istidsaflejret sand med flyvesand over. Det fine istidsaflejrede, lysegule sandlag kan have en betydelig større tykkelse end foran nævnt. Det var tilfældet, hvor Revwældkomiteen i 1972 opførte toiletbygning. Her havde Revwældboerne i mange år hentet strøsand til lergulvene i stuerne og til at strø på pikningen på gangene i staldene. Det var stadig sædvane, da vi kom hertil i 1928.

Sandflugten har gennem hundreder af år nedsat dyrkningsværdien af de Revwæld marker og i enkelte år givet anledning til mer eller mindre misvækst. Når bakkerne på grund af kreaturerne og fårenes færdsel blev slidt, eller når lyngen blev brændt af, kunne sandet fra bakkerne blæse ud over markerne og hvirvle det på markerne i forvejen aflejrede flyvesand med op, så himmel og jord stod i eet fra bakkerne af til skoven mod øst. Den sidste helt store sandflugt havde vi her i 1938, hvor vi måtte så en del af marken fire gange.

Sandflugten blev stort set standset, da de læbælter, man plantede i 1941 og 1942, voksede til.

Der skjuler sig formentlig mange efterladenskaber fra fordums tid under flyvesandet på Revwæld marker. Peter Riismøller skriver i sin bog »Rebild« af 1952: »Længe efter, at Cimberstenen var rejst, blev der fundet kimbriske grave på marken lige ved siden af, på parkeringspladsen foran Ræbildhus, under en meters flyvesand«.

Da vi som nævnt for ca. 20 år siden dybtpløjede et areal på »Sandblokkene«, pløjede vi grundstenene op fra et hus under $\frac{3}{4}$ m flyvesand ved det nordre skel øst for matr. nr. 7b. Da vi byggede vores nuværende hus, matr. nr. 10, fandt vi i det nordøstlige hjørne af grunden under ca. 1 m flyvesand gammel brolægning. Det samme skete for min nabo Knud Jensen, da han nord for vores fælles skel ca. 10 m længere nordligere, på matr. nr. 11a, gravede grund ud til hønsehus.

I 1971 fandt man en sølv-vikingskat på parcel af matr. nr. 9a. Fundet er fra år ca. 900 og omfattede i alt 128 dele, vejede 4 kg og lå under $\frac{1}{2}$ m flyvesand — oprindelig indpakket i et skind.

De mange gravhøje vidner også om bebyggelse langt tilbage i tiden. Fra en af gravhøjene nord for byen kan man se 15 gravhøje på et areal på 30-40 td. land. Tre af disse har man pløjet over, en blev sløjfet for 5-6 år siden med fredningsmyndighedernes tilladelse. Granitstenen, som var i højen, blev knust til skærver.

Ådalen har i stenalderen været en dyb fjord. Da man i slutningen af trediverne byggede den vestlige jernbanedæmning mellem Støvring og Skørping, fjernede man en del af tørve- og dyndlaget over ådalen, hvorefter man lavede en jorddæmning i overhøjde, der efter 1-2 års forløb pludselig gik til bunds og skubbede dyndmasserne ud

til siderne. Der kom også noget af den tidligere fjordbund med strandkaller m. m. med op til overfladen ved den lejlighed.

Da man omkring 1950 ombyggede Buderup bro ca. $\frac{3}{4}$ km sydvest for jernbanedæmningen, var man 42 m nede med pæleramning uden at finde bund. Efter at have rådført sig med entreprenørfirmaet Christiani og Nielsen A/S, bankede man så pæle skråt ud til siden, så hele fundamenteringen hænger i dyndet.

I adskillige år arbejdede Aalborg amts vejvæsens teknikere med planer for en regulering af hovedvej 10 over ådalen. De specialister, man havde engageret til at undersøge bundforholdene, borede i flere år uden at finde tilfredsstillende bundforhold. Man flyttede vejen uden for ådalen, som den har ligget, så langt tilbage i tiden, der har været vej.

I slutningen af tresserne foretog amtet en regulering af Aalborg-Hadsundvejen øst om Lindemborg. Den blev bygget på betonpæle over ådalen. Den oprindelige dybe fjord er gennem tiderne fyldt op med tørv, dynd, sand og ler.

I bogen: »Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie«, samlet af Klavs Gjerding, udgivet af D. H. Wulff i 1890, kan man læse: »Den ældste form for navnet Rebbild er fra 1506, idet der for dette år i Niels Clemensens indtægtsbog anføres: »Seurin Ienssøn i Reffwild, en okse«.«

Selv om ræv her i landet også sættes i forbindelse med ord som: snedig, listig, lumsk m. fl., så har vi dog en række stednavne med ræv, rev eller reff, som f. eks.: Refs, Refsgård, Refsnæs, Refstrup, Refsvindinge, Revsbøl, Revbjerg, Revhede, Rævebjerg, Rævholm, Rævså og Rævstrup.

Af H. F. Feilberg: »Bidrag til en ordbog over jyske almuemål«, 1887—1914 fremgår det, at ordet væld i Støvring-egnen udtales wæl. »I min tid har byen heddet »Revwæl« blandt egnens befolkning — med mest tryk på første stavelse og mindre på den sidste«, siger den 82-årige H. Peter Andersen, Ørnebjerg.

Jeg spurgte den 77-årige fhv. skovløber Marinus Jensen, Revvæld: »Hvor lang tid boede I nede ved vældene?« »Vi boede der i $12\frac{1}{2}$ år«, svarede Marinus. »Hvordan udtalte I vælderne? med eller uden d?« »Vi udtalte og skrev det uden d. Vi skrev Wælerskovhuset om huset, vi boede i«. Statsskovvæsenet nedbrød dette hus for 4-5 år siden.

I forannævnte bog »Rebild« skriver Peter Riismøller side 28 om udflytterejendommen Ørnebjerg: »Et af de mange navne på skovens vilde dyr — ravn, ulv, ørn, der samles om Rebild«. Ræv kunne også have været med i rækken. Dialekt og historie modsiger ikke, at det er ræv og væld, der har givet landsbyen navn.

Rævene er den dag i dag rigt repræsenteret i skovene omkring Revvæld. De har utallige stykker fjerkræs død på deres samvittighed!

For 40-50 år siden var der en stor diskussion og bladpolemik om, hvorvidt man skulle stave Rebild med e eller med æ. Som resultat heraf kan henvises til, at der på den oprindelige del af restauranten står Ræbildhus med store jernbogstaver og på den nyeste del Rebildhus. Begge dele er formentlig lige rigtige og lige forkerte. Navnet ræv har gennem tiderne dels været stavet med e og dels med æ, og dels med f og dels med v.¹⁾

Revvæld var kun en lille landsby. Matrikelfortegnelsen 1844 viser: Matr. nr. 1. Skolen.

Matr. nr. 2-10. Byens 9 gårde, hvoraf 2 blev flyttet ud ved udskiftningen.

Matr. nr. 11. Et husmandssted.

Matr. nr. 12. Et areal på ca. 2¹/₂ td. land. — i sin tid lagt ud til massegravplads af Buderupholm gods, i tilfælde af, at landet igen skulle blive udsat for »den sorte død«, der i midten af det fjortende århundrede kostede ca. halvdelen af den danske befolkning livet — eller lignende epidemiske sygdomme, der gav massedødsfald. Senere blev der oprettet et lille husmandssted på arealet, der er beliggende i Revvæld Skovhuse.

Matr. nr. 13. Bysmedien, der var beliggende øst for Søndergård, så denne gård kom til at ligge uden direkte adgang til marken. Smedien

¹⁾ Fortolkning af gamle stednavne, der har levet i århundreder i folkemunde, inden de blev nedskrevet, er naturligvis en meget vanskelig sag. I »Bogen om Himmerland« (1958) redegør Aage Houken for et par andre tolkningsforsøg (side 190): »Rebild — kunne se ud til at være et gammelt Rebe-holt, altså en ved »rebning« udmålt skov. Prof. Kr. Hald har dog foreslået at tolke navnet anderledes, nemlig med afledningsendelsen -ald af et ord **rapi*, som ganske vist ikke er overleveret i gammeldansk, men kendes fra oldnordisk *hrapi* »dværg-birk«. Navnet skulle herefter betyde noget som »birkekrat«.« Red.

Bykjælen med brøndvippen og lidt af det gamle Revvæld omkring 1912. Manden med stok er Chresten Andersen, »Viborggaarden«, f. 11.-3.-1840, † 6.-3.-1919.

Fot. ukendt

ejedes af Buderupholm gods, men blev købt af Søndergårds ejer i tiden 1886–1925, Peder Nielsen.

På en parcel fra matr. nr. 13 byggede man fattighuset med plads til 2 familier.

Herudover var der bygget fem insidderhuse, hvoraf de fire står endnu.

Med enkelte undtagelser hørte bøndergodset ved overgangen fra fæste til selveje under Buderupholm gods. Bundgården hørte under Lundbæk gods, Viborggården under Viborg stift — deraf gårdens navn — og Skindbjerggårdene under grevskabet Lindenborg.

Efter tabet af flåden 1807, statsbankerotten 1813 og tabet af Norge 1814 var der dårlige tider. Der blev pålagt nye skatter og afgifter. I de første kriseår måtte staten overtage ca. 12.000 td. hartkorn foruden ca. 13.000 td. Id. skov. Således gik det også med Buderupholm gods og med Teglgården, som staten måtte overtage i 1823.

I 1839 solgte staten godset, men beholdt skovene samt nogle ejendomme og arealer grænsende op til skoven, hvoraf en del beplantedes. Nogle ejendomme blev skovfoged- eller skovløbersteder, andre forpagtedes ud. Området: »Buderupholm Statsskovdistrikt«, omfattede i første omgang ca. 1.300 td. Id.

Lundbæk gods havde et skovområde grænsende op til Buderupholmskovene, som staten købte. Man ansatte forstråd Hans Jørgen Hansen til at administrere skovene.

I de snart 150 år, der er gået siden, er der erhvervet yderligere arealer, så det samlede statsskovdistrikt nu omfatter ca. 4.000 td. Id., herunder den del af Revwæld bakker, som danskfødte amerikanere købte fra byens gårde i årene 1909—1912 til samlingssted ved 4. juli festerne. Arealet blev overdraget til den danske stat ved den første Revwældfest i 1912.

Ved den store fredning i slutningen af trediverne blev resten af bakkerne erhvervede og overdraget til staten.

Revwæld Skovhuse.

De ca. 25 landbrugsejendomme, der ligger syd for Revwæld, er bygget på udmarker fra Revwældgårdene. To af disse er gårde, resten husmandssteder — de fleste af disse så små, at brugerne af disse har måttet tage arbejde uden for landbruget, mange som skovarbejdere. Færre og færre af disse drives efterhånden som selvstændige landbrug.

Revwæld med udflyttere og skovhusene var omsluttet af skovene på nær det nordvestlige hjørne ned mod Gravlevdalen — forhen Gravlev sø. Denne indlukkethed havde sat sit præg på landbrugets udvikling og befolkningen, der var meget indgifte.

Da vi kom til Revwæld i 1928 levede her i sognet nogle kvinder og mænd, hvis erindringer burde være optaget på bånd eller grammofoonplader. Flere af dem var gode fortællere. Desværre skete det ikke. Såvidt vides har museumsinspektør Peter Riismøller optaget samtaler med kulsvier Søren Jensen, Skørpinglund. Derud over findes der ikke meget ud over mundtlige beretninger, der forsvinder, når de mennesker dør, der har kendt de pågældende.

I det følgende berettes om en af disse mænd. Materialet har jeg fået fra forskellig side. Jeg takker dem, der har ydet mig bistand.

Krybskytte-kongen i Rold Skov

Af forhenværende førstelærer M. C. Juul-Møller, Greve Strand. (Efter udklip af et af Køge-Roskildeegnens dagblade — formentlig fra forsommeren 1955. Den første skole i Skørping stationsby blev taget i brug i 1905).

»Det er ca. 50 år siden, jeg som ung lærer i udkanten af den 16.000 td. ld. store Rold skov fik jagtlige interesser. En stor part af min jagt spændte over en del hedeparceller i den vidunderlige storslåede natur omkring Rebild bakker, Hanehøj, Skørping Holme, Buderupholm og noget man kaldte Pumphusene (Otteruphuse).

Her boede på dette tidspunkt kongen over alle krybskytter i Rold skov, hedebonden Niels Nielsen, populært kaldet *Artillerist-Niels*. Han tilbød mig venligst gratis sin egen jagt, idet han med en skælm i øjet føjede til: »A goer nemlig åller sjølv po jagt«. Sandheden var imidlertid den, at han, kone og mange børn fornemmelig levede af ulovlig jagt i Rold skov, omfattende statens og godserne Buderupholm, Mylenberg, Nørlund, Lindenberg og Willestrups skove.

Den store vildtbestand i disse mægtige skovkomplekser fristede mange til krybskytteri, der for øvrigt af de private selvejere uden for fæstebønderne ikke anså for noget slemt og vanærende.

Artillerist-Niels var et fredsommeligt menneske med skarpe sanser, kløgt, koldblodighed, fantastisk sikkerhed i brug af skydevåben og udstyret med en legendarisk sindsligevægt og ægte jydsk lune. Hele hans habitus var som skabt til den ulovlige jagts farlige, men eventyrlige levevej, der for hans vedkommende i alle sine faser indtil det helt dramatiske den dag i dag går i mundtlige frasagn fra slægt til slægt om hans eventyrskikkelse, der nu ligger under mulde.

Forstvæsenet og politiet var naturligvis altid mobiliseret over for Artillerist-Niels, der under sine meriter spillede dem det ene puds efter det andet. Herom nogle eksempler af de mange:

I Storarden skov var der bleven skudt på en skovfoged, der dog lykkeligvis overlevede overfaldet. Alle egnens krybskytter med Artillerist-Niels i spidsen, som dog ikke var den skyldige, blev ført for skranken på Tinghuset i Terndrup, hvor følgende replikskifte fandt sted mellem herredsfogeden og Artillerist-Niels:

Herredsfogeden: — Nå, Niels Nielsen! Er det Dem, der har skudt på skovfogeden i Storarden skov?

Artillerist-Niels: — A? Tho nej, a veed da godt, te skovfogeder og storke er fredet hele året.

Denne scene kunne man kort efter se illustreret i »Klods Hans«.

Niels måtte blive i arresten en tid. En af dem, der tidligere var afhørt i sagen, men var løsladt, lånte nogle penge og var på vej til U. S. A., men blev stoppet i England og ført tilbage til Danmark, hvor han gik til bekendelse, og Artillerist-Niels kom atter på fri fod.

En vinternat havde en af statens skovfogeder sporet Artillerist-Niels i sneen og rykkede ham nærmere og nærmere ind på livet, så satte Niels på hosesokkerne yderligere farten op. Skovfogeden, fra hvem jeg selv har historien, lagde da en patron med hagl nr. 10 i sin bøsse, holdt på bagen af Niels og trykkede til. Han ramte ganske rigtigt på den omtalte kødfulde del. Niels sprang i vejret med et Av! der gav genlyd i skoven.

Ikke så længe efter mødtes de to herrer hos isenkrammeren i stationsbyen i samme ærinde, nemlig for at købe ammunition. Niels skottede da noget til skovfogeden, idet han med hovedet på sned og på en påtaget kvæget måde afleverede følgende til den uniformerede skovfoged: »Tho de æ smo hawl, te skovfogeden bruger«. Den kunne modparten ikke give tilbage på.

Artillerist-Niels havde engang skudt en hjort og havde gennem en handlende solgt den videre til Aalborg. Over for herredsfogeden forklarede han omstændeligt på sin påtagne fjogede måde, at han havde skudt dyret hjemme i sin kålgård, idet hans kone og børn var dødelig angst for, at den fjortenendede skulle blive uvan og spidde dem på sit frygtelige gevir. Efter denne forklaring gav fogeden op og spurgte til sidst Niels: »Sig mig engang Niels, hvor langt går egentlig Deres jagt«?

»Li'så lånt himmelem er blo«, svarede Artillerist-Niels, og hermed faldt sagen«.

Artillerist-Niels, husmand, kampestensmurer, Otteruphuse, matr. nr. 33a, blev født den 24. maj 1859 og døde den 12. februar 1945 omtrent 86 år gammel. Han var opfødt ved sin bedstefar i fattig-

huset i Gl. Skørping, der lå på Kristian Hyldgårds toft, matr. nr. 36. Den nuværende ejer har bygget et nyt hus på grunden og brudt det gamle ned.

Bedstefaderen havde været artillerist, derfra havde Niels navnet.

Niels kom ud at tjene, da han var 8 år. »I skolen fik a tærsk hver dag, men a haad osse fortjent det«, har Niels fortalt.

Da Niels var 18 år, blev han gift med Sine, der var 21 år. De kom til at bo i en stue i vestre ende af husmand Laurits Stubberups stuehus.

— — »Senere byggede de sig et hus i skovkanten. Hjemmet var fattigt, for selv om Niels gik ud og arbejdede for bønderne, var for-tjenesten ikke stor. Hertil kom at hans kone — lige så sikkert som bøgen hvert forår springer ud i Rold — hvert år fødte ham et barn. Det blev til mange, og for at skaffe mad begyndte Niels i ny og næ at skyde en buk i skoven«.

Om sommeren arbejdede Niels med kampestensbyggeriet. Efterhånden påtog han sig større arbejder. Et år byggede han stald og lade til en gård, men da kampestensbyggeriet faldt bort, arbejdede Niels ind imellem med andet murerarbejde.

En tid arbejdede Niels på Vangs teglværk, der lå ved siden af Koopmanns slagteri i området, hvor nu Markuskirken i Aalborg ligger. Teglværket sørgede for kost og logi. Man købte »gode ben« til en meget billig pris på slagteriet ved siden af, så gule ærter og hvidkålsuppe indgik i den daglige kost.

Det var tyskere, der drev teglværket. Det var en ung tysker, der lavede maden. »A haad aftale mæ ham om, at a sku lær ham å snakke dansk, å så skul han lær mæ å snak tysk«, fortalte Niels. Niels lærte så meget tysk, at han mange år senere under besættelsen i 1940—1945 trods det, at han var 80 år, kunne tale med de tyske besættelses-tropper.

Det var om vinteren, det kneb med at holde brød i huset. Straks efter, at han var blevet gift, arbejdede han en del i skoven om vinteren sammen med Kulsvier-Frederik, men da de begyndte at interessere sig en hel del for vildtet, holdt dette op. En tid arbejdede han på Vestergård i Gl. Skørping. Daglønnen var 25 ører + kost. En tid arbejdede han i Annerup; han gik frem og tilbage morgen og aften

Studeforspand i Rebild Bakker omkring 1900.

Fot. Det kongelige Bibliotek.

en god mils vej hver vej. Arbejdsdagen var 12 timer, fra 6 morgen til 6 aften. Niels måtte jo supplere disse små arbejdsindtægter, der-
som familien skulle leve. Selv om de havde en ko og en lille hest, så kunne det ikke klare udgifterne. Det kunne knibe med terminerne, men der var et godt naboskab. Møller Anton Andersen og Niels har tit hjulpet hinanden i en snæver vending. Når det kneb, så trak den ene af dem sin ko indtil landboauktionen i Skørping, og så bød den anden den ind. Koen kom tilbage i sin egen bås, så kunne man få terminen betalt og havde kredit på auktionsregningen i fem måneder.

Her skal nævnes en mand, som Niels i mange år havde samarbejde med i skoven først ved skovarbejde senere ved krybskytteri. Her efter »Ny Tid« fra samme artikel som citeret foran:

»Kulsvier-Frederik var som Niels under middelhøjde, smidig, senet, god til at løbe, sikker til at skyde, et kvikt hovede og i besiddelse af et slagfærdigt lune. Han havde som Niels altid et rapt svar parat,

selv når de stod over for lærde mænd som dommer og politimester i retten.

Frederiks far havde i mange år været kulsvier i kanten af Rold skov, dels syd for Revwæld, dels ved hjemmet, Skørpinglund. Frederiks bror Søren, der fik hjemmet, overdrog ejendommen til sønnen Ejnar for ca. 30 år siden. Navnlig under krigen blev der lavet meget kul og generatorbrænde.

Frederik havde en lille gård i nærheden af sit hjem. Hans kone døde i en forholdsvis ung alder fra en stor flok børn — en halv snes stykker. Frederik havde brug for den ekstra fortjeneste, som krybskytteriet gav. Efter moderens død gik børnene for »lud og kold vand«, halvnøgne, pjaltede, og føden, de fik, var mangelfuld. Forholdet kom Peter Sabroe for øre. En dag mødte han op i hjemmet. Frederik var ikke hjemme. Sabroe besigtigede forholdene i hjemmet og spurgte børnene ud.

Sabroe fandt Frederik hos broderen, Søren. Han foreholdt Frederik i stærke vendinger, at forholdene i hjemmet med hensyn til børnenes beklædning og kost skulle rettes op, dersom han ville beholde sine børn i hjemmet, og manglede han penge, så skulle Sabroe nok skaffe nogle til veje.

»A mangler eik pæng«, sagde Frederik, idet han hev en 500 kr. seddel op af tegnebogen og viftede Sabroe om næsen med. Peter Sabroe snuppede pengesedlen, gav den til Frederiks bror, Søren og pålagde ham at købe tøj til børnene for pengene«.

— Kulsvier-Frederik var en god økonom. — —

»Frederik forsøgte sig også som snigfisker. Han havde opdaget, at der gik nogle store laks i Lindenberg å, som han kunne få ram på med sin riffel. En dag, da han lå på jernbanebroen og ventede på, at laksene skulle komme, sad skovfogeden på lur. Han havde taget et vidne med sig, en karl fra Møllegården. De kom frem, da Frederik tog sin riffel frem.

Dagen efter stod Frederik foran dommerens skranke. Men Frederik gjorde høflig opmærksom på, at man var helt forkert underrettet. Han havde været på vej til Støvring for at få sin riffel repareret. Undervejs opdagede han, at han havde glemmt noget og var taget hjem for at hente det. Han var imidlertid blevet træt og havde lagt sig på jernbanebroen for at hvile sig.

— Der var affyret et skud, oplyste skovfogeden. Det kunne jeg se på riflen.

— Man kan ikke se, om der er affyret et skud eller ej, svarede Frederik.

Resultatet blev, at han næste dag måtte møde i retten med riflen.

— Og a haar taae en patron mæ, skal a fyr den o, så De ka si, a haar ret, spurgte han dommeren.

— Nej, fri og bevar mig vel, sagde dommeren.

Frederik blev frikendt for snigfiskeri, men blev idømt en bøde på 2 kr. for ulovligt at have færdedes på statsbanernes grund. Det havde skovfogedens vidne imidlertid også gjort, da han sad på lur, og dommeren kunne ikke andet end at idømme ham en bøde på samme størrelse. Da karlen ingen penge havde, måtte skovfogeden betale for ham. Skovfogeden og Frederik fik på denne måde lige meget ud af denne retssag«.

— På Nielses gamle dage fik han jævnligt besøg af Kulsvier-Frederik. Så drøftede de gamle minder. Frederik kunne begynde: »Kan du huske? Aa! Den onde lyneme«!

Begge kendte de skoven ud og ind.

Skovens folk var efter Niels og Frederik. Når de havde drejet dem eller retten en knap, så gottede folk sig.

De første 2 år Artillerist-Niels gik på jagt, blev han taget fem gange. En dag Niels kom kørende på vejen, hvor nu kommuneskolen ligger, kom skovrider Weismann, Grevskabet (Lindenborgs skove) kørende bagfra på cykel. Vognmand Jens Peter Jensen, Skørping, kom kørende mod ham i lukket vogn. Skovrideren råbte: »Kør til side, Niels«. Niels havde godt set, at skovrideren var på vej højre om vognen. Den gang var der i græsrabatten langs vejen en ganske smal cykelsti 5-7 cm dybere end græsrabatten, der skulle ikke meget slinger til, før man væltede. Niels drejede korrekt til højre med det resultat, at Weismann væltede i grøften og ned ad en skråning.

Efter at skovrideren havde sundet sig lidt, indhentede han Niels, der holdt nede ved Turisthotellet. Han tog i vognen og skældte ud på Niels. Da Niels havde hørt på det en tid, kørte han. For at få rideren fri af vognen, satte Niels en hånd på brystet af ham og skubbede til, idet han satte køretøjet igang.

Parti fra Rebild Bakker.

Fot. Det kongelige Bibliotek.

Skovrideren væltede oven i cyklen. Der blev en politisag ud af det. Niels blev frikendt.

Niels og hans søn, Martin, var på jagt en dag ude ved Dalvadhøuset og skød en hjort, som de skjulte med nogle grene under et træ. De var kommet ud på vejen og mødte et par skovfogeder. Martin bar bøssen. Det var meningen, den skulle have været skjult, men de nåede det ikke.

St. Brøndum kommune havde givet grevskabet det stykke vej, man færdedes på. Niels sagde til skovfogederne: »A kom fra Arden og mødte Martin her. A saa te ham. Do ved da godt, at do eik mo goe mæ bøssen her din tosk«. Sønnen blev idømt en bøde på 30 kr. »Ja, de haar han osse fortjent. Han ved da godt, at han eik mo goe med bøsse po grevens vej«, sagde Niels. I mellemtiden var sønnen rejst til Norge, hvor broderen Søren var muremester. Bøden for ulovlig færdsel med bøsse blev formentlig aldrig betalt.

Hjorten, de havde skudt, opdagede skovfogederne ikke.

»En nat havde vi skudt et dyr ved skovfogedboligen i Tveden. Vi var klar over, at skovfogeden vågnede ved skuddet. Det faldt på marken lige uden for ejendommen. Vi tog dyret med ind i skovfogedens lade. Vi var klar over, at det var det sidste sted, han ville lede efter os, når han kom ud. Da han så var gået i skoven for at finde os, fjernede vi os hurtigt med dyret«.

Når de skød et dyr om dagen, så dækkede de det til og hentede det om natten. Det omvendte kunne også ske.

En dag var Niels kørt ud efter et dyr, han havde skudt om natten. Efter at han havde fået dyret læsset i bunden af vognen, fyldte han denne med ris. Man måtte frit hente ris i skoven til brændsel. På hjemvejen mødte han skovfogeden, der boede i Purkerhus. Han ville godt snakke med Niels. Da de havde talt lidt sammen, og skovfogeden begyndte at interessere sig for, hvad der var i bunden af vognen, sagde Niels: »A skal te aa hjem«. Han rakte skovfogeden hånden til farvel samtidig med, at hesten fik et rap af piskan. Han holdt fast i skovfogedens hånd til hesten var kommet godt igang.

En nat de skulle hente et dyr i nærheden af skovfogedboligen i Tveden, og da de var bange for, at de skulle blive set, kalkede de hesten hvid. Skulle der så være nogen, der havde set et køretøj med en hvid hest for den nat, kunne det ikke være Niels, hvis hest var brun.

»Jeg er født uden for ægteskabet, min mor blev aldrig gift, så jeg er opfødt hos min mormor og morfar, Sine og Artillerist-Niels«, fortalte vores landpost. »De skød mange dyr. En dag, jeg kom ud i laden, lå der 2 hjorte og et rådyr«. De blev i regelen solgt til Aalborg. Først sendtes de med banen, senere, da der kom til at køre rutebil, tillige med denne«.

Krybskytteriet foregik i regelen i kludsko eller på strømpesokker, så havde man ofte et par træsko med, der enten var for små eller for store. Blev de så opdaget, og man satte efter dem, så smed man disse træsko. Når så politiet dagen efter kom og præsenterede træskoene, så var det selvfølgelig ikke Nielses. Han kunne ikke passe dem. Nielses hurtighed til at løbe var legendarisk.

Niels måtte jo ind at sidde i arresten en gang imellem.

Et år juleaftensdag kom den lukkede vogn, som datidens arrestanter blev transporteret i, kørende gennem Skørping. Niels havde ikke

betalt en bøde til tiden, han var idømt. Han havde ingen penge. Da han så vognen komme, fattede han hurtig en beslutning. Han havde ikke megen lyst til at sidde i arresten julen over. Hurtig greb han bøssen og smuttede ud i skoven.

Vognen måtte køre tilbage med uforrettet sag. Sine kunne fortælle, at Niels ikke var hjemme. Hun anede heller ikke noget om, hvor han var, eller hvornår han ville komme tilbage. Kort tid efter kom Niels imidlertid hjem med et dyr, han havde skudt, som han snart fik solgt. Hvorefter han omgående tog til Terndrup og betalte bøden: — Friheden for enhver pris!

En aften kom Niels og ville kravle ned i et »skydehul«, men han opdagede, at der sad en skovfogedassistent i hullet. Niels fik travlt med at komme bort. Selv om skovfogedassistenten råbte efter ham: »Du kan godt standse, Niels, du er genkendt«, fortsatte Niels.

En nat var Niels og Frederik på jagt i nærheden af skovriderboligen ved Thorup Hede, hvor Lorentzen, far til senere skovrider Poul Lorentzen, Buderupholm statsskovdistrikt, da var skovrider. Niels sagde til Frederik: »Før vi går ind i skoven, skal vi vide, hvor vi har rideren. Niels tog en sten og smed den ind ad et åbentstående sovekammervindue. Der blev uro derinde, skovrideren skældte ud, og Niels sagde: »Nu kan vi godt gå i skoven, nu ved vi hvor skovrideren er«.

En aften Niels kom cyklende, stod politibetjent Hoby ved sin bil, der var punkteret. Niels spurgte, om der var noget, han kunne hjælpe med. Hoby meldte Niels for at køre uden cykellygte. Niels blev idømt en bøde på 10 kr., som han foretrak at sidde af. Han blev sat ind i en celle, hvor der i forvejen var to krybskytter. For sent opdagede politiet, at de havde begået en fejl. Det lykkedes aldrig senere at fange Nielses to cellekammerater. De havde benyttet tiden til at snakke jagt, og Niels havde fyldt dem med fiduser.

— »A fik besked på, at a skuld lokkes ud te avten. A saae te, a eik turde goe om avtenen, så i kommer te aa behold mæ te i morgen tidlig«, sagde Niels. Men arrestforvareren ville ikke beholde Niels til næste dag. Han blev lukket ud om formiddagen. Niels havde regnet ud, at der var Skørping marked, så var der køremulighed, så han var fri for at gå hjem.

En dag for mange år siden ved et Skørping marked sad jeg og fik

en kop kaffe på Turisthotellet sammen med gdr. Selgen Christensen, Riise. Niels havde også været inde at få kaffe og var på vej ud. Idet han gik forbi vort bord, sagde Selgen: »Go-dav Niels«, og Niels fortalte om en kalv, han havde solgt. Selgen sagde: »Ja, do haar oltider væt glaae ve dyr Niels«. »Ja, ja, de haar a da«, svarede Niels. »Ja, især grevens«, tilføjede Selgen. Så fik vi et par jagthistorier. Efterhånden blev bestemmelserne for salg af vildt skærpede. Ved salget skulle der medfølge oplysninger om, hvor dyrene var skudt, og hvem der havde gjort det. Natjagt blev forbudt, og Niels blev ældre. Han indskrænkede jagten til at skyde nogle dyr ved skoven eller i udkanten af denne, som han slagtede og brugte i egen husholdning eller solgte under hånden.

Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune

Af Henning Bender.

Da formanden for Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver, skoleinspektør A. Strange Nielsen i 1972 udgav sin vejledning i lokalhistorisk arkivarbejde: »Lokalhistoriske Arkiver«, kunne man foruden en lang række nyttige anvisninger finde en beklagelse over at der endnu i enkelte dele af landet, nemlig Københavns-, Odense- og *Aalborg*-områderne, var flere steder, hvor ingen — slet ingen — sørgede for at tage vare på de skriftlige vidnesbyrd om stedets lokale historie.

Forholdet *måtte* vække undren. Efter oprettelsen i 1937 af landets første lokalhistoriske arkiv i Fåborg, har etableringen af disse arkiver i de sidste ti år taget en sådan fart, at Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver i år nærmer sig et medlemstal på 180. Når Himmerland (der kun er repræsenteret af arkiver i Hobro og Svenstrup) og storbyområderne undtages, er det derfor efterhånden således, at de fleste købstæder og en lang række landsogne over hele landet nu dækkes af dette arbejde.

At ideen er slået så kraftigt an har formentlig flere årsager. Et vigtigt moment er selve spændingen ved at arbejde med et jomfrueligt materiale, mens de statslige arkiver: Rigs- og landsarkiverne i første række har den offentlige administration og Erhvervsarkivet de større erhvervsvirksomheder som landsdækkende arbejdsområder, indsamler de lokalhistoriske arkiver som de første et materiale der oftest kun lader sig fremskaffe ved lokale kontakter: enkeltpersoners, mindre erhvervsvirksomheders og foreningers arkiver, ligesom indsamling, identificering og registrering af illustrationsmaterialet hertil: billeder, fotografier og kort, lettest lader sig foretage på lokalt plan.

Hertil kommer, at befolkningens øgede fritid tillige er kommet den historiske interesse til gode, ikke mindst interessen for hjemegnens historie. Her er de lokalhistoriske arkiver i stand til at formidle et materiale, der ikke alene kan benyttes af lokalhistorikere, men i stigende grad inddrages i skole- og voksenundervisningen. Endelig skal det nævnes, at de lokale vidnesbyrd om fortiden, der alene kan indsamles af lokalhistoriske arkiver, fremover må forventes at få stor betydning for historieforskningen. Historie er ikke længere alene et fag, der beskriver statens politiske udvikling eller samler kuriøse fortællinger fra fortiden, selvom der naturligvis også fremover skal være plads til »rigshistorie« og ren fortællerglæde. Nok så stor en vægt har beskrivelsen af sociale og økonomiske sammenhænge i det fortidige samfund fået. Det gælder nu i forskningen ofte de enkelte samfundsgruppers leveforhold, deres familiemønstre, boliger, arbejde og fritid og det er de regionale særtræk og samspillet mellem disse, der undersøges. Hertil kræves imidlertid kilder, der bl. a. kan oplyse om madpriser, lønninger, arbejdsforhold, erhvervsforhold og foreningsliv, for blot at nævne et udvalg — netop de kilder, det er de lokalhistoriske arkivers opgave at indsamle og gøre tilgængelige. Trods vekslende — ofte meget ringe — økonomisk støtte, vanskeligheder ved at finde egnede lokaler og brud på arbejdsrytmen, når en drivende kraft f. eks. flytter, har arkiverne nået betydelige indsamlingsresultater. Samtidigt findes der flere eksempler på arkiver, der har nyttiggjort deres materiale i undervisnings- og oplysningsøjemed. Derimod har forbindelsen mellem historieforskningen og de lokalhistoriske arkiver i de fleste tilfælde været svag.

En manglende benyttelse af arkiverne i en forskningsmæssig sammenhæng skyldes formentlig en manglende orientering om deres formål (udover indsamling), manglende oplysninger om deres arkivaliebestand samt en manglende koordinering de forskellige arkiver imellem. Muligheden for at opnå en mere ensartet registrering af materialet skulle dog nu være indenfor rækkevidde efter udsendelsen af den omtalte vejledning, men tilbage står, at mange arkiver kun dækker et meget begrænset område — f. eks. et kirkesogn. En sådan afgrænsning har naturligvis den meget store fordel, at man magter at knytte de lokale kontakter, der er så vigtig en betingelse for et effektivt indsamlingsarbejde, men samtidigt har det ladet

arkivbenytterten lidt i stikken. Også han arbejder med et lokalt afgrænset område — men sjældent et kirkesogn. I studieøjemed ville et handelsområde — en by og dens opland — ofte være det ideelle, ikke blot ved erhvervsmæssige undersøgelser, men tillige ved befolkningsmæssige, idet vandringerne fra land til by i ældre tid fortrinsvis skete fra handelspladsens opland.

Overfor indsamlerens ønske om så små og overskuelige enheder som muligt står derfor benytterens ønske om at kunne arbejde med større, erhvervsmæssigt sammenhængende enheder. Særlig udpræget vil denne modsætning blive i et storbyområde, hvad der vel er grunden til at lokalhistoriske arkiver netop mangler her. Det har derfor muligvis interesse, hvorledes spørgsmålet er blevet grebet an i Aalborg-området.

Oprettelsen af Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune.

Da der i januar 1972 blev taget initiativ til oprettelse af et fælles lokalhistorisk arkiv for hele kommunen, varetoges indsamlingsarbejdet for enkelte af kommunens yderdistrikter af Lokalhistorisk arkiv for Ellidshøj-Svenstrup samt af spirer til arkiver i Vadum, Vodskov og Sulsted, mens de centrale byområder dels dækkedes af enkeltpersoner, dels af en række institutioner og foreninger: Aalborg Historiske Museum, Det Nordjyske Landsbibliotek, Nørresundby Byhistoriske Samling, Sundby-Hvorup Sognehistoriske Samling, Historisk Samfund for Himmerland og Kjær herred samt Selskabet for Aalborgs Historie. Der var gennem disse allerede udført et værdifuldt arbejde, men manglende koordinering medførte dog, at der dels gik meget uerstatteligt historisk materiale tabt, dels at det allerede samlede lå så spredt og uregistreret, at det kun i begrænset omfang kunne udnyttes i studieøjemed.

I erkendelse af dette problem, nedsattes den 6. januar 1972 på et møde hos rådmand Henning Larsen et udvalg bestående af repræsentanter fra de ovennævnte institutioner og foreninger, der skulle stille forslag om oprettelsen af et centralarkiv med lokaler i den kommunalt ejede »Bryggergården« i Nørresundby. Som det første opnåede udvalget tilsagn fra de, der hidtil havde varetaget indsamlingen om at overlade samlingerne til det nye arkiv. Men allerede omfanget af det registrerings- og ordningsarbejde, der herved ville

foreligge, gjorde det klart, at skulle man nogensinde nå nogen vegne, måtte en heltidsansat faguddannet leder ansættes — dette så meget mere, som der jo tillige bestod et behov for en intensiveret fortsættelse af indsamlingsarbejdet, en sagkyndig vurdering af hvad der burde gemmes, samt en nyttiggørelse af det indsamlede i studieøjemed.

Efter indstilling fra udvalget oprettedes Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune derfor i 1973 som en selvejende institution støttet af kommunen, med en bestyrelse, der havde rådmanden for skole- og kulturforvaltningen som formand og i øvrigt bestod af 2 byrådsmedlemmer, repræsentanter fra museums- og biblioteksvæsenet, samt et medlem fra hver af de historiske foreninger og samlinger i byen. Som arkivleder ansattes herefter pr. 1. februar 1974 en historiker, mag. art. Henning Bender, der tidligere havde arbejdet på Rigsarkivet.

Beretning 1. 2. — 1. 8. 1974.

Arbejdet på arkivet i dets første halvår har foruden den fysiske etablering, særligt bestået i indsamling, registrering og ordning. Størstedelen af de samlinger, der var givet tilsagn om ved arkivets start er modtaget og har i sig selv medført, at arkivet allerede er et af landets største i sin art. En særskilt oversigt herover ville blive for omfattende og vil derfor blive selvstændigt udsendt, her skal kun enkelte hovedtræk nævnes. Den betydeligste samling er afgivet af Aalborg Historiske Museum og omfatter ved siden af en lang række privat- og erhvervsarkiver fra tiden mellem ca. 1700 og nu, en enestående fotosamling: ca. 10.000 positiver og 300.000 negativer fra gamle Aalborg-fotografer fra 1843 til vore dage. Af afleveringen fra Selskabet for Aalborgs Historie skal særligt nævnes arkivet efter Aalborg Understøttelsesforening (1867) 1878—1954 samt Aalborg Tekniske Skole 1805—1943. De øvrige samlinger indeholder for størstedelen privatarkiver og manuskriptsamlinger, blandt disse den meget værdifulde samling lokalhistoriske optegnelser fra Kr. Værnfeltd. Endelig skal det omtales, at Arbejderbevægelsens Arkiv, ved afslutningen af et igangværende arbejde med en indsamling og registrering af fagforeningsarkiver i Aalborg-området, har givet tilsagn om at overlade det indsamlede til lokalhistorisk arkiv.

Da arkivet imidlertid herudover har en desværre velbegrundet mistanke om, at selv meget væsentlige arkiver dagligt forsvinder, enten ved ødelæggelse under dårlige opbevaringsforhold eller ved kassation i forbindelse med dødsfald eller nedlæggelser af virksomheder eller foreninger, er et selvstændigt indsamlingsarbejde tillige indledt. Dette er sket på flere måder: ved de kontakter, der kan etableres i kraft af arkivbestyrelsens sammensætning, gennem henvendelser i presse og regionalradio, samt ved direkte henvendelser til folk, der må formodes at ligge inde med et væsentligt materiale. Dette arbejde har allerede givet betydelige resultater, men det er for at nå flere, jeg nu henvender mig til dette tidsskrifts læsere. Alt, hvad der kan fortælle om områdets fortid — også den nyeste — kan have interesse. Det drejer sig om billeder, fotografier af personer, grupper af personer, billeder fra dagliglivet og billeder, der viser, hvordan man bor, arbejder og tilbringer fritiden, samt billeder af gader, veje, gårde og huse. Gamle eller nyere dokumenter, der fortæller om det samme, det være sig dagbøger, manuskripter, fæstebreve, skøder, borgerskabsbreve, lejekontrakter, breve og regnskabsbøger m. m., samt erhvervsvirksomheders, foreningers og institutioners arkiver, hvor de senere års mange sammenlægninger ofte betyder, at det efterladte materiale hurtigt går tabt.

Henvend Dem derfor til arkivet, hvis De selv har, eller kender nogen, der ligger inde med et sådant materiale. Kommer det til arkivet, vil det ikke alene blive ordnet og registreret, men man kan til enhver tid komme og se det. Ønskes det ikke offentlig tilgængeligt, kan det båndlægges med en klausul herom, og ønskes det slet ikke afleveret, er jeg alligevel interesseret i at se det, idet en registrering af, hvad der overhovedet er, er arkivets vigtigste opgave. Dette gælder ikke blot Aalborg storkommune — så længe der ikke findes andre arkivalieindsamlende institutioner i det område, der dækkes af dette tidsskrift, ønsker arkivet tillige at redde, hvad endnu reddes kan herfra. Et sådant materiale vil tillige blive registreret, således at det ikke alene vil udgøre en »startkapital«, når et lokalhistorisk arkiv oprettes i det ene eller det andet lokalområde, men således at man på længere sigt vil kunne nå frem til en samlet oversigt over lokalhistorisk materiale i Himmerland og Kjær herred.

Og det er en sådan oversigt, forskningen har brug for, hvis den øn-

sker at beskæftige sig med andet end kuriøse småbegivenheder. Så nødvendigt et net af lokale historiske arkiver i de enkelte sogne er for at sikre den fornødne effektivitet i indsamlingen, ligeså nødvendigt er det, at et centralt lokalhistorisk arkiv skaber oversigt over, *hvad* der samlet findes. Det gælder tillige det materiale vedr. området, der gemmer sig på de statslige arkiver i København, Viborg og Århus — her er Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune allerede gået i gang med at anskaffe de trykte, samt kopier af de langt flere utrykte registraturer, ligesom betydelige hjemlån af selve materialet til arkivet vil kunne foretages. Det er først gennem en samlet oversigt over og i vekselvirkningen mellem hvad alle disse arkivenheder samlet har at byde på, at en kvalificeret lokalhistorisk forskning vil få de ideelle vækstbetingelser. Her vil Aalborg-området, der hidtil har stået tilbage for de øvrige dele af landet kunne byde på noget nyt, ikke mindst hvis det nye universitetscenters ønske om en stor berøringsflade med befolkningen realiseres: en koordineret indsats af amatør- og professionelle historikere i udforskningen af dette områdes historie.

Hertil kræves imidlertid hjælp fra flere par øjne, øren og hænder, end de arkivet råder over, hvorfor jeg stærkt vil opfordre til, at man henvender sig til nedennævnte adresse, hvadenten det gælder opbevaring og registrering af et værdifuldt historisk materiale, hjælp og råd ved oprettelse af lokale indsamlingssteder eller vejledning ved fremskaffelse af relevant kildemateriale til en forskningsopgave.

Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune
Bryggergården
Østergade 8
9400 Nørresundby
Tlf. (08) 17 48 82. (Privat: (08) 17 56 89).

Fra museernes arbejdsmark

Als Hjemstavnsmuseum

I Historisk Samfunds årsskrift fra 1971 er der givet en ret omfattende beskrivelse af Als Hjemstavnsmuseum, og hvad det indeholder af bohaver, ting og sager, brugt i det daglige af bønder i Als sogn for ca. 200 år siden. Lige efter sidste verdenskrig begyndte en snæver kreds af folk herude, der havde interesse for at samle og bevare gamle ting fra en fjern fortid, før de helt forsvandt i glemselen, at lufte tanken om oprettelse af et hjemstavnsmuseum og denne tanke fik en nærmest uventet stor tilslutning fra den stedlige befolkning.

Der fandtes intet disponibelt hus, der egnede sig til formålet, men man erhvervede et gammelt udhus i Buddum, der stod for at skulle fjernes, og det kan siges at være et helt fund. Stolperne var af solidt egetømmer fra Launkærskovene og disse såvel som bjælker og mursten kunne anvendes igen ved museets opførelse, der blev udført med udelukkende frivillig arbejdskraft, vistnok med undtagelse af en rutineret tækkemand til at lægge stråtaget op. Dette blev erhvervet gratis fra omegnens landmænd. Man fik på den måde et både godt og billigt hus, der egnede sig enestående godt til formålet.

Da det stod færdigt, var det en tro kopi af et stuehus fra Sydøsthimmerland fra op imod år 1800. Folk fik travlt med at finde frem til gamle sager, der hidtil havde ligget gemt upåagtet hen på lofter, i kister og andre steder, og det varede ikke længe, før alle husets rum var besat.

Der er lagt et stort arbejde fra egnens folk ved oprettelsen af dette hjemstavnsmuseum. I årene, der er gået, har de bevist deres interesse ved stadig at forøge samlingerne, så der nu ikke engang er plads til det altsammen i rummene nedenunder, hvorfor en del er anbragt på loftet.

Også folk fra andre egne har vist interesse for dette særprægede

Et hjørne af folkkestuen i Als Hjemstavnsmuseum.

Fot. ukendt

museum, det viser det stadig stigende besøgstal. Der har været mange både børne- og ungdomsskoler og ikke mindst en masse turister i sommertiden. Hele den lange kyststrækning af det gamle Als sogn fra Øster Hurup til Als Odde er i de senere år blevet et af de mest foretrukne feriesteder på Jyllands østkyst, og turismen har været af uvurderlig betydning for besøgstallet på museet. Også mange udlændinge, især tyskerne, har fundet vej dertil, så kustoden har haft travlt sommeren igennem med at vise rundt.

Regner Thorup.

Digterhuset i Farsø

I 1971 erhvervede Farsø kommune, tilskyndet af en kreds af borgere, der havde samlet et ikke ubetydeligt beløb ind og stillet til rådighed — et ældre hus på hjørnet af Søndergade og Johs. V. Jensensvej i Farsø.

I dette hus blev Himmerlands store digter, Johannes V. Jensen født 20. januar 1873 — og her indrettedes nu en mindestue for hans navnkundige søster, Thit Jensen, hvis møbler m. v. man var kommet i besiddelse af gennem testamentarisk bestemmelse.

I årenes løb er samlingen blevet suppleret op, navnlig gennem gaver fra Thit Jensens niece, frøken Agda Arden — men det er også lykkedes at fremskaffe et og andet i tilknytning til Johs. V. Jensen. (På Nationalmuseet findes en mindestue for Johs. V. Jensen, og denne har naturligvis fået første prioritet på møbler m. v. — og på Det kongelige Bibliotek har man samlet manuskripter og bøger m. v.).

I hundredåret for Johannes V. Jensens fødsel blev afsløret en mindeplade på huset med følgende indskrift:

Her fødtes forfatteren Johannes V. Jensen 20. januar 1873 — Nobelprisen 1944.

I disse dage inddrages en stue i det gamle hus med den hensigt her at udstille hvad man gennem tiderne har skaffet om Johannes V. Jensen. Mindestuen for Thit Jensen — i modsatte ende af huset — fremtræder som en hyggelig stue og rummer foruden møbler, malerier o. s. v. også en interessant udklipssamling til studiebrug.

Huset indeholder tillige en lokalsamling, bl. a. indeholdende en meget omfattende samling af billeder fra det gamle Farsø.

Fhv. skoleinspektør Tom Christensen har lagt mange års arbejde i fremskaffelsen af denne samling.

Digterhuset i Farsø har i årets løb været besøgt af et lille tusinde gæster. I sommerhalvåret er der fast åbningstid med kustode (som samtidig passer Turistbureauet). Ved telefonisk henvendelse vil man kunne få adgang til huset også i vinterhalvåret.

Lizie Vegger.

Hals Egnsmuseum

Også i denne sommer har museet haft et godt og stigende besøg, ligesom museumsforeningen har fået en god tilvækst af nye medlemmer, særlig fra Hals realskoles gamle elever, der ved deres jubilæumssammenkomster besøger museet og i stort tal melder sig ind. Af stor interesse for museet er det voksende besøg af skoleklasser, både fra Aalborgområdet og fra selve kommunen. De små besøgende studerer med iver og undren det mærkelige inventar og de mærkelige dimser, som deres oldefædre benyttede i kampen for det daglige brød i de sære tider, før vældfærdsstat og maskinalder satte ind.

Men også den ældre generation, som selv har kendt og brugt redskaberne, er stærkt interesserede gæster, ligesom de mange udenlandske camping- og sommerhusgæster med interesse sammenligner deres eget samtidskultur med det danske landsbysamfund på denne afsides egn.

I årets løb har vi fra rigsarkivet modtaget et par sjældne originale dokumenter. Det er to eksemplarer af Hals bys købstadrettigheder fra 1656. De er forfattet på tysk og hollandsk. Findes ikke på dansk. Fra Tøjhusmuseet et fotografi af en mortar til udskydning af de i forrige årgang omtalte kuglesten, og fra Nationalmuseet et fotografi af en benfløjte fundet her på egnen, tillige med en afskrift af den om fundet førte korrespondance. Fundet er beskrevet i »Kuml« 1951 af Vestergård Nielsen, Års.

Men først og fremmest strømmer det ind med gamle ting og løfter om gamle ting, ting, der uagtet deres kulturværdi, var viet til undergang, hvis de ikke fandt et opbevaringssted i museet.

Det eneste, vi mangler, er plads!

Som en særlig side ved museets virksomhed må nævnes indretning af et egnsarkiv.

Også her har museet i årets løb modtaget mange gaver. Både gamle skoder og andre dokumenter og mange gamle foreningsprotokoller fra i tidens løb opløste foreninger, samt en mængde fotografier både private og foreningsbilleder. — Særlig mange skolebilleder. En stor

samling skibspapirer og erindringer fra hin kaptajn Klitgård, der for et godt århundrede siden sejlede ud fra Blokhus og fik familietilknytning til Hals. Hvalgabet. Endvidere har museet fra overlærer Alfred Jensens dødsbo modtaget hans store samling avisudklip med avisernes omtale af begivenheder i Hals i tiden 1925—1950, samt deres omtale af gæve halsboer ved fødselsdage og død.

J. Gregersen.

Hessel Landbrugsmuseum

Året 1974 har for Hessel, interiør- og landbrugsmuseet på halvøen Louns ved Hvalpsund, på flere områder markeret sig som et år med begivenheder, der vil gå over i historien.

Få dage ind i 1974 døde formanden for Hessel-udvalget, fhv. amtsrådsmedlem Jens Jensen, Farsø.

Næppe nogen anden har som han været initiativtager og drivkraft bag opbygningen af Hessel-museet. Han var med fra første færd, da det daværende Aalborg amt erhvervede Hessel af fhv. forstander F. Elle Jensen, og med aldrig svigtende interesse og ildhu deltog han i restaureringen af de faldefærdige bygninger — og ledelsen af det store landbrugsareal på Hessel. Det var naturligt, at han blev formand for amtets Hessel-udvalg — og ligeså naturligt, at han beholdt denne stilling også efter at være udtrådt af amtsrådet.

Amtets plan om at skille landbrug og museum og oprette en selvejende institution under navn: Hessel-interiør- og landbrugsmuseum — er nu en realitet. I styrelsen for denne institution, som »lejer« bygningerne på Hessel af Nordjyllands amt, tillige med et mindre areal omkring gården, sidder fra amtsrådet 4, fra Farsø kommune 1 og fra Støtteforeningen Hessels Venner 2, i alt 7, og formand for styrelsen er S. Schødt, Hornum (tidl. medlem af amtsrådet).

Landbruget er som nævnt nu adskilt fra museet og sorterer under amtets plantageudvalg.

Støtteforeningen Hessels Venner havde stiftende generalforsamling i december 1973. Til bestyrelsen valgtes Jens Jensen, S. Bugge Vegger, S. Schødt, V. Løkke, Farsø, og O. Simonsen, Nibe. Bestyrelsen har senere konstitueret sig med S. Bugge Vegger som formand og mejeribestyrer Vagn Løkke, 9640 Farsø, som kasserer (sidstnævnte modtager meget gerne indmeldelse til Støtteforeningen, årskontingent 25 kr.) Undertegnede og S. Schødt valgtes af generalforsamlingen til at repræsentere »Hessels Venner« i den selvejende institutions styrelse (hvor Schødt altså valgtes som formand).

Den store spejderlejr i juli 1974 med 17-18.000 deltagere.

Fot. Grete Dahl

Hessels Venner holdt i september måned generalforsamling på Hessel med påfølgende underholdning af Aalborg Korforening, foredrag af museumsinspektør Hans Jeppesen, Limfjordsmuseet, Løgstør, om »Fiskere og Bønder ved Limfjorden« — og fhv. lærer Chr. Carl Nielsen, Vesterbølle, viste en af ham optaget film om livet på en gård i svundne tider.

Trods bidende kulde holdt de mange fremmødte tappert ud. Næste år vil arrangementet og generalforsamling, som vi stræber efter at gøre til en Hessel-tradition, blive holdt noget tidligere på året — uden at det dog må tørne sammen med det ligeså traditionelle store arrangement på Hessel, iværksat af den meget aktive forening med det lange navn: Foreningen til bevarelse af landsbykultur i Vesthimmerland« — og som også i år afholdtes på Hessel — og samlede op mod 10.000 tilskuere. Formanden for denne forening, O. Mandrup, Gedsted, er indtrådt i bestyrelsen for Hessels Venner i afdøde Jens Jensens sted.

I den sidste uge af juli afholdt Det danske Spejderkorps på Hessels

jorder korpslejr med godt 17.000 deltagere. Gennem flere måneder stod opbygningen af denne kæmpelejr på, et arrangement, som vakte stor opsigt også uden for Danmarks grænser — og selvom det ikke direkte berørte museet på Hessel, ja, så gav det dog ekstra besøg, og en stor kreds af spejderne drog fra Hessel-lejren også som ambassadører for den gamle gård og dens indhold. Glemmes må det heller ikke i denne forbindelse, at Hessel fik en enorm presse gennem reportagerne fra korpslejren, så var den gamle, stråtækte herregård ikke kendt i Danmark, så er der vist næppe tvivl om, at navnet Hessel nu er slået fast. Lejren åbnedes ved at samtlige deltagere, 17.223 marcherede ind på paradepladsen og indtog deres i forvejen udpegede pladser. Det var — fotograferet fra luften — det hidtil største Danmarkskort — og det officielle luftfoto, som solgtes i stort tal i lejren — viser i det ene hjørne Hessels bygninger.

Kustoden på Hessel siden gården blev tilgængelig for offentligheden — Jens Foulum — er efter ønske blevet afløst. Det betyder dog ikke, at Jens Foulum, der gennem årene er blevet kendt af tusinder, og som har oparbejdet en good-will og venneskare for Hessel, nu forlader Hessel. Han bliver foreløbig boende i lejligheden i den nordre ende af stuehuset, mens hans efterfølger — B. Brinch — flytter ind med sin familie i den såkaldte forpagterbolig.

S. Bugge Vegger.

Limfjordsmuseet 1973-74

Museet begyndte beretningsåret uden museumsinspektør, da Michael Carlsen havde forladt byen i sommeren 1972, og formanden måtte derfor fungere som daglig leder og kasserer.

Det var også stort set formanden, der måtte stable en sommerudstilling 1973 på benene. Den fik navnet »Havn og anløbsplads« og forsøgte at vise glimt af havnenes betydning og den tekniske og økonomiske udvikling. Til alt held kom museets nye nægterhjælp Peter Holm kort før udstillingen skulle starte, hvilket var af uvurderlig betydning for den praktiske udformning. Det har i det hele taget været en gevinst for museet at have en så god arbejdskraft til rådighed.

Der har i årets løb været flere indbrud, som foruden en båndoptager kostede os en del uerstattelige bånd med interviews af gamle søfolk

Kvinder fra Gjøøl med vadeplib og krøjer. Fot. o. 1920.

»Børster« fra Ølands- og Haldagerdæmningen, som under 1. verdenskrig gjorde Gjøl landfast med Vendsyssel.

og fiskere. Båndene er ganske vist skrevet af, men stemmerne er borte! Pengekassen blev også tømt, hvilket gik ud over entréindtægterne.

Derfor er der installeret et sikringsanlæg, som forhåbentlig kan forhindre nye indbrud. Det har været dyrt, men vi har været så heldige at få en bevilling fra staten til dækning af beløbet.

1. august begyndte vores nye museumsinspektør Hans Jeppesen. Stillingen var allerede slået op i efteråret 1972, og H. J. forekom os så meget bedre kvalificeret end de andre ansøgere, at vi foretrak ham, selvom vi så måtte vente til hans eksamen var afsluttet. Den tid, der er gået, har vist, at vi valgte rigtigt. H. J. har allerede præget arbejdet på mange områder.

Der er sat system i de stadigt stigende besøg af skoleklasser med udarbejdelsen af forskellige opgavesæt, pt. 6. Bygningen af en kystbåd på Løgstør Bådebyggeri er blevet fulgt med fotoapparat, og resultatet vil kunne ses i museets billedkarrusel på 1. sal, så snart de sidste billeder tages ved kutterens aflevering.

Alle dragterne fra det nedpakkede museum er blevet sendt til gennemgang og opbevaring i Aalborg historiske Museum. Vi vil derfra få en registrering af tingene, så vi til stadighed har føling med samlingen. Flere forhandlinger gennem årene om en lignende ordning for landbrugsgenstandene har endnu ikke givet resultat.

Det har været nødvendigt at foretage flere reparationer i lokalerne, bl. a. er gulvet i et af rummene udskiftet. Arkitekt Gadegaard har gennemgået hele museet og afleveret en fortegnelse over, hvad der *skal* laves, og hvad der *bør*! Nu kan vi altså systematisk vedligeholde i det omfang, pengene rækker.

I den faste udstilling er nyopstillingen begyndt i de tre første lokaler, hvor de besøgende nu også kan modtages under mere præsentable former. Men det kan medlemmerne glæde sig over ved selvsyn.

Museet har startet en undersøgelse af fiskeriets betydning for befolkningen på Gjøl. Undersøgelsen er planlagt til flere år, men de første resultater kan allerede ses i sommerudstillingen. Museumsinspektøren har holdt foredrag og været konsulent ved udstillinger langs fjorden.

Den forøgede virksomhed har givet sig udslag i større besøg på museet: 4126 mod 2579 i 72/73. Vi har eksperimenteret med småudstillinger og åbning i den periode, der normalt er lukket, f. eks. en julestue med deltagelse af 150 børn, og en week-end-åbning under oliekrisen. Der kom 64 besøgende.

Det har været et godt år for museet, og vi ser fremtiden i møde med fortrøstning, m. h. t. det faglige, men en betydelig usikkerhed over for om bevillingerne kan følge med inflationen.

N. H. Lindbard.

Nørresundby byhistoriske Samling

Nørresundby byhistoriske Samling, der har til huse i »Den gamle Bryggergård«, Østergade 8 i Nørresundby blev åbnet ved en indvielsehøjtidelighed på Nørresundby Rådhus den 10. november 1973.

Hovedstammen er den byhistoriske billedsamling, der tidligere havde sin plads på Nørresundby Rådhus. Billedsamlingen er efter overflytningen blevet betydelig forøget, dels gennem gaver, dels gennem Nørresundby Biblioteks billedsamling.

Da samlingens indhold hovedsagelig er byhistoriske billeder, er den på en måde en specialsamling.

Men forinden Den byhistoriske Samling kunne tage Den gamle Bryggergårds stuer i brug, var en grundig restaurering og istandsættelse nødvendig.

Samlingen fik overladt forhusets og baghusets stueetage, mens lofts-etagen og baghusets første sal og loft skulle forbeholdes Det lokalhistoriske arkiv for Aalborg kommune.

Restaureringen tog sin begyndelse, efter at institutionens vedtægter var blevet godkendt af Aalborg byråd den 14. juni 1971.

En del nyere skillevægge og indvendige døre skulle fjernes for at skabe en bedre rundgang gennem husets stuer. En udbygning til gårdsiden blev revet ned, alle gulve blev fornyet, og fjernvarme blev indlagt i hele bygningen.

Da restaureringen var tilendebragt, kunne man begynde indretningen af samlingen.

En vis systematisk inddeling af billedsamlingen er foretaget, således at malerier, stik, litografier, træsnit og andre tryk, fotografier og kort holdes adskilte, men en kronologisk ophængning indenfor disse grupper har ikke kunnet lade sig praktisere. Billedsamlingen er nu ophængt i Bryggergårdens samtlige stuer og gange — ja, endog kontoret er taget i brug — og kan altså nu i modsætning til tidligere beses af alle interesserede. Foruden de ophængte billeder disponeres yderligere over en stor mængde billeder, fotografier og postkort

med Nørresundby motiver, som sammen med bibliotekets store billedsamling senere vil blive anbragt i stålskabe i samlingens magasin. Desuden er samlingen i besiddelse af 370 lysbilleder, dels sort-hvide, dels i farver fra det gamle og nuværende Nørresundby, fremskaffet af det daværende ingeniørkontor.

Nævnes må også en Nørresundby film fra 1930 og en fra 1960, samt en film om Nørresundby oliehavn, som samlingen også er i besiddelse af.

For at give stuerne til gadesiden et noget mere hyggeligt og beboeligt præg, har som allerede nævnt Aalborg historiske Museum været så velvillig at deponere en del af dets meget smukke og sjældne møbler og kister.

Mahognimøblerne i den østligste stue til gaden er samlingens ejendom, ligesom standuret, der så længe det kan mindes, har stået i de kommunale kontorer.

Den meget sjældne lerpibesamling fra pibemager Johan Adolph Rømers pibefabrik i Vestergade 16 (1783—c. 1813), som siden udgravningen af fabrikkens tomt i 1950 har været opbevaret i Nørresundby Bibliotek, er nu også overført til Bryggergården og anbragt i en ny egetræsmontre i en af stuerne til gårdsiden.

I vandrette montrer ses bl. a. Nørresundbys borgmesterkæde, genstande fra det tidligere bryggeri, bøger, dokumenter og genstande, der har tilknytning til Nørresundbys historie.

Nørresundby byhistoriske Samling har takket være Den gamle Bryggergård fået en smuk og værdig ramme, men man kan på den anden side også sige, at gården har fået et indhold, der svarer til rammen.

Bryggergården er den sidste og eneste gamle gård i Nørresundby, der har et arkitektonisk værd, og det må derfor også ved denne lejlighed have et par ord med på vejen.

Som man ser gården i dag, har den med få undtagelser nær set ud, da den blev bygget i 1791, men selve stedets historie kan følges 100 år længere tilbage i tiden.

Fra gården blev der i 1700 årene drevet landbrug på gammeldags måde som fællesdrift. 1762 bræsdte gården og det østre hus. Samme år byggedes et nyt stuehus, og et dermed sammenbygget hus mod øst, der ligesom sin forgænger blev anvendt som rejsestald, idet der

nemlig her som i de fleste andre gårde i Nørresundby blev drevet gæstgiveri.

Ved den store ildebrand i 1791, som raserede halvdelen af byen, brændte gården igen, og den daværende ejer Jens Nielsen Smith måtte da lade alle dens bygninger opføre påny. Han må have været en velstillet mand, idet han lod stuehuset opføre med et vist herskabeligt præg. Det blev opført efter nogenlunde samme mønster, som de herskabshuse velhavende folk lod opføre i købstæderne. Stilen er en blanding af barok og rokoko, man kan nærmest kalde den provinsrokoko, og det kan i denne sammenhæng antydes, at man i Nordjylland holdt fast ved barokken og rokokoen i 20-30 år længere end andre steder. Det der særlig karakteriserer gården, er facadeudsmykningen — den lodrette murfladeinddeling, ved flade pilastre, der kun springer lidt frem fra murfladen. Den brede stentrappe med det smukt udførte håndsmedede gelænder er med til yderligere at fremhæve facaden. Vinduerne er barokke, men gadedøren nærmest i Louis Seize stil. Porten med det svagt rundede overparti findes i husets vestre ende, og herfra er der nedgang til kælderen.

I 1841 afhændedes gården til brygger Christen Schaltz, og hermed begyndte ølbrygningens tid, og produktionen er øjensynlig gået godt, idet han i 1855 opførte den store bryggerbygning i gårdens vestre side, der ikke eksisterer mere.

1860 bortforpagtede Schaltz bryggeriet til brygger Erhard Pedersen, der 1874 købte ejendommen. Efter hans død i 1900 overgik bryggeriet til hans sønner, af hvilke cand. polyt. Bagge Mørup Pedersen ledede det til sin død, hvorefter hans broder cand. polyt. Carl Erhard Pedersen overtog det. Han gav det navnet Skandia og drev det til 1940. Han døde i 1948, og hans enke, Christiane Pedersen, beboede ejendommen, indtil hun i 1955 solgte den til Nørresundby kommune. I en lang årrække fra 1949—70 drev landsretssagfører V. Krøldrup herfra sagførervirksomhed.

I tilslutning til åbningen af Den byhistoriske Samling må det nævnes, at i annekssalen her ved siden af rådhusalen — det tidligere udvalgs-værelse — er der foretaget en nyophængning af borgmesterbillederne på den ene langvæg og byådsbillederne, der tidligere har været anbragt andetsteds i huset, er nu ophængt på den anden langvæg. I den

indbyggede vitrine ses som tidligere mange forskellige gaver, der gennem årene er givet til købstaden Nørresundby. Ved denne nyordning fremtræder dette lokale ikke alene som mødelokale, men tillige som et mindeværelse for det tidligere kommunale styre i Nørresundby købstad.

Den gamle Bryggergård med dens byhistoriske Samling og dette mindeværelse med minder fra byens styre vil fremover fortælle om det liv, der gennem tiden har udfoldet sig her i byen nord for fjorden — i »landet norden for lov og ret«.

Johs. E. Tang Kristensen.

Sundby-Hvorup sognehistoriske samling

Siden oversigten over samlingen offentliggjordes i årbogen 1971 er der ikke i lighed med de øvrige museers beretninger fremkommet noget herfra. Der er dog siden da sket en betydelig forøgelse af samlingens forskellige afdelinger, og der er samtidig foretaget konservering af adskillige genstande. Især er jerngenstande behandlet for rust, og trægenstande er restaurerede og behandlet for ormangreb. Mindestuen for maleren Ole Magnus Rasch er blevet forøget dels ved indkøb, og dels ved at Aalborg historiske Museum ved særlig imødekommenhed har deponeret de Rasch-billeder, som museet var i besiddelse af.

Lertøjsamlingen i Sundby-Hvorup stuen er forøget med et stort antal stykker lertøj fra pottemagerierne i Nørre Uttrup, såsom mælkefade, mælkekander, lerskåle, lerkrukker, urtepotter, urtepotte-skjulere samt forskelligt legetøj af ler.

I stuen er ophængt en nyerhvervet akvarel af gården Mariesminde i Lindholm Hede malet af J. Pedersen, Vestbjerg.

Montren med sølvtoj er forøget med 6 sølvskeer og andre sølvsager. Samlingens største stue forandrer nu helt udseende, idet det rekonstruerede egetræs rokokokabinetsskab med intarsiaindlægninger i gult, brunt og grønt træ nu er blevet opstillet ved stuens østvæg. Samlingen har i flere år været i besiddelse af skabets låger og sider, men først nu er det lykkedes gennem talrige studier at få rekonstruktionen gennemført. Skabets rester blev fundet i Stegenborgs lade i Nørre Uttrup fugtmættet og fyldt med støv og snavs.

Det er blevet et fornemt skab, som samlingen kan være stolt af. På hver side af skabet er ophængt et af Videnskabernes Selskabs kort, der er nogenlunde samtidige med skabet. En nyophængning på stuens øvrige vægge vil snarest blive foretaget.

Takket være en storstilet gave fra gårdejer Mørch-Pedersens bo i Lindholm er samlingen nu i stand til at indrette endnu en bondestue, idet samlingen har modtaget en dragkiste, et hængeskab samt mange andre genstande. I stuen anbringes ting, som man i forvejen råder over, blandt andet en bilæggerovn, stueur, billeder m. m.

Kabinetsskab i egetræ med intarsiaindlægning fra 1700 årene i Sundby-Hvorup sognehistoriske Samling.

I køkkenet er ophængt en tallerkenrække med fajancefade, fajance-tallerkener og porcelænskopper, og der er modtaget adskilligt køkbertøj og andet køkkentøj.

Landbrugsafdelingen i laden er til dels omordnet, og også til denne afdeling er fra Mørch-Pedersens bo modtaget en mængde landbrugsgenstande, såsom såmaskine, kværnsten, kornvægt, plejl, træskovl, grebe og spader m. m. m.

Sundby-Hvorup sognehistoriske Samling har foruden det nævnte modtaget mange andre genstande, som vi desværre må undlade at nævne her.

Jobs. E. Tang Kristensen.

Aalborg Historiske Museum 1973-74

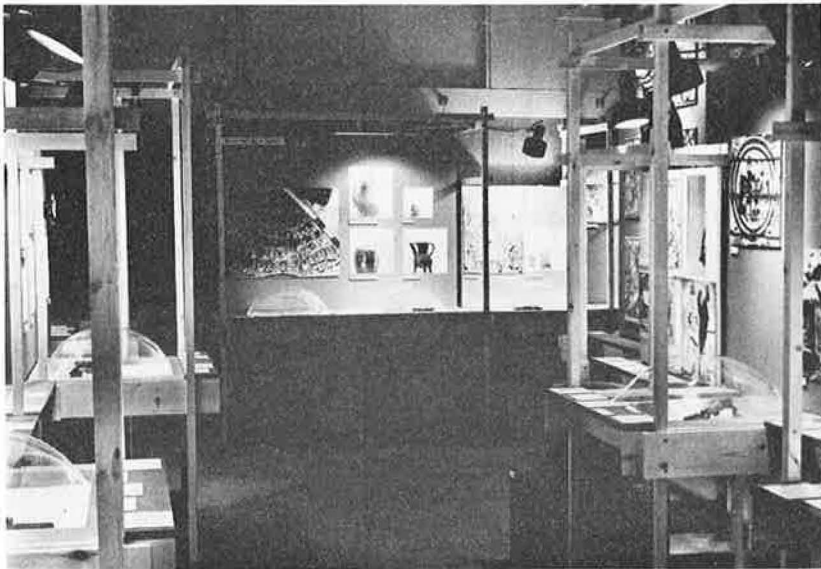
Siden sidste årsberetning er ombygningen af museet i Algade stort set afsluttet, og arbejdet med genopbygning af udstillingerne er i fuld sving.

Mens håndværkerne endnu var i huset, havde vi årets første udstillingsarrangement, der tillige var en undersøgelse — idet en grav fra ældre germansk jernalder (o. 400 e. Kr.) blev hjemtaget som præparat og udgravet inde i selve museet.

Når dette kunne lade sig gøre, skyldtes det, at graven var anlagt i selve kridtundergrunden (på en mark i Sønderholm sogn) — og derfor kunne graves fri og flyttes i ét stykke i en kasse, der blev bygget omkring graven.

Denne indeholdt foruden det velbevarede skelet af en 40-årig kvinde omkring 170 glasperler, 3 dragtnåle af bronze samt et lerkar.

I forbindelse med Aalborg Pinsemarked vistes en udstilling om

Fra udstillingen »Aalborg og Middelalderen«.

Den afdækkede høj ved Aggersund Kalkværk. Den oprindelige grav ses midt i billedet. Omkring den stensatte grav har der været opstillet tre koncentriske stenkrede, udenom hvilke der sås rester af pløjning med ard omkring højen. Forrest i billedet en sekundær begravelse i en hellekiste, også denne begravelse var fra stenalderen.

»Ringridning« i det gl. Rådhus, hvortil over 5.000 besøgende fandt vej i den månedstid, udstillingen varede.

Ved genåbningen af museets stueetage i november måned vistes i det nye særudstillingslokale i bygningens østende en udstilling med titlen: »Aalborg og middelalderen«.

Udstillingen står endnu og vil først blive nedtaget i foråret 1975.

Hensigten har været at give en samlet fremstilling af vor hidtidige viden om det middelalderlige Aalborg for i de kommende år, gennem systematiske gravninger at søge at komplettere denne viden.

Arrangementet har været og er stadig velbesøgt.

Som årets sidste udstillingsarrangement vistes i museets nye foredragssal en lille samling koreansk kunsthåndværk.

Foruden undersøgelsen af den allerede nævnte jernaldergrav har museet haft udgravninger ved Skovbakhush i Ø. Hassing sogn af et

bopladsområde, der både rummede en hustomt fra førromersk jernalder (ca. 3-400 år f. Kr.) og en hustomt fra yngre stenalder.

Sidst på året undersøgtes en stor overpløjet høj fra slutningen af yngre stenalder. Højen skulle vige for en udvidelse af Aggersund Kalkværks kridtgrav.

Et stort antal frivillige, indkaldt via pressen, samt lokale interesserede hjalp til ved afrensningen af den meget store stenrøse i højens midte. Denne udgravning blev fulgt af fjernsynet.

Alle de nævnte undersøgelser har været foretaget med støtte fra Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning og været ledet af museumsinspektør Oscar Marseen med et skiftende antal hjælpere.

Året har ellers været præget af flytninger og indre ordningsarbejder i anledning af ombygningen og overtagelsen af de nye magasin- og værkstedslokaler Ved Stranden 13. Her rummes på godt 1500 m² de 90 % af museets samlinger, der ikke er udstillede, men som vil danne grundlaget for de kommende års udstillingsvirksomhed. Her findes tillige museets konserveringsværksted, snedkerværksted og mørkekammer.

Først i beretningsperioden tiltrådte som ny medarbejder museumsinspektør Viggo Petersen, hvis særlige ansvarsområde er museets formidling.

Til at passe museets daglige informationstjeneste i åbningstiden (hver dag 10-19) er ansat fru Karen Hansen, fru Ketty Sørensen, fru Vibeke Christiansen og fru Ingrid Christensen.

Torben Witt.

Litteratur om Himmerland og Kjær herred 1973-74:

Ved bibliotekar Signe Pedersen, Det nordjyske Landsbibliotek.

Fortegnelsen omfatter litteratur, som er udkommet i 1973/74, suppleret med enkelte titler fra andre år.

Artikler i Fra Himmerland og Kjær herred er ikke medtaget, ligesom lokale institutioners årsberetninger normalt ikke er registreret.

Det nordjyske Landsbibliotek modtager gerne meddelelse om manglende titler.

Himmerland og Kjær herred i almindelighed:

Erbhvervsmuligheder i Vesthimmerland. Udgivet i anledning af Aktieselskabet Banken for Aars og omegns 75-års jubilæum. 1974. 171 sider.

Gad, Holger: Beskæftigelsesudviklingen i landbruget 1960-70 og fremskrivning af udviklingen til 1985. - Nordjylland og Viborg amtskommuner. 1972. 51 sider.

Levevilkår i Nordjylland. Sammenfattende rapport. Belyst ved samtaler med fiskere, landmænd, arbejdere og funktionærer. Landsplanudvalgets sekretariat. 1972. 86 sider.

Midtjylland fra Salling til Djurs. Redaktion: Bent Rying og Gregers A. Jensen. 1973. 336 sider, illustreret. (Gyldendals egne beskrivelser).

Heri: Himmerland.

Nørgaard, Flemming: De fiskeformede hovedvandsæg. 1973. 119 sider, illustreret. (side 11-20: *Den norrøjske type. Limfjordsfiskene*).

Rump, Erling: Kultkar. Offer - død - frugtbarhed - dåb. Sacre du printemps. 1974. 158 sider, illustreret.

Heri om Gundestrupkedelen og om himmerlandske døbefonte.

Amtskommunale forhold:

Befolknings- og erhvervsudvikling 1960-70. Nordjyllands amtskommune. 1972. 215 sider, illustreret.

Hovedlandeveje i Nordjyllands amtskommune. Notat vedrørende amtsrådets hidtidige planarbejder med oplæg til investeringsplan. 1973. 18 blade, illustreret + kort + bilag.

Lystsejlad i Limfjorden. Foreløbig analyse. Skrevet og tegnet på Peter Bredsdorffs tegnestue A/S, under ledelse af Poul Lund. Nordjyllands amtskommune. 1973. 55 sider, illustreret + bilag + kort.

Nordjyllands Amtskommune 1974. Landskabet - befolkning - arbejdspladser - byer - trafik - offentlig service - økonomi. Udarbejdet af Nordjyllands amtskommune i samarbejde med Fredningsudvalgets sekretariat og Peter Bredsdorffs tegnestue A/S. 1973. 139 sider, illustreret.

Nordjyllands amtskommune. Amtsvandvæsenet: Dambrug i Simested ås opland. Amtsvandvæsenets undersøgelser i september-december 1973. 1974. 15 sider + bilag.

Øversigt over planlægningen i Nordjyllands amt.

(i: Byplan, 1974, nr. 1, side 27-29).

Registrering af fredede arealer. Fredningsplanudvalget for Nordjyllands amt. Sekretariatet. 1973.

Registrering af råstofudnyttelser i Nordjyllands amt. 1972. 460 sider + kort.

Strandanalyse 1973. Biler ved Vestkysten, søndag den 15. juli 1973. Fredningsplanudvalget for Nordjyllands amt. Sekretariatet. 1973. 17 sider, illustreret.

Enkelte lokaliteter:

Biersted

Olesen, Svend B.: Biersted kirke. Udgivet af Sparekassen Nordjylland i anledning af indvielsen af den nye sparekassebygning i Biersted. 1973. 12 sider, illustreret.

Blære

Øland, Jens Aage: Livet i en himmerlandsk landsby omkring 1920. Efter fortælling af Marius Øland. 1973. 16 sider.

Fyrkat

Kronborg Christensen, John: Vikingetidens langhuse på: Trelleborg, Aggersborg, Fyrkat og Nonnebakken. Kunstakademiets Arkitektskole, Afd. for Dansk Arkitekturhistorie og Opmåling. 1974. 83 blade, illustreret.

Hobro

Lyngholm, Eskild: Detailhandelen i Hobro. Nutid og fremtid. Af Eskild Lyngholm og Thomas Trojel-Hansen. Handelshøjskolen i Århus. 1973. 6 + 87 sider + bilagshefte 1-2.

Løgstør

Biering, Karsten: Folkelig lægekunst på Løgstøregnen. Haaningslægten og dens behandlingsmetoder gennem 100 år. 1973. 29 sider, illustreret.

Særtryk af: Folk & Kultur 1973.

Jepesen, Hans: Limfjordsmuseet. Status og fremtid. 1974. 27 sider, illustreret + bilag.

Myrhøj

Jensen, Jens Aarup: Myrhøj, 3 hustomter med klokkebægerkeramik. (i: Kuml, 1972, side 61-122, illustreret).

Ranum

Jensen, S. E.: Ranum By og Omegns Sparekasse. 1872 - 1. maj - 1972. 1972. 44 sider, illustreret.

Tolstrup

Lomborg, Ebbe: En landsby med huse og kultsted fra ældre bronzealder. (Tolstrupfundene).

(i: Nationalmuseets arbejdsmark. 1973. Side 5-15).

Aalborg

Bach, Carlo: Vor Frelser's Kirke 1902—1972. Vor Frelser's Sogns Menighedsråd. 1972. 32 sider, illustreret.

Brems, J.: Aalborg. Fotos. Tekster: Dansk: Hans Joakim Schultz. Tysk: Inger Schultz. Engelsk: W. T. Hastings. Brems Foto m. fl. 1973. 56 sider, illustreret.

Cementarbejdernes Fagforening Aalborg 75 år. Udg.: Cementarbejdernes Fagforening. Tekst: Bestyrelsesudvalg. 1971. 23 sider, illustreret.

Kock, Jan: Aalborg og middelalderen. Tegninger: Peter Skjøtt. Aalborg Historiske Museum. 1973. 24 sider, illustreret.

Lykke, Kurt: En vurdering af de erhvervsmæssige ekspansionsmuligheder i Aalborg-området. 1973. 97 sider. (duplikeret).

Mellem to ugeblade. Den nordjyske arbejderpresse 1887—1972. Udsendt i anledning af Dansk Typografforbunds Aalborg-afdelings 100 års jubilæum. 1974. 60 sider, illustreret.

Olesen, Svend B.: En ny side af Aalborg . . . den gamle. Aalborg Turistbureau. 1974. 12 sider, illustreret.

Sørensen, Egon: Byen på Bakkeøen. (Nørre Tranders). 1973. 8 sider, illustreret.

Vejgaard Center 1974. Studierapport. Udarbejdet af studerende og lærere ved Danmarks Ingeniørakademi, bygningsafdeling, Aalborg i samarbejde med Aalborg kommunes planlægningssekretariat.

Aalborg blev min by. Tilflyttere, der blev aalborgensere med liv og sjæl, om deres virke i byen og enen. Red.: Aage Svendstorp m. fl. Billedred.: Svend B. Olesen. Lions Club, Aalborg. 1973. 184 sider, illustreret.

Aalborg - har du nogensinde tænkt over, hvem din by er til for? Udgivet af NOAH Aalborg - mod forurening. 1974. 15 sider, illustreret.

Aalborg: Kommunale forhold:

Behandling og realitet. Udg. af Aalborg Kommune, Ungdomsrådgivningen. 1974. 20 bl.

Dispositionsplan Svenstrup-Godthåb området, Aalborg kommune. Udgivet af Aalborg kommune, Magistratens 2. afd., Planlægningssekretariatet. 1973. 283 sider, illustreret + kort.

Fornyelsen af Aalborg bykerne 1973–1990. Rapport nr. 1. Analyser, målsætninger, modeller. Udarbejdet af Aalborg kommunes planlægningssekretariat i samarbejde med trafikkonsulentfirmaet Anders Nyvig A/S. 1974. 42 sider, illustreret.

Fritidshavne i Aalborg. Rapport April 1974. Udarbejdet af Udvalget vedrørende søsportsanlæg i Aalborg. Udsendt af Planlægningssekretariatet, Teknisk forvaltning, Aalborg kommune, 1974. Bd. 1-2.

Generalplan Aalborg 1990. Udgivet af Aalborg kommune. Layout og red.: Jørgen Pyndt og Stefan Ott. 1974. 33 sider, illustreret. (Populær-udgave af Arbejdsrapport, 1-3).

Konkurrence om hovedbibliotek i Aalborg.
(i: Arkitekten, 1974, nr. 13, side 205-277).

Offentlig idé-konkurrence om et nyt hovedbibliotek i Aalborg. Udarbejdet af Erik Petersen, Planlægningssekretariatet og Anders Nyvig. Tilrettelagt af Jette og Kurt Löfvall i samarbejde med Bent Røgind. 1973. 24 sider, illustreret.

Saneringsrapport nr. 4: Gårdrydning. Udgivet af Aalborg kommune, Magistratens 2. afdeling, Stadsarkitektens kontor. 1974. 34 sider, illustreret.

Aalborg universitetscenter:

Forslag til basis- og overbygningsuddannelser. Udgivet af Aalborg universitetscenter. 1974.

Håndbog. Udgivet af Studenterrådet ved Aalborg universitetscenter. (Studentterhåndbogen AUC). Årgang 1974. 115 sider, illustreret.

Larsen, Preben: Et universitet bliver til.
(i: Uddannelse, 1973, nr. 7, side 345-350).

Weibull, Fjergen: Basisuddannelse og centertanke.
(i: Uddannelse, 1973, nr. 7, side 340-344).

Aalborg universitetscenter. Fysisk planlægning. Rapport og indstilling. Udgivet af styringsgruppen vedrørende den fysiske opbygning af Aalborg universitetscenter. 1973. 18 + 49 blade + 69 sider, illustreret.

Center-Student. Nyt fra Aalborg universitetscenter. 1. årgang. 1974.

Årlige publikationer:

DUS håndbog 1973. De uddannelsessøgendes samarbejdsudvalg i Aalborg. 1973. 26 sider, illustreret.

Olesen, Svend B.: Fra Povl Pop til Poul Pagh, Bd. 2: Mænd og huse i det gamle Aalborg. 108 sider, illustreret.

Meddelelser fra styrelse og redaktion

Generalforsamlingen:

Den årlige generalforsamling afholdtes lørdag den 21. september 1974 på Rebildhus i forbindelse med årets sensommertur.

Efter at dommer F. Juhl var valgt til dirigent, aflagde formanden, vicedadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen en udførlig beretning om foreningens virksomhed i det forløbne år. Derefter oplæste kassereren regnskabet. Såvel beretning som regnskab godkendtes enstemmigt.

Til bestyrelsen nyvalgtes Bernhard Jacobsen, St. Restrup og fru Valborg Larsen, Sulsted. I stedet for afdøde godsejer A. Horsens er konsulent Jens Gravesen, Aalborg indtrådt i styrelsen. Som suppleant nyvalgtes direktør A. Spang Hansen, Aalborg.

Revisorerne J. Gregersen, Hals, og Arne Pedersen, Aalborg, genvalgtes.

Som revisorsuppleant genvalgtes konsulent F. Bek Pedersen, Hobro.

Foranlediget af de stadigt stigende omkostninger vedtoges det enstemmigt at forhøje kontingentet fra 25 kr. til 30 kr. eksklusive portoudgifter ved udsendelse af årbogen.

Generalforsamlingen afsluttedes med en spændende bortlodning af en del bøger skænket af Viggo Madsens Boghandel, Aalborg.

Som det har været sædvane gennem mange år, afholdtes der også i 1974 to udflugter.

Djursland-turen:

Heldagsturen, der fandt sted søndag den 16. juni, havde samlet omkring 100 deltagere. I bus og et stort antal private biler kørtes over Hadsund-Udbyhøj-Allingaabro til Gammel Estrup, hvor museumsforvalter Andreas Bjerre holdt et instruktivt foredrag om gårdens historie, hvorefter deltagerne med stor interesse beså stuerne med de mange antikke møbler og kunstværker. Når de nødvendige økonomiske midler til sin tid bliver stillet til rådighed, er det meningen, at Gammel Estrup skal fremtræde som Danmarks betydeligste landbrugsmuseum. Næste mål var den berømte Tustrup-udgravning, hvor deltagerne med stor interesse studerede den imponerende gruppe, bestående af en stenalderhustomt, en jættestue og to velbevarede dysser.

Derefter kørtes til Meilgaard, hvor der holdtes middagspause med spisning i Slotskroen, som er hyggeligt indrettet i gårdens tidligere hestestald.

Efter en tur i den smukke Meilgaard park gik turen til Grenaa, hvor det for-

trinlige museum blev grundigt studeret, ligesom der blev aflagt besøg ved havnen, som i de senere år er stærkt udvidet og moderniseret.

Hjemturen foregik i det smukke sommervejr gennem det skønne landskab ved Kolindsund og Marie Magdalene.

Turen afsluttedes med fælles kaffebord i Skovpavillonen i Hobro. Dommer Juhl takkede på deltagernes vegne for den udbytterige tur, ligesom formanden takkede deltagerne for trofast fremmøde, når der indbydes til sommerturene.

Sensommerturen:

Denne tur, der foregik lørdag den 21. september til Lindenberg, havde samlet overvældende tilslutning – vel omkring 300 deltagere. Takket være stor imødekommehed af lensgrevinde Birthe Schimmelmann var der undtagelsesvis givet tilladelse til at se også det indvendige af slottet.

Efter at godsforvalter Niels Laursen havde givet en kort skildring af godsets historie, var der rig lejlighed til at studere såvel den enorme samling af gevirer som de sjældne malerier. Det vakte beundring at se den fine og velholdte stand, hvori alt findes.

Efter det vellykkede besøg på Lindenberg kørttes til Rebildhus, hvor der – som tidligere omtalt – afholdtes generalforsamling.

Medlemmerne gøres atter opmærksom på, at der endnu er mulighed for at erhverve den smukke og rigt illustrerede bog: Aalborg Bindingsværk, skrevet af arkitekt, docent Hans Henrik Engquist. Bogen, der er på ca. 135 sider, er forsynet med 81 fotografier og 29 tegninger. Den giver en udførlig historisk gennemgang af Aalborgs bindingsværkshuse, som fra gammel tid har præget limfjordsbyen. Bogen fås ved henvendelse til kassereren. Prisen er for medlemmer kr. 26,50 inkl. moms og porto (normal pris kr. 38,25).

Følgende årgange af ældre årbøger kan endnu fås: 1964–69 for 8 kr. pr. bind, 1970–73 for 12 kr. pr. bind og jubilæumsbogen for 5 kr. Bestilling sker ved henvendelse til kassereren.

Historisk Samfunds ledelse:

Vicestadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby (formand).

Rektor Kaj Løber, Aalborg (næstformand og sekretær).

Konsulent J. Jeppesen Jensen, Aalborg (kasserer).

Gårdejer Alfred Bøgh, Nysum, Arden.

Museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen, Aalborg.

Konsulent Jens Gravesen, Aalborg.

Skovejer Bernhard Jacobsen, St. Restrup, Nibe.

Amtskontorchef Carl A. Larsen, Nørresundby.

Fru Valborg Larsen, Sulsted, Vestbjerg.

Overlærer Svend B. Olesen, Aalborg.

Gårdejer Knud Ottosen, Nordkær, Vadum.

Forretnings- og redaktionsudvalg:

Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørresundby, tlf. 17 12 66.

Kaj Løber, Katedralskolen, Aalborg, tlf. 12 28 36.

J. Jeppesen Jensen, Danmarksvej 96, Aalborg, tlf. 13 80 22.

Svend B. Olesen, Nr. Trandersvej 69, Aalborg, tlf. 12 59 72.

Lars Rostrup Bøyesen, Kong Christians Allé 21, Aalborg, tlf. 12 48 08.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes tilsendt J. Jeppesen Jensen under ovenstående adresse.

Billedindsamlingskampagne i Nordjyllands amt.

Således som det allerede med stort held er gennemført i Storstrøms, Fyns, Århus og Viborg amter, vil der i St. Bededagsugen 19.-27. april 1975 blive afholdt en indsamlingskampagne for gamle billeder og film i Nordjyllands amt. Støttet af fælles omtale i presse og radio, fælles plakat og brochure, vil de lokale arbejdsgrupper, der nu er dannet i alle amtets kommuner, gennem udstillinger og andre arrangementer søge at skabe en bredere interesse for en bevarelse af dette vigtige lokalhistoriske materiale. Dét, der indsamles, vil udelukkende blive opbevaret lokalt, enten på ét af de allerede eksisterende lokalhistoriske arkiver eller på ét af de arkiver, kampagnen vil kunne give stød til at få oprettet. Udover en indsamling af et materiale, der ellers vil gå tabt, er målet en fornyet inspiration i det lokalhistoriske arbejde i hele amtet.

Sammendraget driftsregnskab

for året 1. april 1973 - 31. marts 1974

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
INDTÆGTER			UDGIFTER		
<i>Tilskud:</i>			Årbogen	28.210	00
Staten	2.700,00		Porto og udgifter ved udsendelse af årbogen	2.477	33
Amt og kommuner	2.500,00		Udgifter ved udflugter	1.502	50
Banker og sparekasser	2.300,00		Annoncer	645	75
Institutioner	1.100,00	8.600 00	Dansk historisk Fællesforening	660	00
Medlemskontingent	24.300	00	Møder og repræsentation	278	00
Indgået ved udflugter	1.397	25	Kontorhold, forsikringer m. v.	877	60
C. W. Obels Fond	1.000	00	Saldo at overføre til 1974-75	2.973	91
Salg af bøger	1.190	73			
Renter af girokonto	25	18			
Overført fra 1973-74	1.111	93			
	37.625	09		37.625	09

Undertegnede revisorer har dags dato revideret regnskabet for året 1/4 1973 til 31/3 1974 og gennemgået de hoslagte bilag for indtægter og udgifter samt konstateret, at kassebeholdning på kr. 2.973,91 var tilstede.

Hals, den 17. september 1974.
J. Gregersen. Arne Pedersen.

Aalborg, den 1. september 1974.
J. Jeppesen Jensen.

INDHOLD

<i>Tordenkalven</i> . En himmerlandsk original. Af vicedstadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby	5
<i>De kloge koner fra Vindblæs</i> . Af overlærer Svend B. Olesen, Aalborg	41
<i>Kællingtand</i> . Af lærer Gunnar Rebstrup, Skalborg	127
<i>Nogle oplysninger om den Bjørnbakske bondehøjskole i Fjellerad</i> . Af fhv. mejeribestyrer C. O. Vedsted, Fjellerad	149
<i>Strandinger og forlis ud for Als, Helberskov og Alsodde samt beretning om sømænd og skibe på Mariager fjord i gamle dage</i> . Af pensionist Carl Juul, Terndrup	155
<i>Krybskytteri i skovene omkring Rebild</i> . Af fhv. gårdejer Peder Christensen, Rebild, Skørping	175
<i>Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune</i> . Af arkivar mag. art. Henning Bender, Nørresundby	193
<i>Als Hjemstavnsmuseum</i> . Af skorstensfejermester Regnar Thorup, Als	199
<i>Digterhuset i Farsø</i> . Af fru Lizie Vegger, Farsø	201
<i>Hals Egnsmuseum</i> . Af fhv. viceskoleinspektør J. Gregersen, Hals	203
<i>Hessel Landbrugsmuseum</i> . Af sparekassedirektør S. Bugge Vegger, Farsø	205
<i>Limfjordsmuseet</i> . Af bibliotekar N. H. Lindhard, Løgstør	209
<i>Nørresundby byhistoriske Samling</i> . Af vicedstadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby	213
<i>Sundby-Hvorup sognehistoriske Samling</i> . Af vicedstadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby	217
<i>Aalborg historiske Museum</i> . Af museumsdirektør Torben Witt, Aalborg	221
<i>Litteratur om Himmerland og Kjær herred 1973-74</i> . Af bibliotekar Signe Pedersen, Aalborg	225
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	229
<i>Sammendraget driftsregnskab for året 1. april 1973 til 31. marts 1974</i>	233

186926420 Nordjyske Landsbibliotek